

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMED VESİM DİVANI TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Sevim BİRİCİ

HAZIRLAYAN
Sevilay DOĞAN

ELAZIĞ-2019

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMED VESİM DİVANI TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Sevim BİRİCİ

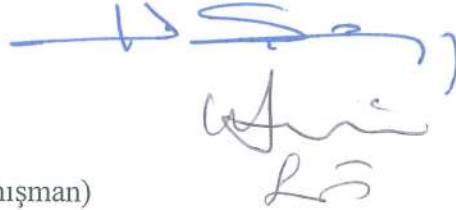
HAZIRLAYAN

Sevilay DOĞAN

Jürimiz, 26.09.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini **oy birliği** ile **başarılı** saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç. Dr. Hasan ŞENER
2. Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER
3. Dr. Öğr. Üyesi Sevim BİRİCİ (Danışman)

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulununtarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AHMED VESİM DİVANI TAHLİLİ

Sevilay DOĞAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Elazığ -2019, Sayfa: XX+177

Bu çalışmada 18. yüzyıl şairlerinden Ahmed Vesîm'in Divanı'nın tahlili yapılmıştır. Çalışmanın amacı, 18. yüzyıl dönem zihniyetini yansıtan Ahmed Vesîm Divanı'nın edebiyatımıza kazandırılmasıdır.

Çalışmanın giriş kısmında Ahmed Vesîm'in yaşadığı dönemin özellikleri, hayatı, edebi kişiliği, Divanı, şair ve şiir hakkındaki görüşleri; divanın dil ve üslup özellikleri hakkında bilgiler verilerek Divan'da geçen atasözleri ve deyimler tespit edilmiştir.

Tahlil çalışmamızla Divanı Din-Tasavvuf, Cemiyet, İnsan ve Tabiat başlıkları altında dört bölümde inceledik ve başlıkları detaylı olarak değerlendirdik. Divan'da yer alan beyitleri açıklayarak uygun başlıklar altında örneklendirdik.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Vesîm, Tahlil, Divan, Din-Tasavvuf, Cemiyet, İnsan, Tabiat

III

ABSTRACT

Master Thesis

ANALYSIS OF AHMED VESÎM'S DÎVAN

Sevilay DOGAN

Firat University

Social Sciences Institute

Department of Turkish Language And Literature

Old Turkish Literature

Elazig-2019, Page:XX+177

This study was conducted to analyze the 18th century poet Ahmed Vesîm's Divan. The aim of this study is to give the Ahmed Vesîm Divan which reflects the 18th century mentality to our literature.

At the introductory part of the study, the characteristics of the period he lived, the life of Ahmed Vesim, his literary personality, his views on the Divan, poet and poetry, the language and the stylistic features of the Divan were given and the proverbs and idioms mentioned in the Divan were determined.

In our analysis, we examined the Divan in four sections under the titles of Religion-Sufism, Society, Humanity and Nature and evaluated the topics in detail. We explained the couplets in the Divan and exemplified them under the appropriate titles.

Key Words: Ahmed Vesîm, Analysis, Divan, Religion, Sufism, Society, Human, Nature

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖN SÖZ	XVIII
KISALTMALAR	XX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİN- TASAVVUF	10
1.1. Din.....	10
1.1.1. Allah	10
1.1.2. Melekler.....	13
1.1.2.1. Hârût	13
1.1.3. Ayet ve Hadisler	13
1.1.4 Peygamberler	14
1.1.4.1. Hz. İbrahim	14
1.1.4.2. Hz. İsa	14
1.1.4.3. Hz. Muhammed	15
1.1.4.4. Hz. Musa.....	16
1.1.4.5. Hz. Yakup	16
1.1.4.6. Hz. Yusuf	17
1.1.5. Mezhepler	18
1.1.6. Ahiret ile İlgili Mefhumlar	18
1.1.6.1. Amel Defteri	18
1.1.7. Cennet ve Cehennemle ilgili Mefhumlar	19

1.1.7.1. Kevser Suyu	19
1.1.8. Haram-Helal	19
1.1.9. İman, Küfr, Kâfir	20
1.1.10.İbadet ile İlgili Mefhumlar	20
1.1.10.1. Secde, Secdegâh, Mihrâb.....	20
1.1.10.2. Hac	21
1.1.10.3. Kâ'be ile İlgili Mefhumlar.....	21
1.1.10.3.1 Tavaf, Sa'y Etmek	22
1.1.10.3.2. Çâh-ı Zemzem.....	22
1.1.11. İtikadi Mefhumlar.....	23
1.1.11.1. Peri	23
1.2. Tasavvuf.....	24
1.2.1. Hak Âşığı, Ya Hû, Tekke, Han-Kâh	24
1.2.2. Tarikat ile İlgili Mefhumlar.....	25
1.2.2.1. Mevlevî, Semâ, Kâdiri	25
1.2.3. Pir-i Mugân, Mürşid	26
1.2.4. Vahdet, Kesret	26
1.2.5. Rûz-ı Elest (Bezm-i Elest).....	27
1.2.6. Zıkr	27
1.2.7. Tesbih	27
1.2.8. Fenâ-Bekâ.....	28
1.2.9. Zâhit.....	28
1.2.10. Üçler	30
1.2.11. Bazı Mutasavvıflar	30
1.2.11.1. Mevlana	30
1.2.11.2. Şems.....	31
1.2.11.3. İbrahim Gülşenî	31

İKİNCİ BÖLÜM

2.CEMİYET	32
2.1. Şahıslar	32
2.1.1 Tarihi Şahsiyetler	32
2.1.1.1 Osmanlı sahasındaki Devlet adamları.....	32
2.1.1.1.1. Cezzar Ahmed Paşa.....	32
2.1.1.1.2. Şeyhülislam Yahya Tevfik.....	33
2.1.1.1.3. Melek Mehmed (Muhammed) Paşa	34
2.2. Şairler	35
2.2.1. Divan Şairleri	35
2.2.1.1. Daniş	35
2.2.1.2. Kâmî.....	36
2.2.1.3. Râgıp Paşa.....	37
2.2.1.4. Reşîd	37
2.2.1.5. Nâbî.....	38
2.2.1.6. Sâbit	38
2.2.1.7. Seyyid Vehbî.....	39
2.2.1.8. Nedim.....	40
2.2.2. Fars Şairleri	40
2.2.2.1. Sâ'ib.....	40
2.2.2.2. Şevket.....	41
2.2.3 Bilginler ve İlim Adamları	41
2.2.3.1. Fahrettin Râzî, Sâdeddin Teftezanî, Seyyit Şerif Cürcânî	41
2.2.3.2. İbn-i Melek, Neseffî	42
2.2.4. Divan'da Adı Geçen Eserler	43
2.2.5. Tarihi Efsanevi Şahsiyetler	44

VII

2.2.5.1. Cem (Cemşîd).....	44
2.2.5.2. Bihzâd	48
2.2.5.3. Kahramân.....	49
2.2.5.4. Sâmirî.....	50
2.2.5.5. Sinimmâr.....	51
2.2.5.6. Kârûn	52
2.2.5.7. Sührâb	53
2.2.5.8. Key.....	54
2.2.5.9. Efrâsiyâb	54
2.2.5.10. Zâl	55
2.2.5.11. Behmen	55
2.2.5.12. Sâm	56
2.2.5.13. Âsaf.....	56
2.2.5.14. Şeyh San'ân	57
2.2.5.15. Hızır	57
2.2.5.16. Hatem.....	58
2.2.5.17. Eflâtun.....	59
2.2.5.18. Aristo	60
2.2.6. Masal Kahramanları, Onlarla İlgili Unsur ve Mefhumlar	60
2.2.6.1. Leylâ – Mecnûn (Kays)	60
2.2.6.2. Ferhad (Kûh-ken) - Şirin.....	62
2.2.7. Diğer Şahıslar	63
2.2.7.1. Muhyi'd-din.....	63
2.2.8. Kavimler.....	63
2.2.8.1. Efrenc, Bulgar	63
2.2.8.2. İngiliz, Teriz.....	64

VIII

2.2.8.3. Çerkez, Tâtâr.....	65
2.2.8.4. Hindu	66
2.2.8.5. Rûmî.....	67
2.2.9.Ülkeler ve Şehirler.....	68
2.2.9.1. Aden, Acem	68
2.2.9.2. Bedahşân, Keşân.....	69
2.2.9.3. Çin, Maçin	70
2.2.9.4. Harem, Horasan, Hoten	72
2.2.9.5. Keşmir (Kaşmîr), Kâhire, Hâbeş	74
2.2.9.6. Hicâz, Şâm, Tûs	75
2.2.9.7. Isfahân, İrem	77
2.2.9.8. Ahmed-i Âbâd, Nahşeb, Nişâbur.....	78
2.2.9.9. Akdeniz, Sakız.....	79
2.2.9.10. Çaldıran, Revan	80
2.2.10. Nehirler ve Dağlar	80
2.2.10.1 Nehirler	80
2.2.10.1.1 Nîl Nehri.....	80
2.2.10.2. Dağlar (Kaf, Tûr, Bi-Sütûn).....	81
2.2.11. Sosyal Hayat.....	82
2.2.11.1. Resmi ve Gayrı Resmi Görevler ve Meslekler	82
2.2.11.1.1. Padişah, Sadrazam, Vezir, Kadı.....	82
2.2.11.1.2. Cellâd	83
2.2.11.1.3. Hekim (Tabib) Haccâm.....	84
2.2.11.1.4. Mutrib, Çengi	84
2.2.11.1.5. Sâkî.....	85
2.2.11.2. Eğlence Hayatı.....	86

IX

2.2.11.2.1. Bezm (Ayş, Meclis, Meyhane).....	86
2.2.11.2.2. Bayram (İd)	86
2.2.11.2.3. Oyunlar (Çevgân, Nerd (Tavla), Zar)	87
2.2.11.3 Süs Eşyaları.....	88
2.2.11.3.1 Kıymetli Madenler ve Taşlar	88
2.2.11.3.1.1 Mücevher.....	88
2.2.11.3.1.2.Elmas.....	88
2.2.11.3.1.3. Yakut, Sim (Gümüş), Zer (Altın).....	89
2.2.11.3.1.4. Dür (İnci), Zümrüt.....	90
2.2.11.4. Giyim-Kuşam.....	91
2.2.11.4.1. Fes	91
2.2.11.4.2. Kemer.....	91
2.2.11.5 Diğer Süs Unsurları	92
2.2.11.5.1. Güzel Kokular (Müşg (Misk) Anber)	92
2.2.11.5.2. Sürme (Kuhl).....	92
2.2.11.6. Sihir, Efsun, Tılsım.....	92
2.2.11.7 Mûsikî Makamları ve Aletleri.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNSAN	95
3.1. Güzellik.....	95
3.1.1. Umumi Olarak Güzellik	95
3.1.2. Güzellikle İlgili Tasavvurlar	96
3.2. Sevgili	96
3.2.1 Umumi Olarak Sevgili.....	96
3.2.2. Sevgili İle İlgili Tasavvurlar.....	98
3.2.2.1. Perî (Perî - rû)	98
3.2.2.2. Servi.....	99

3.2.2.3. Yusuf Peygamber.....	99
3.2.2.4. Ay (Mah, Meh), Güneş (Mihr)	99
3.2.2.6. Câdu, Sihirbâz.....	100
3.2.2.7. Ahû (Gazal).....	101
3.2.2.8. Kâfir, Gaddar, Cellâd.....	102
3.2.2.9. Tıfl	102
3.3. Sevgilide Güzellik Unsurları.....	103
3.3.1. Saç (Gîsû, Zülf)	103
3.3.1.1. Umumi Olarak Saç.....	103
3.3.1.2 Saç İle İlgili Tasavvurlar.....	103
3.3.1.2.1 Şekil Bakımından	103
3.3.1.2.2 Renk Bakımından	104
3.3.1.2.3 Koku Bakımından	104
3.3.1.2.3.1. Anber, Misk (Müşg, Nâfe)	104
3.3.1.2.3.2. Kâkül, Perçem	105
3.3.3. Kaş (Ebrû)	106
3.3.3.1. Umumi Olarak Kaş	106
3.3.3.2. Kaş İle İlgili Tasavvurlar	106
3.3.3.2.1 Kible, Secdegâh.....	106
3.3.3.2.2 Hilâl, Yay, Keman.....	107
3.3.3.2.3. Kanat	108
3.3.3.2.4. Hançer, Kılıç, Ok	108
3.3.4. Göz (Çeşm, Dîde).....	109
3.3.4.1. Umumi Olarak Göz.....	109
3.3.4.2. Göz İle İlgili Tasavvurlar.....	109
3.3.4.2.1. Ahû (Ahû-yı Çîn) Gazal, Fettân.....	109

3.3.5. Gamze (Yan Bakış)	110
3.3.5.1. Umumi Olarak Gamze	110
3.3.5.2. Gamze İle İlgili Tasavvurlar	110
3.3.5.2.1. Ok (Siham, Tîr)	110
3.3.5.2.2. Tatar	111
3.3.5.2.3. Fettân.....	112
3.3.6. Kirpik (Mûje, Mûjgân)	113
3.3.6.1. Umumi Olarak Kirpik.....	113
3.3.6.2. Kirpik ile İlgili Tasavvurlar.....	113
3.3.6.2.1. Ok (Tîr), Kılıç (Şemşîr, Tîğ), Hançer	113
3.3.7. Yüz ve Yanak (Ruhsâr, Rûy)	114
3.3.7.1. Umumi Olarak Yüz ve Yanak	114
3.3.7.2 Yüz ve Yanak ile İlgili Tasavvurlar.....	114
3.3.7.2.1. Güneş (Mihr, Afitâb), Ay (Mah, Meh)	114
3.3.7.2.2. Gül.....	115
3.3.8. Hatt (Ayva Tüyleri)	115
3.3.9. Dudak (Leb)	116
3.3.9.1 Umumi Olarak Dudak.....	116
3.3.9.2 Dudak İle İlgili Tasavvurlar.....	116
3.3.9.2.1. Şarap, Kadeh	116
3.3.9.2.2. Gonca	117
3.3.10 Ağız (Dehân)	117
3.3.10.1. Umumi Olarak Ağız.....	117
3.3.10.2. Ağız ile İlgili Tasavvurlar.....	117
3.3.10.2.1. Gonca	117
3.3.11. Ben (Hâl)	118

3.3.11.1 Umumi Olarak Ben	118
3.3.11.2. Ben ile İlgili Tasavvurlar	118
3.3.11.2.1. Hindû.....	118
3.3.11.2.2. Hâle	119
3.3.11.2.3. Habeş.....	119
3.3.11.2.4. Karınca	119
3.3.12 Boy (Kad, Endâm)	120
3.3.12.1. Umumi Olarak Boy.....	120
3.3.12.2. Boy İle İlgili Tasavvurlar.....	120
3.3.12.2.1. Servi	120
3.3.12.2.2. Gül.....	121
3.3.13. Bel (Miyân)	121
3.3.14. Beden, Ten.....	122
3.3.15. Sîne, Gerdân	123
3.3.16. Koku	123
3.3.17. Gabgab.....	124
3.4. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar	124
3.4.1. Bûse	124
3.4.2. Söz (Kelâm, Lisan).....	125
3.4.3. Kûy (Mahalle)	125
3.4.4. Hande, Naz, İşve	126
3.4.5. Gönül.....	127
3.5. Âşık	127
3.5.1. Umumi Olarak Âşık	127
3.5.2. Âşık ile İlgili Tasavvurlar.....	128
3.5.2.1. Bûlbûl (Andelib, Hezâr)	128

XIII

3.6. Aşığa Ait Vücut Aksamı ile İlgili Unsurlar	129
3.6.1. Vücut	129
3.6.1.1. Umumi Olarak Vücut.....	129
3.6.2. Vücut ile İlgili Tasavvurlar	129
3.6.2.1. Bağ, Gülistan, Gülzâr.....	129
3.6.3. Göz (Çeşm), Gözyaşı (Sirişk, Eşk, Yaş)	129
3.6.3.1 Umumi Olarak Göz ve Gözyaşı.....	129
3.6.4. Sîne.....	130
3.7. Maddi ve Manevi Haller	131
3.7.1. Âh, Feryâd, Figân, Nâle	131
3.7.2. Yara (Dağ, Zahm).....	132
3.7.3. Gam, Dert, Gussa, Keder.....	132
3.7.4. Cevr ü Cefâ.....	132
3.7.5. Hasret, Ayrılık (Firkat).....	133
3.7.6. Vuslat.....	133
3.7.6 Aşk (Muhabbet, Sevda).....	134
3.7.8. Kan	134
3.8. Râkib (Ağyâr).....	135
3.8.1. Umumi Olarak Râkib	135
3.8.2. Rakîb ile İlgili Tasavvurlar.....	136
3.8.2.1. Kâfir	136
3.8.2.2. Bed-kirdâr	136
Ahmet Vesîm rakibi kötü yaratılışlı olarak tasvir eder:.....	136
3.8.2.3. Köpek.....	136
3.8.2.4. Şeytan (Dîv).....	137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TABİAT	138
4.1. Kozmik Âlem	138
4.1.1. Gökyüzü (Çarh, Asuman, Sipih, Gerdun, Felek, Feza, Semâ)	138
4.1.2. Yıldızlar	139
4.1.2.1. Umumi Olarak Yıldızlar	139
4.1.2.2. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri	141
4.1.2.2.1. Kevkeb-i Ümid, Kevkeb-i Rahşân, Kevkeb-i Mînâ, Şîrâ.....	141
4.1.3. Burçlar	142
4.1.4. Güneş (Afîtab, Şems, Mihr)	142
4.1.5. Ay (Mâh, Meh)	143
4.2. Diğer Kozmik Unsurlar	144
4.2.1. Hâle, Mehtâb, Evc	144
4.3. Zaman ve Zaman ile İlgili Mefhumlar	145
4.3.1. Zaman (Rûzgâr, Devr).....	145
4.3.2. Mevsimler.....	145
4.3.2.1. Evvel Bahar (İlk Bahar).....	145
4.3.2.2. Köhne Bahar (Son Bahar).....	146
4.3.3. Akşam (Şâm) ve Gece (Şeb, Leyl)	146
4.4. Dört Unsur (Anâsır-ı Erba'a).....	147
4.4.1. Su.....	147
4.4.1.1. Umumi Olarak Su	147
4.4.1.2. Su ile ilgili Benzetmeler	148
4.4.1.2.1. Gözyaşı.....	148
4.4.1.2.2. Deniz	148
4.4.1.2.2.1. Umumi Olarak Deniz	148

4.4.1.2.2.2 Deniz İle İlgili Benzetmeler.....	149
4.4.1.2.2.2.1. Âşk, Âşık, Sadef.....	149
4.4.1.3. Dalga (Mevc, Lücce)	150
4.4.1.4. Akarsu (Cûy, Cûybâr, Nehir).....	150
4.4.1.5. Çiğ (Jale, Şebnem).....	151
4.4.2. Ateş.....	151
4.4.3 Hava.....	152
4.4.3.1. Rûzgâr (Yel)	152
4.4.3.2. Bazı Rûzgâr Çeşitleri	152
4.4.3.2.1. Sabâ	152
4.4.3.2.2. Nesîm	153
4.4.3.2.3. Meltem	153
4.5. Hayvanlar	154
4.5.1 Kuşlar	154
4.5.1.1 Kuş Çeşitleri	154
4.5.1.1.1 Bûlbûl (Andelîb, Hezâr).....	154
4.5.1.1.2. Güvercin (Kebûter)	155
(Kan kadehini bûlbûl mü ne yandırdı saba, yine susamış gül goncaları kandırdı saba.)	155
4.5.1.1.3. Tûtî (Papağan).....	155
4.5.1.1.4. Yarasa.....	155
4.5.1.1.5. Ankâ (Simurg).....	156
4.5.1.1.6. Hûma Kuşu.....	156
4.5.2. Dört Ayaklı Hayvanlar	157
4.5.2.1 Aslan (Şîr).....	157
4.5.2.2. Âhû (Gazâl).....	158
4.5.2.3. At	159

4.5.2.4. Köpek.....	159
4.5.3. Böcekler.....	159
4.5.3.1. Karınca (Mûr)	159
4.5.3.2. Semender	160
4.5.3.3. Nesnâs.....	160
4.6. Bağ, Çemen, Çiçeklik Ve İgili Unsurlar	161
4.6.1. Bağ (Bahçe).....	161
4.6.2. Çemen.....	162
4.6.3. Gülistân, Gülşen, Gülzâr	162
4.7.Bitkiler.....	163
4.7.1.Ağaçlar	163
4.7.1.1.Servi (Serv)	163
4.7.2. Çiçekler	164
4.7.2.1.Umumî Olarak Çiçekler.....	164
4.7.2.2.Çiçek Çeşitleri.....	164
4.7.2.2.1.Gül.....	164
4.7.2.2.2. Gonca	165
4.7.2.2.3. Lâle.....	165
4.7.2.2.4. Yasemen (Semen, Yasemin)	166
4.7.2.2.5. Sünbül	166
4.7.2.2.6. Karanfil	167
4.7.2.2.7. Nergîs	168
4.7.2.2.8. Nilüfer	168
SONUÇ	169
BİBLİYOGRAFYA	173
EK.....	176

Ek 1. Orijinallik Raporu	176
ÖZ GEÇMİŞ	177

XVIII

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı, her dönemi zengin edebi değerlerle kimliğini oluşturan, önemli ve değerli şahsiyetlerin yer aldığı zengin bir yelpazedir. Geleneğin sürekliliğine katılımı ve katkısı ile asırlar boyunca kendisine geniş bir varlık alanı bulmuş, buna bağlı olarak da bizlere büyük bir edebiyat ve kültür mirası bırakmıştır.

Divan tahlili, Eski Türk edebiyatı çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Divan şiirini anlama, açıklama, tanııtma ve değerlendirme amacıyla yapılan çalışmalar, geçmişle günümüz arasında bağlantı kurma açısından önemli çalışmalardır.

Biz bu çalışmamızda Ahmed Vesîm Divanı'nı tahlil etmeye çalıştık. Tahlilimiz sonucunda çalışmamızı giriş ve dört bölümden oluşturduk.

Giriş kısmında öncelikle Ahmed Vesîm'in yaşadığı döneme kısaca yer verdik ve sonrasında Ahmed Vesîm'in hayatı, edebi kişiliği ve Divanı üzerine bilgiler verip tahlil boyutunda eseri dört bölümde değerlendirdik.

Birinci bölümde divanı "Din-Tasavvuf" başlığı altında muhteva açısından ön plana çıkan özellikleriyle inceledik ve Divan'da geçen beyitlerden örnekler verdik.

İkinci bölümde "Cemiyet" başlığı altında çalışmayı detaylandırarak Divan'da geçen devlet adamlarını, bilginlerini, şairlerini, aşk hikâyesi kahramanlarını, mitolojik şahısları, eserleri, ülkeleri, şehirleri, kavimleri, sosyal hayatı vb. değerlendirdik. Divan'da geçen beyitlerden örnekler verdik.

Üçüncü bölümde "İnsan" başlığı altında aşık, sevgili ve rakip tiplerine yer verdik ve sevgili tipini detaylı olarak değerlendirdik. Sevgilinin güzellik unsurlarında ön plana çıkan muhteva özelliklerini sıraladık. Aşığı, ön plana çıkan detaylı unsurlarıyla ele aldık. Divan'da geçen uygun beyitlerden örneklendirdik.

Dördüncü bölümde "Tabiat" başlığı altında kozmik unsurlar, zaman ve mekânla ilgili mefhumlar, dört unsur, hayvanlar, bağ, bahçe, çemen, bitkiler alt başlıkları ile değerlendirdik. Divan'da geçen beyitlerden örneklendirdik.

XIX

Çalışmamızı Divan tahlili metoduna uygun olarak hazırladık. Divan tahlili başlığı altında tüm kural ve çerçevelere bağlı kalıp gerektiği ölçüde inceleme ve değerlendirmeler yaptık. Çalışmamız sonunda yararlandığımız kaynak ve eserlere yer vererek çalışmayı tamamlamış bulunduk.

Tezimin ortaya konulmasında yardımlarını esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerine güvendiğim Dr. Öğr. Üyesi Sevim BİRİCİ hocama gönülden teşekkürlerimi sunar, hayat boyu tüm güzelliklerle olmasını dilerim.

Yine çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen çok değerli hocalarım Prof. Dr. Ali YILDIRIM'a, Prof. Dr. Bahir SELÇUK'a, Doç. Dr. Hasan ŞENER'e ve Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER'e minnet duygularımı dile getirir teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam süresince beni yönlendiren, bana destek veren ve yardımcı olanların isimlerini zikretmekle onur duyacağım. Öncelikle varlığından destek aldığım ve güç bulduğum Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK hocama, bana güvenerek Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün yegâne kütüphanesi olan Kaşgarlı Mahmut Kütüphanesinde çalışmama izin veren Prof. Dr. Ahmet BURAN hocama teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Yine çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen aileme, özellikle kardeşim Fahrettin VARLIK'a, evin bütün sorumluluklarını üstlenip her konuda destek olan eşim Erdem DOĞAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak kütüphanede çalışmamı hazırlarken güler yüzleri ile destek olan, gayretimi arttırmada öncülük eden Türk Dili ve Edebiyatı Bölümündeki bütün hocalarıma ve Zülfiye TATLIAĞAÇ ablama da ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Sevilay DOĞAN

Elazığ 2019

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
AKM	: Atatürk Kùltür Merkezi
Ansk.	: Ansiklopedi
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
G.	: Gazel
hzl.	: Hazırlayan
K	: Ahmed Vesîm Divanı Mısır Milli Kùtùphanesi Türkçe Yazmalar Nùshası
KTB	: Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Ktp.	: Kùtùphanesi
MEB	: Milli Eēitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	: Türk Dili Kurumu
Ü	: Ahmed Vesîm Divanı İstanbul Üniversitesi Kùtùphanesi Nùshası
vb.	: Ve benzer
vd.	: Ve diēerleri
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Çalışmamızın konusu olan Ahmed Vesîm Divanı'nı tahlil ederken Ahmed Vesîm'in yaşamış olduğu dönem olan 18. yüzyıl edebiyatının genel çerçevesi hakkında bilgi verdik.

Türk edebiyatı, 18. yüzyılda da gerek nazım gerekse düz yazıda gelişimini sürdürmüş, büyük sanatçılar yetiştirmiştir. 17. yüzyılda ortaya çıkan Sebk-i Hindi üslubu etkisini devam ettirmiştir. 18. yüzyılın en önemli gelişmesi "mahallileşme" yerlileşme akımı ortaya çıkmış ve belirleyici olmuştur. Bu yüzden 18. yüzyıl divan şiirinin zihniyet değişikliği geçirdiği bir devir olduğundan birçok açıdan yozlaşmaların yaşandığı bir dönemdir. Ahmed Vesîm, yaşamış olduğu 18. yüzyılda Sebk-i Hindi üslubunun etkisinde kalarak şiirler yazmıştır. Sebk-i Hindi üslubunu benimseyenler, mânâyı, sözden önemli görmüştür. Dil ince, nazik ve süslüdür. Hayâl unsurları, klâsik şiirin dışında olduğundan farklı bir çizgi göstermiştir. Divan şiirinin kullanılmış mazmûn kalıplarının dışında, şairler yeni mazmûnlar bulma çabası içine girmişlerdir.

Ahmed Vesîm Divanı üzerine yaptığımız çalışmamızda Divanı'ndaki gazellerin tamamında Sebk-i Hindi üslubu özelliklerin bulunduğunu görüyoruz. Sebk-i Hindi üslubu özelliklerinin etkisinde kalan şairin, Divanı'ndaki şiirlerin dili kapalı, ağır ve ince manalıdır. Ahmed Vesîm, Sebk-i Hindi üslubunu benimsemesi nedeniyle yeni mazmun peşindedir ve bunu beyitlerinde dile getirir. Hatta şairlerin görevinin yeni mazmunlar peşinde olmasının gerekliliğini vurgular.

Çalışmamız olan Divan'ın iki yazma nüshası mevcuttur. Bunlardan biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde diğeri Mısır Kahire Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde bulunmaktadır.

Ahmed Vesîm Divanı'nın Mısır Kahire Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar nüshası Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk tarafından transkribe edilmiştir. Biz de çalışmamızı bu transkrip üzerinden yaptık.

AHMED VESÎM HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1. Hayatı

Asıl mesleği kadılık olan Ahmed Vesîm, 18. yüzyılda yaşamıştır. Tezkirelerde şairin hayatı ile ilgili bir bilgi yoktur. Ahmed Vesîm'in doğum yeri, doğum tarihi bilinmemektedir. Ailesi ve eğitimi ile ilgili bir bilgi de kaynaklarda mevcut değildir. Şairin hayatı ile ilgili elimizdeki en önemli bilgi onun İstanbul kadılığı görevinde bulunduğudur. Şairin İstanbul kadılığı onun son görevidir, ancak Ahmed Vesîm, daha önce Mısır ve Medine'de de kadılık yapmıştır. Divanı'nda yer alan üç gazeli Mısır'da yazmıştır (Tuğluk, 2010: 11).

2. Edebi Kişiliği

Ahmed Vesîm'in mahlası Vesîm'dir. Başarılı bir şair olduğu halde yeterince tanınmayan Ahmed Vesîm, Divan şiirinin zihniyet değişikliği geçirdiği 18. yüzyılda yaşamıştır (Tuğluk, 2010: 12). Bu dönemde Sebk-i Hindî üslubu görülmektedir. Ahmed Vesîm de Sebk-i Hindî üslubunun etkisinde kalmıştır.

Ahmed Vesîm'in edebî yönünün dikkat çeken en önemli özelliği nazireciliğidir. Ahmed Vesîm birçok Divan şairine nazire yazmıştır. Nazire yazması yönüyle kelimelere yüklediği anlam derinlikleri ve orijinal üslubuyla bu alanda farklılığını göstermektedir.

3. Divanı

Ahmed Vesîm'in kaleme aldığı tek eseri divanıdır. Divanın bilinen iki nüshası bulunmaktadır. Birisi İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 43 numarada,¹ diğeri ise Mısır Kahire Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 58858 numarada² kayıtlı nüshalardır. (bkz. Nüsha tavsifleri)

Mısır Kahire (K) nüshasında toplam 302 gazel, İstanbul Üniversitesi Ktp. (Ü) nüshasında da toplam 300 gazel vardır. Divan'daki 233 ve 234 no'lu gazeller İstanbul Üniversitesi Ktp. nüshasında yoktur.

Divanı'nda gazelden başka nazım şekli yoktur. Divan'da 302 gazel vardır. 114, 164, 215, 216, 261, 264, 281, 287 numaralı gazeller müzeyyel gazellerdir.

Ahmed Vesîm, Divanı'ndaki şiirlerin çoğunu Türkçe yazmıştır. Divan'da dört şiir (1, 2, 3, 188) Farsçadır. Divan'da Arapça gazel yoktur.

4. Dil ve Üslup Özellikleri

Ahmed Vesîm'in dili kapalı ve ağırdır. Kelimelere yüklediği derin anlam ile özgün bir üslup oluşturmuştur. Divan'ında toplam 302 şiiri vardır. Dört şiir Farsça kaleme alınmıştır. Şairin Arapça gazeli yoktur. Divan'da Arapça-Farsça-Türkçe tamlamaları fazla kullanmıştır. Bu yönden Ahmed Vesîm'in her üç dile de hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Ahmed Vesîm'in üslup özellikleri İbrahim Halil Tuğluk'a göre şöyle sıralanmıştır:

1) Tamlamalarla dolu süslü bir dil kullanan şair, iki kelimeyle kurulan tamlamaların yanında; üç, dört hatta daha uzun kelimelerden oluşan tamlamalar da kurmuştur. Bazen bir mısranın tek tamlamadan oluştuğu görülmektedir. İsim ve sıfat türü kelimelerin iç içe kullanılmasıyla genişletilmiş tamlamalar anlamı girift hâle getirmiştir.

2) Vesîm, sık sık somutlamaya başvurmuştur. Şair, beytin anlam çerçevesi içinde somut ve soyut kelimeleri; tamlamada tamlayan ya da tamlanan

¹ İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Divanlar Katalogu, C. III-IV, İstanbul, 1967, s. 899.

² El-Mathûâtü 7-Türkiyyeti'l-Osmânîyye El-Kısmisânî (S-H), *E'l-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti'l-l'l- Kütübi*. 1989, s. 51.

unsur olarak kullanarak, soyut bir kavramı somutlaştırmıştır: burc-ı şâdî (G. 4/9), küşe-i endişe (G. 5/5), âhü-yı istiğna (G. 6/3), şemme-i cevri (G. 6/5), haten-i hayâl (G. 17/5) örneklerinde olduğu gibi.

3) Vesîm, Sebk-i Hindî şairlerinin önemli özelliklerinden olan yeni tamlamalar da kullanmıştır: köz-i mahabbet, kebâb-ı şarâb vb.

4) Sebk-i Hindî şairleri, Farsça dil unsurlarını Türkçe dil unsurlarının yerine kullanmıştır.¹ Vesîm de ifadelerinde aynı şekilde Farsça unsurları Türkçe yapıların yerine kullanmıştır. Bu durumda, yapı bakımından Farsçayı andıran mısra yapıları ya da Türkçe-Farsça karışık yazılmış mısralar karşımıza çıkmaktadır (G. 4/8).

5. Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri

Ahmed Vesîm'in en önemli özelliği nazirecilik yönünün olmasıdır. Edebî yönden diğer şairlerden üstün olduğunu ifade eder. Bu üstünlüğü de Divanı'nda, şiirlerinde dile getirir. Şaire ve şiire yönelik görüşleri İbrahim Halil Tuğluk'a göre şu beyitlerde geçmektedir:

Şair hakkındaki görüşleri

Ahmed Vesîm bir beytinde Ragıp Paşa'ya ondan üstün olduğunu göstermek için nazire yazdığını ifade eder:

Zer-i hayâl-i Vesîmâ 'ya n'eylesün mi'mâr
Nazîre Râğîb'a bu nazm ile miheklik ider

(G. 42/8)

Ahmed Vesîm bir diğer beytinde Vehbî'den üstün olduğunu aynı hayal ile çok daha geniş bir hayal enginliğinde ona nazire söylediğini ifade eder:

Biz tecellîgeh-i 'aşk içre Vesîmâ çü Kelîm
Kilk-i mu'ciz-dem-i Vehbî'ye nazîre-gûyuz

(G. 113/10)

¹ Babacan, age., s. 228-230.

Ahmed Vesîm eskinin köhneliğini vurgulayarak kendisinin yenilik getirdiğini dile getirir:

Vesîmâ yine gülşen-zîb-i fikret köhne vâdîde
Bu nev-nazm ile el-hak dil-nişîn tarh-efgen olmuşdur
(G. 48/9)

Püç-mağzân-ı sühânla da'vi-i huşk eylemez
Tâze-gûyânun Vesîmâ şâ' ir-i hoş-gûsıdur
(G. 77/5)

Nazm-ı üstâda Vesîmâ bu kühen vâdîde
Tâze-gûyân-ı sühan tâze cevâb isterler
(G. 87/7)

Belegat alanında kendisi gibi hüner sahibi birisinin olmadığını iddia eder:

Var mı 'aceb perend-i belâğatda ey Vesîm
Tab'-ı hünerverün gibi bir çîre-dest olur
(G. 57/5)

Olmaz velîk kilik-i Vesîmâ'ya hem-zebân
Gerçi bu gülşenün nice nağme-serâsı var
(G.71/5)

İderdi kasd-ı sebkat yeke-tâzân-ı hüner ammâ
Vesîmâ râyız-i efkârı hergiz pâ-y-mâl itmem
(G.192/6)

Ahmed Vesîm'e göre asıl şairlik mazmun güzelini süslemektir. Şairler hep bunu yapmaya çalışmışlardır:

Vesîmâ ma'ni-i rengîn ile sûret-pezîr olmaz
İden meşşâte-kârî şâhid-i mazmûna şâ'irdür

(G. 80/5)

Vesîmâ cüst-cûy-ı şâhid-i mazmûn için düşmüş
Pey-ender-pey düşenler vâdi-i eş'âra besbelli

(G. 296/6)

Şaire göre şiirinin kaynağı ilhamdır:

Tehî kalmaz sımâh-ı fikret-i âgeh-dilân hergiz
Vesîmâ gûş-ı hûşâ sît-i ilhâm almamuz vardır

(G. 85/6)

Şair hep yeni mazmunlar peşindedir ve şairin görevinin de mazmun süslemek olduğunu belirtir:

Perîşân hâtırumla cem'iden vahşî-i mazmûnı
Vesîmâ levh-i fikre hâme-i mu'ciz-rakamdur hep

(G. 20/7)

Vesîmâ kilik-i pür-gûy-ı hayâlüm hiç hamûş olmaz
Hemîşe nev-edâ mazmûn ile bir ter gazel söyler

(G. 95/6)

Yine dahme-güşâ-yı mağribî-i hâme-i fikret
Vesîmâ dest-res olmuş gibi bir genc-i mazmûna

(G. 256/6)

Ahmed Vesîm, nazire yazmayı; şiirlerini, fikir alanına sunmak şeklinde izah eder. Kendi şiirini beğenir ve kendini över:

Ser-âgâz eylesem ger fıkra-ı râz-ı mahabbetden
Olur her ser-güzeştüm dâstân-ı' aşka ser-nâme

(G. 243/2)

Şiir hakkındaki görüşleri

Ahmed Vesîm şiirle ilgili görüş ve düşüncelerini gazellerinin son beyitlerinde dile getirir, ona göre şairlere şiiri öğreten güzellerin güzelliği ve aşkıdır:

Söyleden mir 'ât-ı rûyundur Vesîmi yohsa kim
Murg-ı hâme tûti-i tasvîrdır sensiz bana

(G. 5/6)

Fikr-i nikât-ı hüsn ile bî-hûde ey Vesîm
'Aşk-ı bütân şâ'ire eş'ârı öğredür

(G. 74/6)

Ahmed Vesîm için mânâ önemlidir. Mânâsız şiir, sarhoşun saçma sapan tavırları gibidir:

Nihâd-ı hâme Vesîmâ olursa yek-dil eger
Bu tab'-ı nükteverîden güzâr müşkildür

(G. 58/9)

Hayâl-i bî-me'âl-i ehl-i dil fikr-i mezâmînde
Nedür farkı Vesîmâ tavr-ı hezl-âmîz-i bengîden

(G. 226/7)

Mânâ zirvesinde Hz. İsa'nın ruhu bile onun mucize nefesli kaleminden haz alır:

Ben ol 'İsî-dem-i nazmam Vesîmâ evc-i ma'nâda
K'ider rûh-ı Mesîhâ hâme-i mû'ciz-demümden haz

(G. 150/5)

6. Atasözleri ve Deyimler

Ahmed Vesîm, Divan'ında Türkçe deyimleri edebî sanatlar yoluyla zengin anlam çağrıştıracak şekilde kullanmıştır. Şair deyimlerin çekimli şekillerini farklı şekillerde kullanmıştır.

Ahmed Vesîm Divanı'nda İbrahim Halil Tuğluk tarafından tespit edilen deyimler şunlardır:

Âb-ı rûyın dökmek: 31/4	El bir etmek: 31/10, 138/7, 239/1
Ağız birliğin itmek: 4/3	El çekmek: 162/1
Ağız haberi: 197/4	Elden ele gezmemek: 28/5
Ağzı dualı: 264/3	El vermek: 119/3
Araya girmek: 52/5	El vermemek: 28/1, 167/3
Ayağ çekmek: 154/3	El vurmak: 296/4
Ayağına dolanmak: 24/2	Göz atmak: 10/1
Ayağın çekmek: 60/2	Göz görmek: 170/6
Ayak basmamak: 127/9	Göz kulak olmak: 236/9
Babalı kızlı: 65/1	Kana boyandırmak: 137/4
Bağrı yağıyla tütmemek: 153/5	Kan kaşandırmak: 13/8
Başa urmak: 98/3	Kanlar kuşatmak: 4/5
Baş belası: 78/1	Kızıl çıkarmak: 247/1
Baştan aşmak: 166/1, 207/8	Kıl ü kâl etmemek: 185/1
Baştan çıkarmak: 170/2	Kulağına çalınmak: 277/3
Baştan çıkmak: 301/3	Mevbet çalmak: 291/4
Başına çalmak: 110/5	Ömre değmemek: 291/5
Bel aşmak: 169/6	Ön ayak olmak: 239/1
Bel bağlama: 163/5, 169/4, 207/4, 264/2	Pişmiş aş soğuk su katmak: 234/4
Bin parça etmek: 265/2	Sele vermek: 239/7
Bir kadem evvel çeke görmek: 119/3	Ser-i mû: 192/3
Bir pula almamak: 55/6	Topuktan almak: 97/1
Bir pula değmemek: 23/6	Toz kopmak: 259/1
Cebe satmak: 4/5	Yerin tutmamak: 107/3
Çanına ot tıkmak: 26/6	Yüz virmek: 170

El almak: 60/2, 195/3, 277/5, 264/3

Zebâne gelmemek: 27/1

Ahmed Vesîm'in Divan'ında geçen atasözleri de şunlardır:

Dağ üstü bağ eyledim: 154/2, 277/4

Kulağı olan işitir : 96/6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİN- TASAVVUF

1.1. Din

1.1.1. Allah

Ahmed Vesîm, Allah'ı İslamî görüş ve çerçevesi etrafında ele alır. Mutlak gücün sahibi Allah'tır. Bir ve tek olandır. Kerem ve lütuf sahibidir. İzzeti ve ikramı boldur.

Allah her şeyi bilen, işiten ve görendir. Ayıpları örten, gizleyendir. Müşkil işleri çözen, gam ve kedere karşı koruyandır. Bunların dışında, dua mahiyetinde yardım istenilen hâl ve durum niyaz edilendir. Adaletine güvenilendir.

Ahmed Vesîm, Divanı'nda Allah lafzını münferit olarak isim ve tezahürleri ile ifade eder. Bu isim ve tezahürler şunlardır: Allah, Hâk, Hûda, Kirdgâr. "Cenab-ı Hazret" olarak da ifade edilir.

Allah, Hazret-i Allah

Ahmed Vesîm Divanı'nda bir beytinde Allah'ın gayûr sıfatını kullanmıştır. Gayur kelimesi aynı zamanda çok gayretli, çalışkan ve hamiyetli anlamlarına da gelir. Allah-û Teâlâ mü'min kullarından daha gayûrdur ve daha kıskançtır. Bu kıskançlık kulun kıskançlığıyla bir değildir. Allah-û Teâlâ'nın kıskançlığı, kulunun günah işlemesini istememesi şeklindedir:

Ne âh-ı subh-dem ne nâle-i cân-kâhımız vardur

Bu nâlişgâh-ı gamda bir gayûr Allâh'ımız vardur

(G. 84/1)

(Ne sabah vaktinin ahı ne de inleyen can evimiz vardır. Bu gamlı inleme evinde bir gayûr Allah'ımız vardır.)

Allah'tan başka yardım eden, kurtarıcı yoktur:

Âh-ı bî-te'sîr ile geç nâle-i cân-kâhdan
Gayrı bir feryâd-res olmaz hazret-i Allâh'dan

(G. 218/1)

(İnleyen can evinden tesirsiz bir ah ile geç. Hz. Allah'tan başka feryadına yetişen yoktur.)

Âsmân-gîr olsa da feryâd ü nâlen ey Vesîm
Gayrı bir feryâd-res olmaz hazret-i Allâh'dan

(G.218/6)

(Ey Vesîm feryad ve inlemelerin gökyüzüne kadar çıksa da Hz. Allah'tan başka yardım edenin yoktur.)

265. gazelini "Allah aşkına" redifî ile oluşturmuştur. Gazelin tamamında istek ve dileklerini Allah aşkına karşı bir güven ve yemin içerisinde dile getirmiştir. Bir beytinde sevgilinin başkasına bakmamasını Allah'ın âşkı için ister:

İtmesün gencûr-ı dil dersen tılısm-ı âhı bâz
Açma genc-i vuslatun ağyâre Allâh 'aşkına

(G. 265/6)

(Gönül bekçisi ah büyüsunü açmasın dersen, Allah aşkına kavuşma hazineni başkasına açma.)

Kirdgâr

Girih-güşâ-yı merâm pençe-i tevekküldür
Çü hall-i 'ukde-i âmâl Kirdgâr işidür

(G. 69/4)

(İstek düğümünü çözen tevekkül pençesidir. Çünkü emellerin düğümünü çözme işi Allah'ın işidir.)

Hakk

Bu dâr-ı pür-mihende râh-yâb-ı kâm olam dîrsen

Umûrun Hakk'a tefvîz it Vesîmâ her husûsında

(G. 280/8)

(Ey Vesîm bu sıkıntı dolu yerde yolumu bulma muradında olayım dersin işlerinin her hususunu Hakk'a havale et.)

Hudâ

Dönemin bilgin, şair ve yöneticilerine karşı tutumunu, iyi temennilerini Allah'a karşı içten bir niyazla dile getirir:

Koma pâ-der-gil-i hayret kemînen ki Hudâ zâtun

Çü itmiş dest-gîr-i bî-kesân rûz-ı elestîden

(G. 216/10)

(Allah'ım kendilerini hayret verici pusı ve sıkıntıda bırakma çünkü Hudâ zatın elest gününden itibaren kimsesizlerin elini tutmuştur.)

'Âkıbetle zâtını gamdan masun idüp Hudâ

Eylesün makrûn müdâm dil- h'âhını takdîrine

(G. 264/16)

(Hudâ, zatı akıbetini gamdan koruyup kendi takdirine yakın eylesin sürekli dileğimdir.)

Jeng-i gamdan hıfz idüp mir'ât-ı ikbâlün Hudâ

Göstere hemvâre hâtır-h'âh olan arzûsını

(G. 287/15)

(Gönlümün her zaman isteğidir ki Allah gamın kirinden koruyup, talih aynasını göstere sin sana.)

Allah aşkıyla develerini süren rehberin çabuk yerine vardığını dile getirir.

Olursa reh-ber eger sârbân-ı 'aşk-ı Hudâ
Katâr-ı üstür-i çâpük-resâ gelür görünür

(G. 62/4)

(Eğer deveci Allah aşkı ile rehber olursa, hızla yetişen deve sürüleri gelir görünür.)

Rabt-ı kulûb eyle Vesîmâ Hudâ'ya kim
Ser-menzil-i husûla ire matlab-ı ümîd

(G. 36/5)

(Ey Vesîm! Allah'a kalp ile bağlan ki ümit ettiğin talepler meydana gelsin.(varlık menziline ulaşsın.))

1.1.2. Melekler

1.1.2.1. Hârût

Hârût arkadaşı Mârût ile ün almış bir melek olup, büyü ve sihir ile uğraştıklarından kıyamete kadar kalmak üzere Babil'de bir kuyuya hapsedilmişlerdir. Ahmed Vesîm bu kıssayı bir beytinde telmih unsuru olarak kullanır:

Hârûtsitân oldı Vesîmâ çü hayâlün

Bâri bu füsûnla kalemün câdû-fen itsem

(G. 182/9)

(Ey Vesîm hayalin gibi Hârût'un bulunduğu yer oldu. Bari bu sihirli kalemle sihirbazlık yapsan.)

1.1.3. Ayet ve Hadisler

Ahmed Vesîm'in Divanı'nda ayet ve hadisler çok kullanılmamakla birlikte "âyet- i tahrîm" şeklinde geçen bir beyitte bir ayetin kısmen yer aldığı görülmektedir. Divan'da hadise yer verilmemiştir.

Şarâb-ı la'l-i cân-bahşunla ey sâkî-i gül-çehre

Hatun 'uşşâk-ı zârı men' ider çün âyet-i tahrîm

(G. 191/2)

(Ey gül yüzlü saki! (sevgili), kırmızı şarabın (dudağın) can bahşınla, hattın (ayva tüylerin) haram kılınan ayet gibi inleyen âşıkları uzak tutar.)

Bir beytinde de Enfal süresinin 14. ayetinden kısmen alıntı yapılarak okçunun yüzüğünden geçen okun “attığında sen atmadın, atan Allah'tı” ayeti zikredilmiştir:

Râst gelürse tîr-i ser-tîz-i nîgeh-i şestında ger

Rameyte min gayri râm ugrar geçer zih-gîrden¹

(G. 227/2)

1.1.4 Peygamberler

1.1.4.1. Hz. İbrahim

Klasik Türk edebiyatında Hz. İbrahim'in Nemrud tarafından ateşe atılması ve ateşin Allah tarafından gül bahçesine çevrilmesi, oğlu İsmail'i kurban etmesi münasebetiyle ve Kabe'yi inşa etmesi ile söz konusu edilir. Ahmed Vesîm Divan'ında sadece İbrahim peygamberin, Nemrud tarafından ateşe atılması, ateşin gül bahçesine dönüşmesi sebebiyle bir beyitte ele alınır. Yara gülünün gözyaşı ile canlı tutularak İbrahim peygamberin uçsuz bucaksız bahçesiyle sinisini eş değerde tutmuştur:

Sirişk ile tarâvet-yâb olup yer yer gül-i dâğum

Fezâ-yı sînem oldı gûyiyâ gülzâr-ı İbrâhîm

(G. 191/3)

(Yara gülüm zaman zaman gözyaşlarımla tazelendi. Sanki İbrahim'in gül bahçesi gibi sinem uçsuz bucaksız oldu.)

1.1.4.2. Hz. İsa

Klasik Türk edebiyatında Hz. İsa nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, tecerrüd ile göğe yükselmesi, fakat üzerinde iğne (sûzen) bulunduğu için güneş göğü

¹ “Attığında sen atmadın, atan Allah'tı.” (Enfal/14) ayetinden kısmen iktibas edilmiştir.

olan dördüncü felekte (çarh-ı çârüm) kalması, Allah'ın ruhunu Cebrail'in Meryem'e üflemesi neticesinde İsa'nın doğması, eşeği vb. hususlar dolayısıyla söz konusu edilir. Ahmed Vesîm Divanı'nda sadece İsa peygamberin nefesiyle can bahş etmesine gönderme yaparak ölüleri diriltip hayat verme yönünü ele almıştır. Divanda Hz. İsa, Mesih olarak da geçer.

Olsa da rûh-ı revân ol büt-i 'Îsî-nefesüm
Tünd- hûyî-i dil-âzâr ile cândan içeniz

(G. 112/8)

(O İsa nefesli sevgili, sevgilim olsa da gönül inciten (merhametsiz) huyu ile candan geçeriz.)

Dehânun yok mı çün bûy-ı vefâ ey gonca-leb söyle
Hayât-ı nev virür çün mürdeye nutkî Mesîhâ'nun

(G. 173/2)

(Ey gonca dudaklı sevgili vefa kokan ağzın yok mu? Mesih'in nefesi gibi ölüye yeni bir hayat verir.)

Yine bir beytinde de Hz. İsa'nın nefesiyle ölüleri dirilttiği gibi şairin kendi mucizeli kaleminden dökülen sözlerinin de onun gibi hayat verdiğini ifade eder:

Ben ol 'Îsî-dem-i nazmam Vesîmâ evc-i ma'nâda
K'ider rûh-ı Mesîhâ hâme-i mû'ciz-demümden haz

(G. 150/5)

(Divan'da geçen Hz. İsa ile ilgili diğer beyitler: G. 211/5, G. 232/2, G. 239/4, G. 242/1)

1.1.4.3. Hz. Muhammed

Ahmed Vesîm, Divan'da kaleme aldığı bir gazelinde Medine'ye uğradığı zamanda Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret sonrası veda gözyaşları döktüğünü ifade eder.

Döküp sirişk-i vedâ' ravza-i Nebî'de Vesîm
'Uyûn-ı giryeyi hem-revna-k-ı kürûm idelüm

(G. 189/6)

1.1.4.4. Hz. Musa

Hz. Musa tecelliye mazhar olması ve Kelim sıfatıyla Divan'da bir beyitte yer almaktadır. Ahmed Vesîm, mucize nefesli kalemıyla Vehbî'ye nazire yazmasıyla Hz. Musa'nın aşkla tecelli bulmasını eş değer tutmuştur:

Biz tecellîgeh-i 'aşk içre Vesîmâ çü Kelîm
Kilk-i mu'ciz-dem-i Vehbî'ye nazîre-gûyuz

(G. 113/10)

1.1.4.5. Hz. Yakup

Klasik Türk edebiyatında Yakup peygamber, oğlu Yusuf peygamberin hasreti ve üzüntüsü sebebiyle gam ve hüznün sembolü olarak dile getirilir. Ağlamaktan kör olan Hz.Yakup, gözlerine Yusuf'un gömleğini sürünce gözleri açılır. Ahmed Vesîm, Divan'ında Hz. Yakup'u Yusuf'un kokusunu uzaktan hissetmesi, Yusuf'un kanlı gömleğinin getirilmesi münasebetleri ile ele alır. Hz. Yakup "pîr-i Kenân" olarak da nitelenir.

Hz. Yusuf'a kavuşma hasretiyle yanıp tutuşmasaydı gözlerinin açılmayacağını dile getirir:

Hicâb-ı vuslat-ı medd-nigehken 'ayn-ı pîrâhen
Hüveydâ dîde-i Ya'kûb'ı bûy-ı pîrehen açmaz

(G. 114/4)

Hz. Yakup “Kenânveş” sıfatıyla da ele alınır ve Yusufun güzelliğinin hayaliyle döktüğü gözyaşının Nil nehri gibi aktığı dile getirilir:

Hayâl-i Yûsuf-ı hüsniyle pîr-i Ken 'ânveş
Sirişk-i dîde-i giryân çü rûd-ı Nîl akdı

(G. 284/4)

(Divan'da geçen Hz. Yakup ile ilgili diğer beyitler: G. 118/2, G. 126/3)

1.1.4.6. Hz. Yusuf

Klasik Türk edebiyatında Hz. Yusuf güzelliği ile ön plandadır. Mısır'da köle olarak pazarda satılması, Züleyha ile yaşadığı olay ve babası Hz. Yakup'un onu bekleyiş olayı ile konu edinilir. Ahmed Vesîm Divan'ında oldukça yer verdiği peygamberlerden biridir. Bir beytinde "Yusuf yüzlüm" diye sevgiliye seslenerek sevgiliyi Yusuf peygamberin güzelliğinde bulmuştur ve sevgiliye duyulan hasret kokusunun, Yusuf'un gömleğinin kokusuna telmih yapılarak dile getirilmiştir:

Dimâg-âzürdegân-ı fûrkata ey Yûsuf-ı hüsnüm
Şemîm-i hasretün çün nefha-i pîrâhen olmuştur

(G. 48/5)

(Ey Yusuf yüzlüm! ayrılık düşüncesi zihnimi gücendirmiştir. Hasretinin kokusu gömleğimin kokusu gibi olmuştur.)

Divan'da bundan başka Züleyha'nın Yusuf ile münasebetini, Yusuf'un gömleğini çekmesi hadisesini de ele almıştır. Ahmed Vesîm, günahsızlık eteğinin kötü ellerde yırtılmamasını, aksi takdirde Yusuf hakkında milletin ileri geri konuşacağını dile getirir. Züleyha kadınların onu kınamasından çekinmeyerek, Yusuf'a sahip olmak istemiştir:

Derîde olmasun dâmân-ı 'ismet dest-i kadhîde
Velew Yûsuf da olsa pâk-dâmânîde el söyler

(G. 95/3)

Benem ol âstîn-efşân-ı 'ismet Yûşufâsâ kim
Keşîde-dâmen-i 'ismet-medâr taraf-ı Zelîhâ'dan

(G. 215/6)

Yine bir beytinde Yusuf ile Züleyha farklı bir anlam ilişkisi içinde kullanılmıştır. Kadın düşkünlüğü töhmetinin korkusunda, Yusuf tabiatlı gönül, emel Züleyha'sıyla hülya gerdeğinin süsü olmayacağını dile getirir:

Zelîhâ-yı emelle hacle-zîb-i hûliyâ olmaz
Dil-i Yûsuf-nîhâdum havf-ı ta' n-ı zen-perestîden

(G. 216/6)

(Divan'da geçen Hz. Yusuf ile ilgili diğer beyitler: G. 89/7, G. 231/3, G. 235/8, G. 269/6, G. 284/4)

1.1.5. Mezhepler

Ahmed Vesîm Divanı'nda, açık bir şekilde mezhep adı geçmemektedir. Ancak Divan'da iki beytinde "çâr mezheb" olarak dört mezhebi genel olarak ifade eder. Yeni yetişmiş sevgilinin dudaklarından öpmeye sorsam dört mezhepte izin var mıdır, demiştir:

Ol büt-i çâr-ebrunun bûs eyleyüp la'l-i lebün
Var mıdur sorsam Vesîmâ çâr mezhebde mesâg

(G. 154/8)

Bir diğer beytinde Muhyiddin adlı bir kişi için "Yeni yetişmiş Muhyiddin aşka düşmüşse dört mezhepte bunun bir anlam ifade etmesi uygundur." demiştir:

Revâdur eylese îmâ mezâhib-i çârı
Düçâr-ı 'aşkına çâr-ebruvân-ı Muhyi'd-dîn

(G. 223/4)

1.1.6. Ahiret ile İlgili Mefhumlar

1.1.6.1. Amel Defteri

İnsanların dünyada yaptıkları iyi-kötü bütün işlerin sevap ve günahların yazıldığı defterdir. Ahmed Vesîm Divanı'nda bu münasebetle bir beyitte kullanmıştır. Şirin dilli

ve dudaklı sevgiliyi, öperse huzura kavuşacağını ancak böyle bir günahın amel defterine yazılacağını dile getirir:

Be-kâm itsün de ol şîrîn-zebânım kand-ı bûseyle
Nüvişt-i defter-i a'mâl ancak bu vebâl olsun

(G. 209/2)

1.1.7. Cennet ve Cehennemle ilgili Mefhumlar

1.1.7.1. Kevser Suyu

Cennette bulunan ve müminlere içirilmek için yaratılan kevser suyu Divan şiirinde sevgilinin dudağı münasebetiyle ele alınır. Ahmed Vesîm, Divan'ında bir beyitte Kevser suyuna telmih yapar ve beytinde sevgilinin benini karınca olarak ifade eder:

Çün teşne-lebân çeşme-i hayvânda gezerken
Mûr-ı hat-ı çâh-ı zekanun kevsere düşmüş

(G. 134/4)

(Susamışların çeşme çeşme su ararken yerdeki karıncanın çenesinin ucu kevser suyuna değmiştir.)

1.1.8. Haram-Helal

Ahmed Vesîm, Divanı'nda haram-helal kavramlarını sevgiliye karşı olan sitemini dile getirmek için kullanır:

Harâm olsun şehâ bensiz şebân-rûz 'ayş ü 'işretler
Ki ağyâr ile hem-dem olduğın bezmi helâl itmem

(G. 185/4)

(Ey şâh! bensiz geçen gece gündüz yaşadığın eğlenceler haram olsun, ki yabancıyla hemdem olduğun meclisi helal etmem.)

Bir diğer beytinde de içki sunanın gizli saklı içtiği şarapları helal etmez ve ona gösterdiği mertliğe haram olsun, der:

Harâm olsun nihânî duht-ı rezle sürdigün demler
Sana bu cünbiş-i merdâneysi sâkî helâl itmem

1.1.9. İman, Küfr, Kâfir

Divan'da iman ve kâfir birlikte kullanılır. Sevgili, dinsiz olarak inancından vazgeçme boyutunda kâfir olarak ele alınır. Bir beytinde Hristiyan sevgilinin mânâsız ahlarına güven duyulamayacağına değinilir. Çünkü onun, ne kadar yemin etse de imanının olmadığını; kâfir olduğunu, belirtir:

O tersâ-beççe-i süst- 'ahde hergiz i'timâd olmaz
Ne denlü vasla sevgend itse de îmânı kâfirdür

(G. 80/4)

Bir diğer beytinde kâfir bir sevgiliye olan aşkından onun gibi olduğunu ifade eder. Bu beytinde Şeyh San'an'a telmih yapar. Zira Şeyh San'an şeyh iken gönlünü bir Hristiyan güzeline kaptırıp din değiştirir. Kendisini de bu şekilde değerlendirir:

Âgûşın açup deyr-i hevesde çü çelîpâ
Dil bu keşiş-i 'aşk ile bir kâfire düşmüş

(G. 134/7)

(Heves kilisesinde put gibi (güzel sevgili) kucağını açınca gönül bu aşk cazibesi ile bir kâfire (sevgiliye) düşmüş.)

1.1.10. İbadet ile İlgili Mefhumlar

1.1.10.1. Secde, Secdegâh, Mihrâb

Ahmed Vesîm Divan'da bir beytinde secdegâh olarak sevgilinin kaşlarını dile getirmiştir. Aşığın sevgilinin güzelliğinde gönül ziyaretçilerinin tavaf ettiğini ve ibadetlerini de sevgilinin kaşlarında secde edilecek yer olarak gördüğünü dile getirir:

Beyt-i hüsnündür dil-i züvvâra çün cây-ı metâf
Secdegâh-ı ebruvân olsun ko künc-i i'tikâf

(G. 156/1)

1.1.10.2. Hac

Ahmed Vesîm, Medine'de görev yaptığı bir dönemde Hac kafilesinin gelişini ve yaşadığı mutluluğu dile getirmiş ve bunu 62. gazelin tamamında işlemiştir:

Ne dem kavâfil-i beyt-i Hudâ gelür görünür
Misâl-i peyk-i sebûk-pâ safâ gelür görünür

(G. 62/1)

(Ne zaman Kâ'be yolcularının geldiği görünse, ayağı çabuk haber getirenler gibi sevinç gelir görünür.)

1.1.10.3. Kâ'be ile İlgili Mefhumlar

Kâ'be, İslam dini için büyük öneme sahip olan bir yapıdır. Bu yapının mânâ ve güzelliğini Ahmed Vesîm Divan'ında sevgiliye yükleyerek işler. Sevgilinin mahallesi, aşkın mahallesi ya da Kâ'be'nin güzelliği kadar güzeldir. Beyitlerini bu görüş etrafında dile getirir.

Bir beytinde Kâ'be'yi safâ ile tavaf edip, sa'y etme mezhep göreviyse, aşkın yeni yetişmiş sevgiliyi arzu etmesi de gönül mezhebinin görevidir, demiştir:

Sa'y it tavâfa Ka'be-i kûyun safâ ile
Çâr-ebruvâna meyl ki dil mezhebindedür

(G. 67/3)

Yine bir beytinde pişmanlığını ifade eder. Yazıklar olsun; aşk mahallesi Kâ'be'ye uzun zamandır gitmediğini ve huzura kavuşamadığını dile getirir:

Safâ-yâb-ı metâf-ı Ka'be-i hüsn olmadum hayfâ
Eğerçi reh-neverd-i kûy-ı 'aşkum çok zamânlardur

(G. 41//8)

Ahmed Vesîm bir beytinde Kâ'be'nin güzelliğinde olan sevgilinin Harem ceylanı gözlerine ve büyüleyen gamzelerine, canını feda eder:

Ol şehün Ka'be-i hüsninde revâ olsa Vesîm
Çeşm-i âhû-yı Harem gamze-i câdûya fedâ

(G. 11/5)

1.1.10.3.1 Tavaf, Sa'y Etmek

Ahmed Vesîm bir beytinde Hind olan sevgilinin Kâ'be güzelliğinde olması, hac görevini tamamlar gibi sefa ile sevgilinin güzelliğini tavaf edip sa'y ettiğini ve kaşlarını da ibadet yeri olarak gördüğünü ifade eder:

Hâl-i Hindûsın safâ ile tavâfa sa'y ider
Ka'be-i hüsnün perestişgâh iden ebrûsını

(G. 287/2)

Nasıl ki Kâ'be'yi sefa ile tavaf edip, sa'y etme mezhep göreviyse, aşğın yeni yetişmiş sevgiliyi arzu etmesi de gönül mezhebinin görevidir, der.

Sa'y it tavâfı Ka' be-i kûyun safâ ile
Çâr-ebruvâna' meyl ki dil mezhebindedür

(G. 67/3)

1.1.10.3.2. Çâh-ı Zemzem

Zemzem kuyusu ve suyu Ka'be ile birlikte ele alınmaktadır. Zemzem kuyusu ve suya susamış olan sevgili için karıncaların yuvarlak içine alıp yeni bir yol yaptıklarını ifade eder. Beyitte sevgilinin susamışlığını gideren suyu, karıncalar sanki zemzem kuyusundan çıkan sudur ki onu önemseyip yuvarlak içine almışlar, demiştir:

Hatt-ı nev leb-teşne la'l-i yâra ol denlü Vesîm
Girdün almış mûrlar gûyâ ki çâh-ı zemzemün

(G. 166/5)

1.1.11. İtikadi Mefhumlar

1.1.11.1. Peri

Peri çok güzel olması, uçması, göze görünmemesi, insanlarla ülfet etmemesi, büyü ile tesir edilebilmesi gibi telâkki ve inançlar çerçevesinde ele alınır. Ahmed Vesîm, Divan'ında sevgiliyi peri olarak nitelendirir. Sevgili için "peri-rû, peri-zâd, peri-çehre, periveş" gibi ifadeler kullanır. Peri sevgili için benzetilen hayal dışı bir unsur olmakla birlikte, nitelendirilecek en yüksek makamdır. Peri yüzlü sevgili hatırdan çıkmaz, hasretle bekleyen gözlere yer yer gelir görünür:

Çıkar mı ol perî mînâ-serâ-yı hâtırdan
Dü-çeşm-i hasrete kim câ-be-câ gelür görünür

(G. 61/7)

Ahmed Vesîm bir beytinde kendini de içine katarak insan yaratılışı itibariyle cinsi bozuk olduğu için peri yüzlü sevgililerin gözünde bir adam olmadıkları ve bu yüzden kaynaşmak istemediklerini belirtir:

Merdüm-i tab 'ile nâ-cins iken ülfet mi ider
Biz perî-çihreler 'indinde bir âdem degülüz

(G. 124/4)

Ey sevgili! (aşıklar) uzağı yakınlaştıran dürbünlere minnet etsinler.Yeter ki o peri yüzlüm şeytan rakipten uzak olsun, demiştir:

Dûr-bînân câna minnet itseler takrîb-i bu'd
Dîv-i agyârdan tek olsun ol perî-rûyum ırâg

(G. 154/4)

Sevgili peri yüzlü, peri gibi bir afettir. Ve onun nazlı gözlerini büyüleyiciyi efsaneli şiirleriyle uyutması gerektiğini söyler:

Ey Vesîm efsâne-i nazmum pür-efsûn eyleyüp
Ol perînün çeşm-i nâzın nîm-h'âb itsem gerek

(G. 171/5)

Peri sevgili gönülde cilve yaparken, can gözüyle bir anlık hayal bile olsa görünmez mi diyerek özlemini ifade eder:

Hayâli ol perînün cilvegerken sîne-i dilde
Görinmez mi ' aceb ey çeşm-i cânım bir hayâl olsun

(G. 209/5)

Sonuç olarak sevgili sadece peri görünümündedir ve çoğunlukla hayaldedir veya uzaktadır ya da yakında olsa da ulaşılmazdır; rakipten korunacak bir afettir.

(Divan'da geçen peri ile ilgili diğer beyitler: G. 54/3, G. 35/6, G. 77/2, G. 83/5, G. 100/6, G. 101/5, G. 117/3, G. 126/3, G. 133/5, G. 165/4, G. 209/7, G. 252/2, G. 280/3)

1.2. Tasavvuf

Ahmed Vesîm'in tasavvufî bilgisine sahip olup olmadığı net bir şekilde belli olmasa da beyitlerinde gözleme dair olan düşüncelerini dile getirir.

1.2.1. Hak Âşığı, Ya Hû, Tekke, Han-Kâh

Hû Arapça o demektir. Allah'ın adlarındandır; hatta bazı sofilerce İsm-i A'zâm (en büyük ad) dır. Sofilerce hitap ve cevap olarak kullanılır. Ahmed Vesîm, Divan'da sadece bir beyitte Hak aşığının tekkede işveli bir şekilde "Ya-Hû" naraları atan sesleri bölük bölük geldiğini dile getiriyor:

Ol kec-külâh-ı ' işveye dün hânkâhda
Kopdı sadâ-yı na' ra-ı yâ hû taraf taraf

(G. 155/5)

1.2.2. Tarikat ile İlgili Mefhumlar

1.2.2.1. Mevlevi, Semâ, Kâdiri

Mevlevi, Kâdiri tarikatları mensubu olan kişileri hatırlatacak şekilde ifade edilir. Mevlevi kelimesi hem tarikati hem de Mevlana'yı hatırlatacak şekilde kullanılır. Şems de tevriye ve tenasüb içinde ele alınır. Sema münasebetiyle gökler Mevlevilik'in hususiyeti olarak dile getirilir:

Egerçi iktisâb-ı feyze meh gerdân ü sâ'irdür
Misâl-i Mevlevî devrânı lîkin Şems'e dâ'irdür

(G. 80/1)

Dâğ-ber-bâlâ-yı dâğ olmazdı ten mânend-i ney
Âsmân-ı sînde göstermese kevkeb semâ'

(G. 152/8)

(Neye benzeyen bedende yara üstüne yara olmazdı. Göğün sinesinde yıldızlar sema göstermese.)

Bir beytinde ay ve güneşin şafak vakti hâle kemerinin etrafında Mevleviler gibi döndüklerini ifade eder:

Al eteklikdür şafak mihr ü meh ü hâle kemer
Mevleviâsâ dönerler meslek ü mezhep semâ'

(G. 152/3)

(Şafak al eteklikdir (güneşin doğmasına yakın etraf kızıl olur) ay, güneş ve hâle ise kemeridir. Semâ olan meslek ve mezhepler Mevlevi gibi dönerler.)

Mânend-i Kâdirî gül-i mihrin bu gülsenün
Ser-tâc-ı ibtihâc idinür pârsây-ı gül

(G. 176/4)

(Divan'da geçen diğer beyitler: G. 42/1, G. 152/6, G. 176/4)

1.2.3. Pir-i Mugân, Mürşid

Pir-i mugan denilen şahıs, pir-i meykede, pir-i harâbât şeklinde ifade edilen şahıs da aşk şarabını sunan, vahdet feyzini veren kâmil mürşiddir.¹

Tasavvufi mânâda pir-i mugan aşkın asıl sahibi, aşkı dağıtan ve pay eden kişi anlamındadır. Bir diğer mânâda ise meyhaneci, meyhanecilerin en eskisi anlamındadır. Ahmed Vesîm Divanı'nda pir-i mugan tasavvufi mânâda ele alınmaz. Beyitlerde mürşidden el almak istersen, meyhanenin önünden geçmemesini ifade eder:

Sakiyâ el alayum dîrsen eger mürşidden
Dergeh-i pîr-i muğânda ayağın çekmeyi gör

(G. 60/2)

Meyhaneci ne kâfir bir adammış, ben sevgili istesem bana hiç utanmadan şarabını arz ediyor, demiştir:

Pîr-i mugân ne kâfir imiş hiç sıkılmadın
Rez duhterini 'arz ideyor dil-ber istesem

(G. 183/5)

Bir diğer beytinde sevgilinin meyhanede çok görüldüğü kendi ayağıyla gelen sevgiliyi, ihtiyarlarla olduğunu sanman onun sadece mertlere görünmez olduğundandır, demiştir:

Ayağıyla gelür pîr-i muğâna çok görülmüştür
Görinmez duht-ı rez merdâne sanman ihtiyâr ile

(G. 248/4)

1.2.4. Vahdet, Kesret

Tasavvufi mânâda bir olan Hakk'ın, isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk halinde görünmesi kesret; bu çokluğun hakiki bir varlığı olmadığını kavrayıp var olarak

¹ Gölpınarlı a.g.e., s.,273

sadece Hakk'ı görmeye vahdet denir (Uludağ, 2016: 212). Ahmed Vesîm, kesret meclisini oluşturan süsleriz ama yok olarak da vahdet meclisini oluşturunuz, demiştir:

Hestî-nümûm-ı encümen-ârâ-yı kesretüz
Ammâ ki mahv-küşte-i ser-bezm-i vahdetüz

(G. 109/2)

1.2.5. Rûz-ı Elest (Bezm-i Elest)

Edebiyatta daha çok " Bezm-i Elest " veya " Elest bezmi " olarak geçer. Ezelde Allah'ın ruhlara " Elestü bi-Rabbiküm (ben sizin Rabbiniz değil miyim) " diye sorduğu, onların da " Kâlû, Belâ (evet,sen bizim Rabbimizsin) " dedikleri günü ifade eder (Kurnaz, 1996: 108). Ahmed Vesîm dönemin devlet adamı ve yöneticilerine karşı iyi temennide bulunduğu bir beytinde kullanmıştır:

Koma pâ-der-gil-i hayret kemînen ki Hudâ zâtun
Çü itmiş dest-gîr-i bî-kesân rûz-ı elestîden

(G. 216/10)

(Allah'ım kendilerini hayret verici pusu ve sıkıntıda bırakma çünkü Huda zatın elest gününden itibaren kimsesizlerin elini tutmuştur.)

1.2.6. Zikr

Tasavvufî mânâda Hakk'ı anarak, kendinden geçme halidir. Ahmed Vesîm Divan'da, şeyhim zikir halkasında sevgiliyi de yanına alarak kendinden geçmiştir, demiştir:

Çün çelîpâ bâz idüp âğûşî şeyhum vecd ile
Yari dün pehlûya çekmiş halk-i tezkîrde

(G. 250/7)

1.2.7. Tesbih

Misbâha da denilen 33, 99 veya 1001 taneli alet, çekilen tespihin ve zikrin sayısını tespit etmeye yarar. Ahmed Vesîm Divanı'nda hak rızası ile yapılmayan işler yüzünden tespih çekmeyeceğini söyler:

Almam bana bî-hûde riyâ satma bu yüzden
Zâhid çekemem sübha-i sad-dâneyi boş ko

(G. 229/2)

Bir diğer beytinde elde tutulan süs olarak kullanılan tespih gibiyiz ama kederlendiğimiz zaman gizli inci tanesiyiz, demiştir:

Sübhaveş zîver-i dest-i emel olsak da eger
Yine bir ceyb-i te 'essüfde nihân lü'lü'yüz

(G. 113/5)

1.2.8. Fenâ-Bekâ

Kulun kendi nefsanî sıfat ve niteliklerinden sıyrılıp çıkmasına fenâ, Allah'ın sıfat ve nitelikleriyle süslenmesine bekâ denir (Uludağ, 2016: 70). Tasavvufî olarak fenâ, varlığı Hakk'ın varlığında yok etmek demektir. Fenâ ve bekâ mefhumu birlikte ele alınır. Hâlbuki Divan'da bezm-i fenâ olarak bu dünyadan bahsetmektedir:

Humârın çekmedin evvel neye dil-bestedür bilmem
Ki bu bezm-i fenâda 'ayşî âdem dem kıyâs eyler

(G. 46/4)

(Gönül sarhoş olmadan evvel neye bağlanmıştı bilmem. Ki bu dünyada varlık ve yokluk zamanla kıyas edilir.)

1.2.9. Zâhit

Dünya işleriyle meşgul olmayan ve dünya hazlarına karşı bîgâne kalan perhîzkâra zâhit, ehl-i tasavvuftan olan ve öyle görünen, sûfî kimsedir. (Onay, 2000: 468). Zâhit münevverlerin, rindlerin sevmedikleri, hasım telakki ettikleri kişidir ki Ahmed Vesîm de beyitlerinde zahidi olumsuz ifadelerle tasvir etmektedir. Bir beytinde Zâhit'in nâ-mâhrem öğütlerinden sıkılıp utananları, meyhanede gördüğünü dile getirir:

Sıkıldı var ise nâ-mahremâne vaz' ından
Bezimde gördüm ider zâhidâ hicâb şarâb

(G. 16/4)

Dünya malıdır diyerek üzüm suyunu ezmelerine izin verirsen, verdiğin öğütlerle ne saygı kalmıştır ne ayıplama, demiştir:

Cihân bâğı diyü duht-ı rezi pâ-mâl iderlerken
Ko ta' nı zâhid[â] bu vaz' ile hürmet mi kalmışdur

(G. 51/5)

Zâhidi de meyhaneciyle bir tutar ve iç ceplerinde şarapları gizlidir. Aralarındaki ilişki de babalı kızlıdır, demiştir:

Bintü'l-' ineb ki ceyb-i derûnında gizlidür
Zâhid de pîr-i mey gibi babalı kızlıdur

(G. 65/1)

Zâhid'e kendini beğenme, böbürlenme mezhebine mensup isen, alçaklık mertebesinde kendini bulursun ve ikramdan yoksun kalırsın, demiştir:

Künc-i zilletde bulur mertebesin ehl-i sülûk
Zâhidâ kürsi-i ' ucbîde kerâmet gelmez

(G. 121/3)

Yerden biten kuru ağacın ne kadar da sulamış olsan da (suya doysa da) onun tekrar yeşermeyeceğini, tazelik göstermediğini dile getirir:

Nâmiye itse de sîr-âb-ı feyiz ey zâhid
Çûb-ı huşkîdeye âssâr-ı tarâvet gelmez

(G. 121/5)

Zâhid nedir bu iffet, na-mâhrem meclisinde masum bir kızın içki satması ne görülmüş ve duyulmuş bir olaydır, demiştir:

Nedür zâhid bu' iffet bezm-i nâ-mahremde görmüş yok
Söz olmaz mey-fürûşa ' ismet-i duhter husûsında

(G. 280/7)

1.2.10. Üçler

Divan'da sadece bir beyitte "üçler demi" olarak zikredilen bir âdet vardır. Türk ananesinde "üçler" kutlu bir terimdir. Geçmişten bugüne farklı literatürlerde geçen "üçler" terimi bulunmaktadır. Üçler demi "ricelü'l-gayb" (gayb erenleri) olarak bilinen kimliklerini gizlediklerine inanılan kutup denilen şeyh ile iki yardımcısına verilen addır. Üçler Hak'tan istimdat eder, halka imdat eder, insanlara şiddet ve kahr ile değil mülâyemet ve merhametle muamele ederler (Uludağ, 2016: 367). Ahmed Vesîm Divanı'nda bir beytinde "üç" rakamını farklı mânâlar ile ilişkilendirerek kaleme almıştır:

Çün mest-i ser-efgende selaseyle yıkıldı
Üçler demine hû diyicek yâre müsselles

(G. 28/2)

((Âşık) kendini feda eden kendinden geçecek kadar üç kadehle yıkıldı. Üçler demine Allah diyecek sevgiliye içki haram sayılmaz.)

1.2.11. Bazı Mutasavvıflar

1.2.11.1. Mevlana

Tam adı Mevlâna Celâleddin Muhammed Rumî olup, Mevleviyye tarikatının kurucusu olarak kabul edilir. Mutasavvıf ve mütefekkir bir şair olan Mevlana, Ahmed Vesîm Divanı'nda ney, sema kavramları ile birlikte ele alınır. Mevlevi kelimesi ile hem Mevlana hem de Mevlevilik kastedilir:

Dâğ-ber-bâlâ-yı dâğ olmazdı ten mânend-i ney
Âsmân-ı sînde göstermese kevkeb semâ

(G. 152/8)

Dergâha girmek erenlerin işidir eyvallah biz de zaten Mevlana coşkusuyla aşığa yakışır şekilde sema yapmak isteriz, demiştir:

Girmek eyva'llâh erenler kârıdur dergâhına
'Âşıkâne şevk-i Mevlânâ ile matlab semâ'

(G. 152/7)

Gökyüzü uygun görürse elimde kalem Mevlana gibi kendinden geçmiş şekilde sinesinde sabit kalsam, demiştir:

Şevk-ı vicdânî-i Mevlânâ sâbit sînde
Hâme destümde Vesîmâ eylese enseb semâ'

(G. 152/9)

1.2.11.2. Şems

Mevlana Celaleddin Rumi'nin gönül dünyasında büyük değişikliklere sebep olan Şems-i Tebrizi, İslam'ın büyük din alimlerinden birisidir. Şems de genellikle Mevlana ile birlikte ele alınır. Divan'da sadece bir beyitte yer alır. Durmadan hareket eden oynayan parçalarız, sema yapmak bize yavaş gelir. Bu işi Şems gibiler yapsa yakışır, demiştir:

Zerre-i raks-âver-i vecdüz biz ârâm itmezüz
Mevlevî-âsâ 'arz itse şâyândur bize mevkeb semâ'

(G. 152/4)

1.2.11.3. İbrahim Gülşenî

İbrahim Gülşenî, Halvetîlik tarikatının Gülşenî kolunun kurucusudur. Ahmed Vesîm, Divan'da bir beyitte zikretmiştir. Beyitte acaba fıdanın yaratılışından mı keramet gülü doğuyor yoksa gonca Gülşenîlerle mi meydana geldi, demiştir:

Nahl-ı tab'ından 'aceb verd-i kerâmet toğayor
Gülşenîlerle mi oldı mütevvellid gonca

(G. 267/5)

İKİNCİ BÖLÜM

2.CEMİYET

2.1. Şahıslar

2.1.1 Tarihi Şahsiyetler

2.1.1.1 Osmanlı sahasındaki Devlet adamları

2.1.1.1.1. Cezzar Ahmed Paşa

Bosnalı olup çeşitli kaynaklarda 1720, 1722 veya 1735'te doğduğu ileri sürülmektedir. Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa'nın hizmetine girip onunla birlikte Mısır'a gitmiştir. (1756) Orada iken Memlûk grupları arasındaki çekişmelere katılmış, kendine yer edinme gayretleri dolayısıyla Mısır'ın sosyal ve idari yapısını yakından tanımış ve bu durum ona hayatının ileriki yıllarında karşı karşıya kaldığı meselelerin çözümünde büyük tecrübe kazandırmıştır. Sayda ve Şam valilikleri sırasındaki faaliyetleriyle bu topraklarda merkezi idareyi kuvvetlendirmek isteyen Osmanlı hükûmetine genel olarak bağlı kalıp nüfuzunu arttırmış ve karışık bir sosyal yapıya sahip, iktisadi bakımdan son derece önemli bu geniş bölgeyi otuz yıl gibi uzun bir süre idare etme başarısını göstermiştir. 1804'te Akka'da vefat etmiştir.¹

Ahmed Vesîm, Cezzâr Ahmed Paşa'nın Medine'de görevli olduğu sırada 164. gazeli onun için yazmıştır.

Bir beytinde karışık sır ve arzu da olan her çetin düğümün çözümü o Mısır valisinin lütuf eline bağlı olduğunu dile getirir:

Ol hıdvün halli dest-i lutfına vâ-bestedür
Sırr-ı pîç-i kâm olan her 'ukde-i düşvârumun

(G. 164/11)

Hız. Muhammed'le aynı ismi taşıyan şanlı Mısır Valisi, kederlenen gönlüme senin cömertliğin teselli verir, demiştir:

¹ Emecan, age, s. 516-518.

Nâm-dâş-ı Ahmed-i Muhtâr hıdivv-i nâmdâr
Şân-ı cûdî tesliyet-bahş-ı dil-i ğam- h'ârumun

(G. 164/12)

2.1.1.1.2. Şeyhülislam Yahya Tevfik

Osmanlıların doksan ikinci şeyhülislamı'dır. Müderris Eyyüb Efendi'nin oğludur. 1715'te İstanbul'da doğmuş, 1736'da müderris olmuştur. Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, 1791'de Şeyhülislamlığa yükselmiş, on üç gün bu makamda kaldıktan sonra vefat etmiştir. Üç dilde de şiirleri vardır (Tuğluk, 2010: 38).

Ahmed Vesîm Divan'da 136. gazeli, 264. gazeli ve 281. gazeli Tevfik Efendi için yazmıştır. Yine birkaç beyitte de adını zikretmiştir.

Gür sesli nazım söyleyen Tevfik Efendi kim diye soracaksan, kaleminin gıcirtısından arifler âleminin kulağı çınlarmış, der:

Bülend-âvâze-i nazm-âveri Tevfik Efendi kim
Sarîr-i hâmesinden mülk-i 'îrfân pür-tanîn olmuş

(G. 136/10)

Âlemin kulağı şanından, şanını süsleyen iyiliğinle doldu. Tevfik Efendi saygınlık, şeref ve makamın en yücesidir, demiştir:

Cenâb-ı hazret-i sadru's-sudûr Tevfik Efendi kim
Pür oldı gûş-ı 'âlem sît-i nâm-ârâ-yı şanından

(G. 214/8)

Gece gündüz her zaman sadık bir kul misali devlet saadetinden ayrılmış olmaya, demiştir:

Bağal-gîri olup ikbâl ü devlet olmaya münfek
Misâl-i 'abd-i sâdık rûz ü şeb hemvâre yanından

(G. 214/11)

Nice sorunların çözüme yolunun başlangıcı kimdir diye sorarsan başa geçenlerin en büyüğü, övünç kaynağı Tevfik Efendi'dir, demiştir:

Mefhar-ı sadru's-sudûr Tevfik Efendi kim odur
Müşkilâtın çün mebâdî halline tefsîrine

(G. 264/9)

Saygıdeğer Tevfik Efendi herkesin üstadıdır. Kim onun irfan âleminde olursa şanını ve şöhretini duyarlar, demiştir:

Hazret-i üstâd-ı kül Tevfik Efendi kim anun
'Âlem-i 'irfanı tutdı sît-ı nâm ü şöhreti

(G. 281/7)

2.1.1.1.3. Melek Mehmed (Muhammed) Paşa

Kaptanıderya Fındıklılı Boşnak Hoca Süleyman Paşa'nın oğludur. Mehmet Paşa'ya yakışıklı, halim selim tabiatlı olması dolayısıyla Melek; III Ahmed'in kızlarından Zeynep Âsıma Sultan'la evlenmesi sebebiyle de Damat lakapları verilmiştir. Birçok devlet görevinde bulunmuş, 1780-1785 yılları arasında Mısır Valiliği yapmıştır. 1801'de İstanbul'da ölmüştür (Tuğluk, 2010: 38).

Ahmed Vesîm, Divan'da 287. gazeli Melek Mehmed Paşa için yazmıştır. Bir beytinde Mısır Valisinin ayağını öpme anındaki öpücüğü, can bahşeden güzellerin öpücüğüne değişmem, der:

Bûse-i cân-bahş-ı hûbâna değişmem ey Vesîm
Ol melek-şîme Hıdivün yek-deme pâ-bûsını

(G. 287/9)

Gazelin son beytinde Melek Mehmed Paşa'ya dua eder ve iyi temennilerde bulunur. Beyitte gönlümün her zaman isteğidir ki Allah'ım gamın kirinden koruyup, talih aynasını göstere sin sana, demiştir:

Jeng-i ğamdan hıfz idüp mir 'ât-ı ikbâlün Hudâ
Göstere hemvâre hâtır-h'âh olan arzûsını

(G. 287/15)

2.2. Şairler

2.2.1. Divan Şairleri

2.2.1.1. Daniş

Ahmed Vesîm üzerinde etkisi görülen şairlerden biri de 18.yy şairi Daniş'tir. Asıl adı Mehmed'dir. Şairlik yeteneği, bilgisi, güçlü hafızası ve zekâsı ile tanınmıştır. Üç dilde yazdığı şiirlerde (Farsça-Türkçe-Arapça) ve nesirde başarılı olduğu ifade edilir. Ahmed Vesîm Daniş'e olan saygı, sevgi ve hayranlığını yazmış olduğu tüm beyitlerde gösterir.

Bir beytinde Daniş'in hayalindeki maharetli hikâyeleri yazacak düşünce kaleminin kalmadığını belirtir:

Vesîmâ çîre-destân-ı hayâle sehm-i Dâniş'den
Bu maksemde hemânâ hâme-i fikret mi kalmışdur

(G. 51/8)

Bir diğer beytinde ince, nazik hayalli onur ve şeref sahibi Daniş'i anla Vesîm; çünkü onun hayallerinin mânâsında güzellerin saç telleri vardır, demiştir:

Cenâb-ı Dâniş-i bârîk-hayali anla Vesîm
Çü târ-ı zülf-i bütân nükte-i muhayyeli var

(G. 90/8)

Saygıdeğer Daniş Efendi'nin Sinimmâr üzerine kurduğu yeni hayaliyle ne güzel kolay hatırlanacak bir mısra oluşturmuştur, der:

Sinimmâr-ı hayâli hazret-i Dâniş Efendi'nün
Vesîmâ bu nevîn tarhı zihî ber-ceste itmişdür

(G. 91/8)

Bir beytinde derin olmayan dalgalı sularda yüzmeyi biliriz ama Daniş gibi dalgalı bir deniz bilmeyiz diyerek olumlu ve olumsuz iki fiilin birbirinin anlamca olumsuzu olmaktan ziyade, Divan şiirinin genel tasavvuru içinde sahip olunan nihai özellikleri ifade eder:

Âşnâ-yı lücce-i bî-ka'r-ı ' irfânuz Vesîm
Tab'-ı pür-emvâc-ı Dâniş gibi bir yem bilmezüz

(G. 127/10)

(Derin olmayan dalgalı sularda yüzmeyi biliriz Vesîm Daniş gibi dalga yaratılışlı (sert, hırçın) bir deniz bilmeyiz.)

Vesîm'in fikret dolu bu yeni şiiri ortaya çıkarmasında Daniş Efendi'nin canı gönülden nazire istemesindendir, demiştir:

Vesîmâ bu nevîn îcâd-ı nazma tab'-ı pür-fikret
Nazîre-h'âhdur ez-cân ü dil Dâniş Efendî'den

(G. 219/8)

Vesîm'in söz meclisinde biri olacaksa eğer, bu kişi ince düşünceli ve dilleri bir olan Daniş ola, demiştir:

Olursa encümengâh-ı sühanda ger Vesîmâ'nun
Meger Dâniş ola hem-lehce tab' -ı nüktedâr ile

(G. 248/6)

2.2.1.2. Kâmî

Edirneli Efendi ya da Kâmî Efendi olarak da bilinir. Döneminde oldukça tanınmış hatta Nâbî'den sonra döneminin en büyük şairi olarak şöhret bulmuştur. Ahmed Vesîm, Divanı'nda Kâmî'nin "bâ'is" redifli gazeline karşı hünerini göstermek

için aynı vezin ve kafiye bir nazire oluşturur. Divan'da sadece bir beyitte Kâmî'ye yer verir:

Nazîre mi 'acebâ Kâmiyâ'ya yohsa Vesîm

Bu nazmla yine 'arz-ı hüner midür ba'is

(G. 27/7)

(Acaba Vesîm bu gazeli Kâmiyâ'ya nazire olarak mı yazdın? Yoksa amacın yine marifet göstermek midir?)

2.2.1.3. Râgıp Paşa

Râgıp Paşa, başarılı bir devlet adamı ve devrinin önde gelen bilgin kişilerinden olmasının yanı sıra, Nedîm ve Şeyh Gâlip'ten sonra 18. yüzyılın önde gelen şairlerindendir. Ahmed Vesîm'in nazire yazdığı şairlerden biri de Koca Ragıp Paşa'dır. Ragıp Paşa'nın "ider" ve "almış" redifli gazellerine aynı vezin ve redifte nazire kaleme alarak, Ragıp Paşa'nın kafiye olarak kullandığı dört kelimeyi (feleklik, yemeklik, miheklik ve müştereklik) şiirinde kullanmıştır (Tuğluk, 2010: 15).

Ahmed Vesîm Divan'da 140. gazeli Ragıp Paşa için yazmıştır.

Bir beytinde Vesîm'in hayalindeki değere mimar ne yapsın. Bu nazire Ragıp'ın şiirine önderlik eder diyerek şairliğinin ondan üstün olduğunu göstermek için nazire yazdığını dile getirir:

Zer-i hayâl-i Vesîmâ'ya n'eylesün mi'mâr

Nazîre Râğıb'a bu nazm ile miheklik ider

(G. 42/8)

2.2.1.4. Reşîd

Ahmed Vesîm Reşîd'i Divanı'nda iki beyitte zikreder:

Nîl şevka bâd-bânun ey Vesîm itsün güşâd

Fûlk-i dil buldı Reşîdâsâ hevâ-yı bâdeyi

(G. 286/6)

(Ey Vesîm! şarabın hevesiyle gönül gemisini bulan Reşid gibi, sen de yelkenini şevkli Nil'e aç.)

Kalemin, nükte değerlendiren Reşid'in yeni tarzda oluşturduğu şiirlerinin yolunda olmasının nedeni onun yolundan (izinden) gitmesidir, der:

Çü pey-revdür Reşîd-i nükte-sence nev-zemîninde
Tekâpü eylesün hâme reh-i eş'âra hemvâre

(G. 261/8)

2.2.1.5. Nâbî

Nâbî, 17. yüzyılın ikinci yarısında yetişmiş şairlerin en ünlüsüdür. Ününü, edebiyatımızda "Nâbî Ekolü" olarak da bilinen hikemi şiir akımının kurucusu ve en güçlü temsilcisi olmasından alır. Ahmed Vesîm, Divanı'nda 296. gazeli onun için yazmıştır ve bir beytinde Nâbî'yi dile getirmiştir. Beyitte Vesîm'in fikir bahçıvanlığından ortaya çıkan bir şey vardır ki o da Nâbî'nin zamanı ve modası geçmiş, eski tarzından yeni nakışlar çıkardığını dile getirir:

Vesîmâ tâze tarh-ı bâğbân-ı fikretümdür bu
Ki nev-nakş çıkardum Nâbî'nün köhne zemîninden

(G. 208/9)

2.2.1.6. Sâbit

17.yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Dönemin usta şairlerinden biri de Bosnalı Sâbit'tir. Nâbî tarzının etkisinde kalmış olmakla birlikte, kendine özgü üslûp sahibi bir sanatçıdır. Ahmed Vesîm'in hem üstad olarak andığı, hem de şiirlerine nazire yazdığı bir şair de Sâbit'tir. Vesîm, Sabit'in beş gazeline aynı vezin ve redifte nazire yazmıştır. Divan'da 144, 249 ve 276. gazelleri onun için yazmıştır.

Bir beytinde eğer Sâbit usta yaşıyor olsaydı bu şiire Vesîm'in huyu (yaratılışı) olarak cevap verirdi, demiştir:

Olaydı zinde eger dirdi Sâbit-i üstâd
Bu nazma tab'-ı Vesîmâ virür cevâb bana

(G. 10/5)

Her dil olamaz şîve-i mazmun ile mülhem
Sâbit gibi bir şâ'ir-i i'câzvere mahsûs

(G. 144/7)

(İlham ile sözün edası her gönülde bulunmaz. Bu durum Sabit gibi şaşırtmada usta olan şairlere has bir durumdur.)

Vesîmâ pey-revî-i Sâbit-i üstâd ile hergiz
Dil-i âzâde 'i der-kayd-ı tanzîr-i makâl itmam

(G. 185/7)

(Ey Vesîm! sadece Sabit üstadın izinden giderim, gönlü bir şeye bağlı olmayanların defterindeki sözlerin naziresini katiyyen yapmam.)

Bir diğer beytinde şüphesiz nükte bilen Vesîm'in bu gönül çekici şiiri, Sabit'in hayaline zannımca cevap gibidir, der:

Bu nazm-dil-keşi bî-şek Vesîm-i nükteverin
Hayâl-i Sâbit'e zannum budur cevâb gibi

(G. 300/7)

2.2.1.7. Seyyid Vehbî

18. yüzyıl şairlerindendir. Asıl adı Hüseyin olup Vehbî ve Hüsâmî mahlaslarını kullanmıştır. İyi bir medrese eğitimi görmüş olan şair, müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Ahmed Vesîm Seyyid Vehbî'nin "gûyuz" redifli şiirine bir nazire yazmıştır. Divan'da Ahmed Vesîm'in Hz. Musa'nın Tûr dağındaki mucizesine telmihte bulunur. Beyitte Hz. Musa'nın aşkın tecelli (görünme) yerinde olan mucizesi gibi bizim de mucize nefesli kalemimiz Vehbî'ye nazire söyler, demiştir:

Biz tecellîgeh-i 'aşk içre Vesîmâ çü Kelîm
Kilk-i mu'ciz-dem-i Vehbî'ye nazîre-gûyuz

(G. 113/10)

2.2.1.8. Nedim

Asıl adı Ahmed olan Nedim 17. yüzyılın sonuyla 18. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Şöhretini Osmanlı İmparatorluğunun 1718–1730 yılları arasındaki Lale Devri'nde kazanmıştır ve yaşamı ve eserleri ile o devrin ruhunun temsilcisi olarak kabul görmektedir. Nedim de Vesîm üzerinde etkisi olan şairlerdendir. Vesîm, Nedim'in iki gazeline nazire yazmıştır. Muhteva ve söyleyiş özellikleri birbirine benzeyen iki şiirde farklı orijinal hayaller vardır.

(G. 65 / G. 275)

2.2.2. Fars Şairleri

2.2.2.1. Sâ'ib

Safevî Devleti'nin en parlak döneminde yetişen Sâib, bir Türk şairi olmasına rağmen Fars edebiyatında yeni bir ekol kurmuş ve Hint üslûbunun (sebk-i Hindî) sayılı temsilcileri arasında yer almıştır. Ahmed Vesîm Sâ'ib'i iki beyitte zikreder. Bir beytinde cihanın şeref ve izzet sahibi, benzersiz nükteler bilen Şeyhülislam Yahya Tevfik'in şiirleri, Şevket'i yetiştiren Sâ'ibâ'nın şiirlerinden daha değerlidir, demiştir:

Ne mîfzâl-i cihân ol nükte-dân-ı bî-müdânî kim
Fûzundur kadr-i nazmı Sâ'ibâ-yı Şevket-ârâdan

(G. 215/14)

În nazm-ı ter be-dîde-i cân nazra mî-fîgen
Ger Sâ'ibâne-lehçe Vesîmâ ne-dîdei

(G. 231/9)

(Ey Vesîm! eğer Sâ'ibâne lehçe görmediysen, bu yeni nazma can gözü nazarıyla bak. (bakış at.))

2.2.2.2. Şevket

Şevket-i Buhârî, İran'da yaşamış Fars edebiyatının önemli şairlerinden biri olmasının yanında İran dışında daha çok tanınıp takip edilmiş bir şairdir. Ahmed Vesîm Divan'da sadece bir beyitte adını zikretmiştir. Beyitte Şevket'i yetiştiren Sâ'ib in şiirleri, Şeyhülislam Yahya Tevfik'in yazmış olduğu şiirler kadar değerli değildir, demiştir:

Ne mîfzâl-i cihân ol nükte-dân-ı bî-müdânî kim
Fûzundur kadr-i nazmı Sâ'ibâ-yı Şevket-ârâdan

(G. 215/14)

2.2.3 Bilginler ve İlim Adamları

2.2.3.1. Fahrettin Râzî, Sâdeddin Teftezanî, Seyyit Şerif Cürcânî

Fahrettin Râzî

Tam adı Muhammed bin Ömer bin Hüseyin bin Hüseyin bin Ali et-Teymî el-Bekrî'dir. Kelâm, fıkıh usulü, tefsir, Arap dili, felsefe, mantık, astronomi, tıp, matematik gibi çağının hemen bütün bilimlerini öğrenip bu alanlarda eserler vermiş çok yönlü bir bilginidir. Batı İslâm dünyasında İbnü'l-Hatîb, diğer yerlerde ise Fahrüddîn Razî ve Fahr-i Razî adlarıyla da bilinir.

Sâdeddin Teftezanî

Büyük İslam alimlerindendir. Belagat, mantık, metafizik, kelam, fıkıh ve bir çok ilim dalında önemli bir şöhrete sahiptir. Kaleme aldığı eserleri, bir çok İslam medresesinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Risale-i Nur'un muhtelif yerlerinde fikirlerinden alıntılar yapılan Taftazani'nin künyesi; Sadeddin Mesud b. Ömer şeklindedir.

Seyyit Şerif Cürcânî

Deylem'deki Zeydî imamlarından olup Hz. Peygamber'in soyundan gelen dâî Muhammed b. Zeyd'in on üçüncü göbekten torunu olduğu için Seyyid Şerîf unvanıyla

tanınır. Cürcânî, yaşadığı döneme kendi damgasını vuran ve sonraki yüzyıllarda bir otorite olarak etkisini devam ettiren çok yönlü birkaç âlimden biridir. Başlıca ilgi alanı kelâm, Arap dili ve edebiyatı olmakla beraber felsefe, mantık, astronomi, matematik, mezhepler tarihi, fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf gibi dinî ve aklî ilimlerin hemen hepsine dair telif, şerh ve hâşiye türünde eserler vermiş, bundan dolayı “allâme” unvanını almıştır.

Ahmed Vesîm Divan'da Şeyhülislam Tevfik Efendi için kaleme aldığı bir gazelinde Fahrettin Râzî, Sâdeddin Teftezanî ve Seyyid Şerif Cürcânî'nin Şeyhülislam Tevfik Efendi'nin sohbetinden lezzet alırlar, demiştir:

Tâ'ademde Fahr-ı Râzî fahr ile şîrîn-me zâk
Seyyid ü Sa'dü'd-dînâsâ lezzet-i takrîrine

(G. 264/10)

2.2.3.2. İbn-i Melek, Neseî

İbn-i Melek

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerindendir. İsmi, Abdülatîf bin Abdülazîz bin Emînüddîn'dir. Lakabı İzzüddîn'dir. İbn-i Melek veya İbn-i Ferište künyesiyle meşhûr olmuştur. İbn-i Melek, zamanındaki büyük âlimlerden ilim tahsil etmiş, döneminin bütün ilimlerini öğrenmiştir. Özellikle dînî ilimlerde ihtisas sahibi olmuştur. Usûl, fıkıh, hadîs ve tasavvufa dâir birçok kıymetli eserleri vardır.

Neseî

Mâtüridiyye mezhebinin en önemli kelamcısı olarak nitelenen büyük bir İslâm âlimidir. Neseî, tefsir ve fıkıh alanlarında önemli çalışmalar yapmakla birlikte genelde kelâmcı yönü ile tanınmaktadır. Onun en meşhur ve hacimli eseri Tebsîratü'ledille, Mâtürîdî'nin Kitâbü't Tevhîd'inden sonra bu ekolün en değerli kaynağı kabul edilir.

Ahmed Vesîm, İbn-i Melek ve Keşşaf-ı Esrâr'ın yazarı Neseî için fazilet konusunda Şeyhülislam Tevfik'in dergâhında perdedâr olurlar, demiştir:

Fâzıl-ı mifzâalterîn Keşşâf-ı Esrâr-ı fûnûn
Gelse ger İbn-i Melek mebhasgeh-i tevkîrine

(G. 264/11)

2.2.4. Divan'da Adı Geçen Eserler

Divan'da Baharistan, Gülistan, Keşşafü'l-Fünun, Şehnâme, Gülşen-i Râz ve Hâşiye adı geçen eserlerdir. Abdurrahman Câmî'nin Baharistân, Şîrâzlı Şeyh Sâdî'nin Gülistan, Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz adlı eserlerine aynı beyit içerisinde yer verilerek sevgilinin güzellik unsurları ile tevriyeli kullanılmıştır. Ahmed Vesîm, sevgilinin sahip olduğu güzelliği; somut bir şekilde güzellik bahçesi olarak niteler ve sevgilinin güzellik bahçesi; ne gül bahçesi yeridir ne de bahar yeridir anlamında ve sevgilinin güzellik bahçesi ne Gülistan ne de Baharistân eserlerinde bulunur şeklinde her iki anlama gelecek şekilde ifade eder:

Bâğ-ı hüsnün ne Gülistân ü Bahâristân'dur
Okuduk Gülşen-i Râz hattı ra'nâ bilürüz

(G. 125/3)

(Güzellik bahçen ne Gülistan'dır ne de Baharistan'dır. Gülşen-i Râz okuduk en iyisini (en iyi hattı) biliriz.)

Gül- gonceler 'uşşâkın eger kadrini bilse
Bülbülleri hemvâre gülistâne okurdu

(G. 282/4)

(Eğer gül goncalar âşıkların kadrini bilse, bülbülleri her zaman Gülistân okurdu.)

Tahtâvî'nin "Hâşiye" adlı eseri sevgilinin güzellik unsurları ile tevriyeli kullanılmıştır:

Mebhas-i müşkile-i hüsnüni a'lâ bilürüz
Hâşye-i hattı velî nüsha-ı kübrâ bilürüz

(G. 125/1)

(Güzelliğin zorlu bahsini en iyi biz biliriz. Lakin sevgilinin Hâşiye hattını büyük nüsha olarak biliriz.)

Söz meclisinde destan okuyan Vesîm'in kalemi, Firdevsi'nin memleketinde nicelerine Şehnâme okuyan olur, demiştir:

Bezm-i sühanda hâme-i destân-serâ Vesîm
Şeh-nâme-h'ân olur niçe üstâd-ı Tüs'ına

(G. 268/5)

Keşşafü'l- Esrâr bir beyitte zikredilir ve eserin yazarı söz konusu edilir:

Fâzıl-ı mifzâlderîn Keşşâf-ı Esrâr-ı funûn
Gelse ger İbn-i Melek mebhasgeh-i tevkîrine

(G. 264/11)

(Keşfü'l- Esrâr'ın yazarı Neseî ve İbn-i Melek fazilet konusunda ancak Şeyhülislam Tevfik'in dergâhında perdedâr oldular.)

2.2.5. Tarihi Efsanevi Şahsiyetler

2.2.5.1. Cem (Cemşîd)

Divan'da Cem ve Cemşîd iki isim olarak gösterilir fakat aynı kişidir. Cemşîd İran'ın büyük hükümdürlarından olup asıl adı Cem'dir. Cem dünyayı dolaşırken Azerbaycan'a gelince burayı beğenip gün doğuşunda mücevherlerle süslü bir taht koydurup, kendisi de mücevher işlemeli kaftanını giyip oturmuş. Güneş doğunca taht, tac ve kaftan parlamaya başlamış. Halk bunu görünce Cem'e Cemşîd (ışık şahı) demişler (Pala, 2017: 86).

Cem, Divan edebiyatında içkiyi bulan kişidir ve zevk, eğlence sembolü olarak zikredilir. Ahmed Vesîm Divanı'nda beyitlerde "câm-ı Cem", "sâgar-ı Cem", "devr-i Cem", "dergeh-i Cem" gibi terkipler içinde zikretmiştir.

Sarhoşluktan sağını solunu görmeyen birinin, Cem'in kadehine dokunamayacak şekilde kendinde geçtiğini belirtir:

Görmez mi çep ü râstı çü ahvel-nigeh-i mest
Dest-i red urur câm-ı Cem'e kec-küleh-i mest

(G. 26/1)

Tahta oturanın neşesi bol oldukça sarhoşluktan Cem'in kadehine dokunmayacak şekilde kendinden geçtiğini belirtir:

Evreng-nişîn-i tarab oldukça Vesîmâ
Dest-i red urur câm-ı Cem'e keç-küleh-i mest

(G. 26/7)

İçki sunan Sakî, neşe ve coşku çeşmesinin başında durup Cem'in ağzına kadar dolu olan kadehi, gelen eğlence düşkünlerinin ayaklarına döker:

Ser-çeşme-i neşâtda rindün ayağına
Sâkî hemîşe sâgar-ı ser-şân Cem döker

(G. 93/5)

Cem'in kadehini mecliste o kadar çok içer, keyif çatarız ki bu yüzden kabın eskidiğini bilmeyiz, demiştir:

Çün sifâl-i köhne bezme sâgar-ı Cem bilmezüz
Müdmin-i hamruz ki biz' ayş-ı dem-â-dem bilmezüz

(G. 127/1)

Sanmayın ki âleme coşkuyu Cem getirmiştir. Sadece bu meclise ayağı uğurlu gelerek sevinç, neşe getirip, gamı uzalaştırmıştır, demiştir:

Tarabgâh-ı cihâna neşveyi sanman ki Cem koymış
Bu bezme dûr-bâş-ı ğam neşât-ı hoş- kadem koymış

(G. 132/1)

Ey Sâki neyin yakıcılığı ile meyin coşkusu tennurelerini (mevlevilerin giydiği kıyafet) giyerek Cem'in döneminden bu yana kadehe dolarak meyhaneye de sema ederler, demiştir:

Sûziş-i ney şevk-i mey tennûre-i gerdiş ile
Devr-i Cem'den cama olmuş sâkıyâ meşreb semâ'

(G. 152/2)

Sâki meyhanenin kapısından ayağımızı çeksem nola biz ki Cem'in kadehinden vazgeçtik, onu içmeyen koca ağzımızdan vaçgeçeriz, demiştir:

N'ola çeksek ayağı dergeh-i meyhânedan sâkî
Dehen-şûy-ı ferâğuz biz ki câm-ı Cem'den el çekdük

(G. 162/2)

Cem'in kadehi neşeyle, coşkuyla ağzına kadar dolmuş taşmış, baştan aşmış olması, o ay yüzlü sevgilinin perçeminin fesin altından yarısının çıkmasına benzemiş, demiştir:

Başdan aşmış neş'e-i ser-şârı kim câm-ı Cem'ün
Zîr-i fesden nîm-bâz itmiş o meh-rû perçemün

(G. 166/1)

Bu gam meclisinde kadehin dönmesinden ibret bulanlar Süreyya meclisinin süsü olan kadeh tutkusunu elinden bıraksın, demiştir:

Kosun bezm-i süreyyâ-zîb Cem sevdâsını elden
Bu bezm-i ğamda 'ibret-yâb olanlar gerdiş-i câmdan

(G. 200/7)

İçki satanın şerefli yeri Cem'in kapısının önüdür. Lakin akşamdan (yer) kapma kargaşasından boş kalmaz, demiştir:

Nazargâh-ı cenâb-ı mey-fürûşî dergeh-i Cem'dür
Tehî kalmaz velî şûriş-rübâyî-i mey-âşâmdan

(G. 201/3)

Cem'in şarap bardağının keyif veren saf kokusunu bir kere içine çekseydi; akılda incinmişlik, keder, üzüntü kalmazdı, demiştir:

Dimâğ-âzürdegi-i ye's ile koymazdı Cem câmun
Safâ-yı bûy-ı neşve şemm ideydi câm-ı sahbâda

(G. 255/5)

Kendinden geçenlerin dilleri dolanarak (büklüm büklüm olarak) söyledikleri şarkıları sebepsiz sanma. Bu durum Cem döneminden bu yana akşamcılarının gönül derdidir, demiştir:

Tehî sanman zebân-pîçânî-i mestânı güftâra
Bu hâlet devr-i Cem'den 'ukde-i dildür mey-âşâma

(G. 263/5)

Kalmış (yıllanmış) şarap ile Cem'in dolu kadehi insanı neşeyle doldurup başka bir neşe (hafif sarhoşluk, keyif) haline ulaştırır, demiştir:

Virür bir tâze-res neş'eyle sâkî neşve-i dîğır
Kühen sahbâ ile pür-sâğar-ı Cem tâzeden tâze

(G. 266/4)

Eğlenceye düşkün olanlar Cem'in yolundan gittikleri için her zaman onların keyifleri tazedir, onun içindir ki neşe ile gönülleri hoş olmuştur, der:

Revân-ı Cem olur dil-şâd-ı neş'e hep anunçündür
Ki rindân tâzeler keyfin dem-â-dem tâzeden tâze

(G. 266/6)

Ey sâkî meclisinin (meyhanenin) gerekli bir şey olduğunu unutma. Unutursan da Cemşid'in eski resmine (geçmişine) bak ve her şeyi gör (hatırla).

Sâkıya lâzime-i bezmi ferâmûş itme
Resmri dîrîne-i Cemşîd'i gözet her şeyi gör

(G. 60/7)

Ey Sâkî, Cemşid'in neşe ve coşkusu ebediyyen bahş olmuş ki meyhanedeki şevk ve derdin çokluğunu yiyip içip keyif çatmak olmuş:

Ebed Çemşîd-i neş'e mâye-bahş olmuş ki ey sâkî
Bu mînâ-hâne-i pür-şevka derd-i 'ayş u dem koymuş

(G. 132/6)

Ne saki içki meclisini ve Cemşid kadehini gösterebilir. Bu gam meclisinde ebedi sevinç ve coşkunun olduğunu gösterebilir:

Ne sâkî bezm-i mey ne sâğar-ı Cemşid gösterebilir
Bu bezm-i ğamda tâli' neşve-i câvîd gösterebilir

(G. 221/1)

2.2.5.2. Bihzâd

Divan şiirinde çizmiş olduğu resimlerdeki marifetiyle övülen bir ressam adıdır. Ünlü ressam Mani gibi sanatı efsanevi bir hâl almış şahıslardandır. Şiirimizde sevgilinin vasfının üstünlüğü, Bihzâd'ın bile çizemeyeceği olağanüstülüktedir. Genellikle hep bir kıyas malzemesi olarak kullanılmıştır (Tökel, 2016: 95). Sevgilinin güzelliği veya memdûhun ortaya koymuş olduğu bir eserin letafetinden bahsedilirken, Bihzâd'ın üstadlığıyla kıyaslanır ve Bihzâd bu mükemmellik karşısında âciz bir sanatkâr olarak anılırdı.

Ahmed Vesîm de Divanı'nda Bihzâd'a yüklenilmiş bu vasıflarla beyitlerinde dile getirir.

Sevgilinin gözündeki sürmenin çizgisini eğer Bihzad'ın gözleri görseydi, elindeki kalemi acizlikten suskun olurdu:

Olurdu hâme-i sûretgeri dem-beste-i' aczi
O şûhın kuhl-ı hattun ger göreydi dîde-i Bihzâd

(G. 35/8)

Kıskançlığından aynamın, duvarımdaki resmin yere düşüp parçalandığı o ressamın kalemi Bihzâd'ın hayalindeki (resminden) başkası değildir:

Özge kasr-ı reşk-i mir'âtum çü Bihzâd-ı hayâl
Hâme-i sûretgerân nakş-efgeni dîvârumun

(G. 164/4)

Gönül kilisesinde (evinde) o put (sevgilinin) güzelliği hayalimde canlandıkça, canı var mıdır? Bihzâd bir bakışta çizebilir mi?

Deyr-i dilde hüsnün itdükçe tasavvur ol bütün
Var mıdur câm k'ide Bihzâd nîgeh tasvîrine

(G. 264/7)

2.2.5.3. Kahramân

Esâtirî şahsiyetlerinden biri olan Kahramân, Divan şiirinde bir kahramânlık ve yiğitlik sembolüdür. Bazen Kahramân-ı Kâtil olarak kullanılır. Aşık'ın sevgiliye olan mücadelesinden, tesiri ve öldürücülüğünden dolayı sevgilinin gözleri Kahramân olarak nitelendirilmiştir (Tökel, 2016: 163).

Ahmed Vesîm, Divanı'nda Kahramân'ı daha çok sevgiliye atfederek, sevgiliyi Kahramân'ın gücünde ve zaferinde görür.

Aceb mi atsa tutsa dest-bürd-i Kahramânîde
Çü gûy 'uşşâkı çevgân-ebrevânım bî-ta'ab tutmuş

(G. 141/5)

(Kahramânın zaferinde atıp tutması şaşılacak bir şey mi çünkü çevgân kaşların gûy (top) âşıkları sıkıntısız (zahmet çekmeden) tutmuştur.)

Kahramân'a (sevgiliye) yalvarmada buna dayanan biri olsun yoksa kimse nazın zaferi karşısında Sâm olsa dahi engel olamaz:

Kahramân-ı lâbeye tâb-âver olsun yohsa kim
Dest-bürd-i nâzda Sâm olsa da mâni' degül

(G. 175/2)

Kahramân'ın (sevgilinin) zaferinin doğruluğu tartışılmazdır. Eğer ki tartışılır olsa bile, beli hançer gibi ince olan o sevgili pek yığittir:

Müsellemdür egerçi dest-bürd-i Kahramânîde
Velîkin pek dilîr ol mû-miyân hançer husûsında

(G. 280/4)

O güzel Kahramân'ın (sevgilinin) birbirine karışmış yay gibi kaşları, gamze oklarını geçip kemanın kapısına geldi:

O Kahramân-ı hüsün kavs-ı ebruvân pür-çîn
Hadeng-i ğamze-i âşûb der-kemân geldi

(G. 292/8)

2.2.5.4. Sâmirî

Hız. Musa'nın yokluğunda ziynet eşyalarından yaptırdığı buzağıya İsrailoğullarını tapmaya teşvik eden kişidir. Divan şiirinde Kârûn, Firavun gibi kıssa-i enbiya kaynaklı olumsuz tiplerin dâhil olduğu grup çerçevesinde ele alınır.

Ahmed Vesîm de Divanı'nda bir beytinde zikretmektedir. Bu dokuz katmanlı dünya yaratıldığından beri eserlerimin sihirli kalemi Sâmirî'nin hayalleri gibi şöhretli ola, demiştir:

Tâ ki şöhret-yâb ola bu nüh tıbâk-ı dehrde
Sâmirîsây-ı hayâli kıl-k-i sihr-asârumun

(G. 164/16)

2.2.5.5. Sinimmâr

Havernak adlı eşi benzeri görülmedik şekilde güzel binayı yapan ünlü mimarın adıdır. Tıpkı Mani'nin resim ve nakış sanatındaki eşsizliği gibi, mimarlıktaki benzersizliğiyle ünlüdür. Fakat yapmış olduğu efsanevi saraya karşılık, görmüş olduğu haksız ceza ve muamele sebebiyle Divan şiirine konu olmuştur (Tökel, 2016: 362). Ahmed Vesîm de Divanı'nda mimarlığındaki ustalığı ile ele almıştır.

Ne kadar düşmana karşı korunaklı bir bina inşa etse de Sinimmar, temelsiz düşünce kalesinin dayanıklılığı olmaz, demiştir:

Ne kadar virse Sinimmâr hayâl istihkâm
Bî-esâs kal' a-i hulyâya gelmez

(G. 119/5)

Ey Vesîm! yıkılmış gönlün tamirini Sinimmar'dan başka yapabilen kişi çıkmaz, demiştir:

Kârger olmaz Sinimmâr-ı 'imârı ey Vesîm
Dil-harâbîdür esâs-ı şîve-i ta' mîrimüz

(G. 128/7)

Vesîm, gönlü hoş tutan Sinimmar'ın eski zamandaki (yerdeki) hayallerine bakıp bu düzenlemeyi yaptı, demiştir:

Bu tarhı yaptı Sinimmâr-ı dil-pesend Vesîm
Kühen-zemîn-i hayâlün bakup nezzâresine

(G. 247/7)

2.2.5.6. Kârûn

Kur'an'da adı Firavun ve Hamân'la birlikte anılan, Hz. Musa zamanında yaşamış, zenginliği, hazineleri, cimriliği, Allah'a olan isyanıyla meşhur olmuş ve bunun akabinde de malı ve mülküyle yere geçmiş İsrailoğullarından biridir. Zenginliği, servet, şöhret ve debdebesiyle efsanelere karışmış olan Kârûn, Divan şiirinde daha çok dünyaya meyiletmenin kötülüğü bahislerinde kullanılır (Tökel, 2016: 300). Ahmed Vesîm de Divanı'nda Kârûn'u tüm bu vasıfları ile ele almıştır.

Bir beytinde gurur ve kibrini arttırman Kârûn'un hazinesine servet olmaz, boşunadır. Yine gönül alışverişi hayal mezarına (yerin altına) girmiştir, der:

Tehî nahvet-fezâ-yı servet olmaz genc-i Kârûn'a
Yine sûdâger-i dil dahme-i hulyaya girmiştir

(G. 83/3)

Gönül, sonsuz hazine sahibi Kârûn'a bakmayı (onun gibi olmayı) istemez. Çünkü yaratılışında kanaat etmek vardır ki bunu yok olmayan hazinesine sıkıştırmıştır:

Nigâh râğbet itmez genc-i bî-pâyân-i Kârûn'a
Çü kâni'-dil ki tab'a kenz-i lâ-yefnâ sığışdurmuş

(G. 139/3)

Vatan hasretiyle yanıp tutuşan Ahmed Vesîm kaleme aldığı bir diğer beytinde, kendini beğendirmek için gösterilen servet, kalbi usandırır. Kârûn'un bin hazinesine, vatanımda dilenci olmayı tercih ederim, demiştir:

Gınâ-yı kalb ile servet-nümâ-yı nâziş olur
Hezâr dahme-i Kârûn'a bir gedâ-yı vatan

(G. 204/2)

2.2.5.7. Sührâb

Zaloğlu Rüstem'in bir Türk kızından olan oğludur. Babasını tanımadan annesinin yanında büyümüştür. Babasıyla bir savaşta karşılaşmışlar ve birbirlerini tanımadan dövüşmüşlerdir. Sührâb galip gelmek üzereyken, Rüstem bir hile ile onu öldürmüştür. Ancak tam can vereceği sırada baba-oğul oldukları anlaşılmıştır (Pala, 2017: 411). Bu yüzden Sührâb, Divan şiirinde talihsizliğine rağmen kahramanlığın sembolü olarak zikredilir. Babasının onu iyileştirmek için merhem getirmesi ve tam vaktinde yetişemediği için Sührâb'ın ölmesi ile de merhem-i Sührâb olarak ele alınır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda sadece "merhem-i Sührâb" yönünü dile getirir:

Çekme gam şâd ol Vesîmâ zahm-ı nev açdıysa yâr
Tîr-i gamze merhem-i Sührâb ile âlûdedûr

(G. 47/9)

(Ey Vesîm! sevgili yeni yaralar açtıysa gam çekme, çaresi gamze okunun ucunda Sührâb'ın merhemiyle karışmıştır; buna mutlu ol.)

Dil-i mecrûh degüldür devr-pezîrâyî-i sıhhatden
Yed-i pürsîden-i yâr merhem-i Sührâb'um olsaydı

(G. 289/3)

(Yaralı gönül hakikati kabul etme zamanında değildir. Sührâb merhemim olsaydı, sevgiliyi soracak gücüm olurdu.)

Ayrılık yarasını kapatacak yumuşak dikiş, Sührâb'ın merhemi gibi sevgiliye kavuşmaktır, der:

El virür bahye-i nermîn-i visâli yârin
Zahm-ı hicrâna Vesîm merhem-i Sührâb gibi

(G. 293/6)

2.2.5.8. Key

Kelime anlamı büyük hükümdar, padişah demektir. İran padişahları sülalesinin ikincisi bu adla anılır. Ahmed Vesîm Divanı'nda debdebe ve tacı ile kaleme almıştır.

Bir beytinde padişahlığın tacına karşılık içkiyi tercih ederiz. Öyle sarhoş rindleriz ki Key'in haşmetli görünümünü gam olarak görürüz, der:

Efser-i saltanata sâğarı tercîh iderüz

Rind-i ser-mesti ki hem-debdebe-i Key görürüz

(G. 110/2)

Bir diğer beytinde Key'in tacı o kadar yaldızlanıp süslenmiştir ki buzlanmaz. Çünkü kış mevsiminde yere düşen her kar onun için nakit para olur, demiştir:

Çü yah olmaz murassa' tâc-ı Key ser-mâye ser-mâye

Nukûd-ı berf olur hengâm-ı dey ser-mâye ser-mâye

(G. 271/1)

2.2.5.9. Efrâsiyâb

Alp Er-Tunga'nın "Şehname" deki adıdır. Maverâünnehir'de hüküm sürmüş olup Turan'ın en büyük hakanlarından. İran topraklarının tamamını Pişdâdiyân sülalesinin elinden alması ve İran'la yaptığı savaşlarıyla Şehname'de geniş şekilde ele alınmıştır (Pala, 2017: 135). Divan şiirinde kahramanlık sembolü olarak anılır. Ahmed Vesîm Divanı'nda bir beytinde zikreder:

Bâz olur sad dahme-i Efrâsiyâb der-dest-i cûd

Servet-i mestîde yeksândur gedâ bâ-y-ı neşât

(G. 148/6)

(Yüzlerce Efrasiyâb'ın mezarı cömertliğin elinde oyuncak olur. Sarhoşluğun servetinde zenginin mutluluğu ile fakirin mutluluğu aynı seviyededir.)

2.2.5.10. Zâl

Rüstemin babasının adıdır. Kelime " ihtiyar ve aksakallı " anlamlarına gelir. Zal doğduğu zaman saçlı, kaşlı, kirpikleri bembeyaz olduğu için bu adla anılır. Babası Sam onun bu şekilde doğuşunu uğursuzluk sayarak onu Elburz dağına götürüp atmış, Zâl orada Simurg-ı Anka tarafından beslenmiştir (Pala, 2017: 488). Simurg tarafından büyütülmüş olmasıyla da bazı esrarengiz özellikler kazanmıştır. Akıl danışmanlığı, yiğitliği, çok iyi ok atması ve taşıdığı oklarla ünlenen bir kahraman olan Zâl, Divan şiirinde daha çok ihtiyar, yaşlı geçkin anlamlarının yanında zaman ve felek ile birlikte ele alınır.

Ahmed Vesîm de Divanı'nda koca karı felek münasebetiyle ele alır. Beytinde değme bir kadınla muhabbet yerinde muhabbet olmaz. Felek koca karısının âşıkları incittiğini ben bilirim, demiştir:

Degme bir hatn ile hem-hacle-i ülfet olmaz
Zâl-ı gerdûnı dilâ zâr idüğün ben bilürüm

(G. 186/7)

Felek koca karısının acılara gebe bıraktığı yeter. İncittiği âşıklara gizlediği suretleri biraz gösterebilir:

Yeter âbisten-i âlâmı olmak Zâl-ı gerdûnun
Biraz âzürdegâne sûret-i tecrîd gösterebilir

(G. 221/2)

2.2.5.11. Behmen

Keyaniyan sülalesinden Küştasb'ın torunu, İsfendiyâr'ın oğlu Erdşîr'in lakabıdır. Divan şiirinde Behmen bir kahraman sembolü olarak zikredilir. Hem bir hükümdar, hem de astronomi ilmindeki anlamlarıyla çeşitli sanatlarla kullanılan efsanevi şahsiyetlerden birisidir. Ululuk ve azamet sembolü olarak zikredilen Acem hükümdarlarından. Tac ve tahtı sık sık şiire konu olur (Tökel, 2016: 90-92). Ahmed Vesîm Divanı'nda sadece bir beytinde Behmen'i zikreder.

Ey Vesîm, Behmen'in yaratılışındaki o kuvvetli pazıları gördün mü? Bu şekil düşüncemdeki pehlivan hayalini yerle bir eder. (bayağılaştırır.)

İder pest küşt-gîrân-ı hayâli Behmen-i tab'um
Vesîmâ bâzû-yı endîşe-i pür-zûrî gördün mi

(G. 295/7)

2.2.5.12. Sâm

İran'ın efsanevi kahramanlarından biri olan Sâm, Divan şiirinde kahramanlık sembolü şahıslardan biridir ve daha çok kıyas malzemesi olarak kullanılır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda sadece bir beyitte zikrederek kıyaslanma yönüyle ele almıştır (Tökel, 2016: 203).

Kahramân'a (sevgiliye) yalvarmada buna dayanan biri olsun yoksa kimse nazın zaferi karşısında Sâm olsa dahi engel olamaz:

Kahramân-ı lâbeye tâb-âver olsun yohsa kim
Dest-bürd-i nâzda Sâm olsa da mâni' degül

(G. 175/2)

2.2.5.13. Âsaf

Süleyman peygamberin veziri İbn-i Barahya'nın adıdır. (Onay, 2000, s. 93) Kur'an'da adı geçmemektedir. Fakat Hz. Süleyman'la ilgili bir ayetin tefsirinde âlimler Âsaf'ın da adını zikrederler (Tökel, 2016: 257). Divan şiirinde Âsaf, vezirler için kullanılan övücü sıfatlardan biridir. Âsâf'ın efsaneleşmiş kişiliği, ideal bir vezir, ileri görüşlü bir devlet adamı, yüksek ve isabetli fikir sahibi mânâlarıyla ele alınır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu vasıflarla beyitlerinde ele alır.

O kadar bedeni ve ruhu gamla güçlenmiş duygusuz, parasız kim varsa Âsafa şikâyet etsem yerindedir, demiştir:

O denl  cism   c n efs rde-i ser-pençe-i  am kim
Be-c dur  saf  k lsam te ekk  teng-dest den

(G. 216/8)

Âsaf ve Hatem yarat lı lı ol, gönül hazinesinden dua etmeyi ve övmeyi çıkarma,
gam çekme, demiştir:

Çekme  am gencîne-i h t r dan ihr   eylemez
Âsaf-ı Hâtem- iyem d   i-i midhat-g s n 

(G. 287/13)

2.2.5.14. Şeyh San' n

Divan  iirinde a kı uğruna her  eyinden vazgeçen, b t n  ile ve  zdrapları göz
 n ne alarak, bu yolda kendini feda etmekten çekinmeyen bir şahsiyet olarak zikredilir.

Ahmed Vesîm de  eyh San'ân'ın ba ından geçen hadiseye telmihte bulunarak bir
beyitte zikretmiştir.

Beyitte her put sevgilinin kiliseye benzeyen evini yer etme (yerleşme) San' n
gibi putların   hretlisi olarak adın  ıkması n, demiştir:

Her b te beyt-i dili mânend-i deyr itme mahal
Hem-   San' n  ıkmasun b -şöhret-i asn m n m

(G. 184/4)

2.2.5.15. Hızır

Ab-ı Hayat   ip  lmezli e kavu an kişidir. Divan  iirinde bu özelliği ile beraber
Çok değişik te bih, telmih ve istiareler cihetiyle kullanılır. Hz. Musa ile olan yolculuğu,
bu yolculuk akabinde ayr lı ları,  skender'le olan macerası, Hızır-Yeşil (yeşillik, boz,
g k  l, mora yakın) anlam ilişkisi kıyamete kadar yaşayacak olması, denizde darda
kalanlara yardım ettiği inancı gibi vesilelerle konu edinilir (T kel, 2016: 285-293).

Ahmed Vesîm, Divan 'nda sadece bir beyitte zikrederek Hızır'ın canlılık, tazelik
(canlı, taze kalma) münasebetiyle ele almıştır:

O   r-ebrû d   r olmuş gibi ber-vefk-ı dil H zr'a
Yirinde  b u t b  hüsni her dem t zededen tâze

(G. 266/2)

(O bıyıkları yeni çıkmış olan gencin güzel kalbi Hızır'a uğramış gibi, her zaman güzelliğin bir süsü olarak hep genç (taze) kalacaktır.)

2.2.5.16. Hatem

Arab kabileleri arasında cömertliğiyle tanınmış olan İbn-i Abdullah bin Sa'd'ın lakabıdır (Pala, 2017: 198). Çok zengin olup cömertliği ile ün salmıştır. Divan şiirinde de çoğunlukla bu yönüyle ele alınır. Ahmed Vesîm de Divan'ında cömertliği münasebetiyle beyitlerinde işler.

Yeryüzünde adı hep iyilik ve cömertlik olarak bilinen Hatem'in methini göstermek için mermere damgasının oyulması gerekir, demiştir:

Cihânda nîk-nâmla sikkeyi mermerde hakk eyle
Mehekk-i medh iden çün Hâtem'i lutf-ı keremdür hep

(G. 20/3)

Gönül kırmada nam yapmış kişi Hatem olamaz. Çünkü onun işi cömertliktir, âlemin her safhasında böyle tanınmıştır:

Çü Hâtem olmağa nâm-âverîde sîne-figâr
Efendi safha-i 'âlemde nâmdâr işidür

(G. 69/2)

Kısmetsizlik edip parmak göstermek işin sonu olur. Cömertlikte nam yapmış Hatem'in yardımından vazgeçtik:

Olur encâm-ı kâr engüşt-nümâyî çünki nâ-kâmı
İdüp nâm-âverîde keff-i yed-Hâtem'den el çekdük

(G. 162/3)

Bir beytinde Âsaf ve Hatem yaratılışlı ol, gönül hazinesinden dua etmeyi ve övmeyi çıkarma, gam çekme, demiştir:

Çekme ğam gencîne-i hâtırdan ihrâç eylemez
Âsaf-ı Hâtem-şiyem dâ' i-i midhat-gûsını

(G. 287/13)

2.2.5.17. Eflâtun

M.Ö. 430-348 yılları arasında yaşamış, Sokrat'ın öğrencisi, Aristo'nun hocası olan Yunanlı filozoftur. Divan şiirinde akıl, rey ve iyi tedbir sembolü olarak zikredilir. Memduhla kıyaslandığı zaman, övülen kişinin tedbir ve akli genellikle Eflâtun'dan üstün tutulur (Tökel, 2016: 332-334). Ahmed Vesîm de Divanı'nda tüm bu yönleri kullanarak Eflâtun'u beyitlerinde dile getirmiştir.

Bir beytinde biz aşktan deli divaneyizdir biz de akıl yoktur ama bizim bu şaşırmış halimizle bile Eflâtun'dan çok akıllıyız, demiştir:

Gerçi biz şeydâter-i' aşkuz velî yok hûşımız
Lîk Eflâtun'dan a' kaldur bizim medhûşımız

(G. 116/1)

Akıl, akli başında olmayan Mecnûn'un tavırlarına ve Felâtûn'un aklına baktıkça şaşkınlığından gülücükler saçar.

Nigâh itdükçe nâ-hüşyâri-i etvâr-ı Mecnûn'a
Hired handân olur bî-hûş olup 'akl-ı Felâtûn'a

(G. 256/2)

Anlama meclisinde Felâtûn'un dedikodusu olsa bile, o yanlışsız önlem alan vezire kim kulak vermez:

Ol vezîr-i sâ'ibü't-tedbîr kim gûş eylemez
Bezm-i derkinde Felâtûn olsa güft ü gûsını

(G. 287/10)

2.2.5.18. Aristo

Eski Yunan filozoflarının meşhur ve büyüklerindendir (Onay, 2000: 91). Aristo da tıpkı Eflâtun gibi, akıl ve hikmet sembolü şahsiyetlerden biridir. Efsanevi bir hükümdar olan büyük İskender'in danışmanlığını yapan, felsefi ve hikemi düşünceleri kadar danışmanlığıyla da efsanelere karışmış olan Aristo, Divan şiirinde akıl, hikmet ve tedbirli düşüncenin sembolü olarak kullanılmıştır. Bu durumda Aristo, memduhla kıyaslanır ve küçük görülür (Tökel, 2016: 331).

Ahmed Vesîm de Divanı'nda bir beyitte Aristo'yu zikreder ve bu vasıflarla ele alır. Beyitte eğer Âdem Peygamber de Risto'nun iyi düşüncelerini dinleseydi, düşüncelerini beğendiğini kabul ederdi, demiştir:

Risto tahsîn-kerde-i teslîm olurdu re 'yine
Ger 'ademde gûş ideydi fikret-i nîgûsını

(G. 287/12)

2.2.6. Masal Kahramanları, Onlarla İlgili Unsur ve Mefhumlar

2.2.6.1. Leylâ – Mecnûn (Kays)

Asıl adı Kays-ı Âmirî olan Mecnûn, Leylâ'nın aşığıdır (Onay, 2000: 322). Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin bu iki kahramanı genellikle beraber ele alınarak sevgili ile aşık timsali sergilenir. Divan şiirinde sergilenen bu aşık-sevgili timsalinde sayısız hikâyeler yazılmış bu hikâyeler üzerinden çok çeşitli motifler elde edilmiştir.

Ahmed Vesîm, Divanı'nda çoğunlukla Mecnûn'a yüklenen delilik vasfını kullanır.

Âşk cazibesi ile gönlü karışık olan Mecnûn'a put gibi güzel olan sevgilinin zülûfleri demirden zincir olmaz:

Cezbe-i 'aşk ile Kays-ı dil-i şûrîdetere
Hem-ser-i zülf-i bûtân âheni zencîr olmaz

(G. 101/4)

Gönül, Mecnûn'un aklını süsleyen (aklını kaybetmesine neden olan) aşkın tavırlarını onaylamaz sanma (onaylar) bu yüzden Mecnûn'u ayıplamaz:

Tavr-ı 'aşkı sanma ana dil ki tasvîb eylemez
Dikkat-ârâ-yı hîred Mecnûn'ı ta'yîb eylemez

(G. 105/2)

Mecnûn gönlümüzün aklı, gözyaşı dalgasıdır. Zincir halkamız Leylâ'nın alına dökülen saç lülelerini bağlamaz:

Turre-i Leylâ'ya bend olmaz dil-i Mecnûn'ımız
Mevce-i eşk-i hîreddür halka-i zencîrimüz

(G. 128/5)

Şaşırmış gönül Kays'a delilik zinciri vermeseydi, yan yana dizilmiş sıradağları hareket ettirmesi acısız olmazdı:

Bî-fütûr olmaz idi silsile-cünbân-ı cünûn
İrmese silsilesi Kays'a dil-i bi-hûşın

(G. 213/4)

Leylâ kelimesinin lügat mânâsı itibariyle gece ve saç unsurları ile birlikte ihâm-ı tenasüp içinde zikredilir. O göz cadısı türlü türlü sihirler yapıp işve etmesin. Zülfün karalığında (sevgilinin siyah saçında) renk renk bin Mecnûn elde edilmiş:

O câdû-çeşm-i 'işve itmesün efsûn-ı gûn-â-gûn
Musahhar leyli-i zülfünde bin Mecnûn-ı gûn-â-gûn

(G. 217/1)

Elbette aşkın sallanan zincirine sükûnet gelmez. Gönül karışık Mecnûn'a ebediyyen inleme zinciri verilmiş:

Sükûnet gelmez elbet silsile-cünbâni-i 'aşka
Ebed dil-beste olmuş şîven-i zencîr-i Mecnûn'a

(G. 256/5)

Akıl, Mecnûn'un kendinden geçmiş (deli) tavırlarına ve Felâtûn'un aklına baktıkça şaşkınlığından gülücükler saçır:

Nigâh itdükçe nâ-hüşyâri-i etvâr-ı Mecnûn'a
Hıred handân olur bî-hûş olup 'akl-ı Felâtûn'a

(G. 256/2)

2.2.6.2. Ferhad (Kûh-ken) - Şirin

Ferhad'ın beyitlerde zikredilişinin en önemli sebebi, Şirin'e kavuşmak için dağı (Bi-sutûn) delmesidir. Divan şiiri de bu olay etrafında gelişen bir aşk hikâyesini ve beraberinde kullanılan motif ve unsurları kullanır. Mecnun gibi aşğa sembol olmuş bir kahramandır. Şark edebiyatında aşk uğruna en büyük müşkülli yenen kahraman olarak zikrolunur. Bir adı da dağ delici demek olan Kûh-ken'dir.

Ahmed Vesîm'de Divanı'nda Ferhad-Şirin hikâyesini kullanarak beyitlerinde zikreder:

Kûh-kenveş mâcerâ-yı eşki ey tel h-âbe-nûş
Bul yolın çün cûy-ı şîrîn ol bût-i şirine aç

(G. 29/6)

(Ey Ferhad'ın aşk macerası gibi acı su yudumlayan (âşık)! tatlı su bulmak için önce kalbini şirin sevgiliye aç.)

Ahmed Vesîm kendisini Ferhad'la eşit görür. Gamlı Ferhad'ın Bi-sutûn vadisinde deldiği dağ anılsın. Benim de dağı delen (Ferhad) gibi aşk ile hatırlandığım yerdir, demiştir:

Anılsun Bî-sütûn vâdisinün Ferhâd-ı nâ-şâdı
Benüm de Kûh-kenveş 'aşk ile yâd olduğum yirdür

(G. 70/3)

Madem güzel iş yapan sevgili (Şirin) muhabbet nehrindedir. Ona kavuşmak için dağı delmek boşunadır, demiştir:

Merâm icrâ-yı şîrîn-kâri-i cûy-ı mahabbetdür
Fakat bir vasl için bi-hûde kûhı Kûh-ken açmaz

(G. 114/3)

2.2.7. Diğer Şahıslar

2.2.7.1. Muhyi'd-din

Ahmed Vesîm 223. gazeli "Muhyi'd-din" redifiyle oluşturmuştur. Gazelde kim olduğu tespit edilemeyen "Muhyi'd-din" adlı şahsa özgü yazılmış bir gazel olduğu apaçık bellidir. (G/223)

Bir beytinde Muhyiddin adlı bir kişi için "Yeni yetişmiş Muhyiddin (sevgilinin) aşkına düşmüş. Bunun dört mezhepte bir anlam ifade etmesi uygundur. " demiştir:

Revâdur eylese îmâ mezâhib-i çârı
Düçâr-ı 'aşkına çâr-ebrevân-ı Muhyi'd-dîn

(G. 223/4)

2.2.8. Kavimler

2.2.8.1. Efrenc, Bulgar

Ahmed Vesîm Divanı'nda French (Frenk) sevgili için, gül ne zaman ortaya çıksa (meydana gelse) kırılaştan kadehinden şişelerle oyun oynayarak kendini gösterir, demiştir:

Ser-nümâ olsa ne dem mînâ-serây-ı jâleden
Şîşe-bâzî gösterür kendin büt-i Efrene'e gül

(G. 177/2)

Ahmed Vesîm'in reel olarak söz ettiği sevgili tiplerinden biri de Bulgar'dır. Beyitte; zaten o Bulgar sevgili, çalgıcının tanburunun coşturan sesine kulak vermese daimi yanında (etrafında) bulunmaz, demiştir:

Hem-âheng-i tarab der-çenber itmez şûh Bulgâr'ı
Kulağın burmasa râmişgerân hemvâre tanbûrun

(G. 163/2)

Bir diğer beytinde Frenk sevgilinin resmini nakş etmeyi (çizmeyi) kabul ettiysen haşin güzellere uzaktan merhaba demek daha uygundur:

Irakdan merhabâ ensebdür ey dil tünd- hûbâna
Cihânda ahz-ı nakş itdünse tasvîr-i Frengî'den

(G. 226/2)

2.2.8.2. İngiliz, Teriz

Aşık, huysuz sevgiliyle beraber olsa da öksüzcedir. Kavuşma kabasını önden giymesini seyret Terizlidir:

Öksüzcedür ol âfet-i hayyât ilense de
Pişin kabâ-yı vaslını seyr it Terizlidür

(G. 65/6)

Yanakları gül rengidedir ki beyazlı-kırmızıdır. O kâfir sevgili elma gerdanıyla bir İngilizlidir:

Gül-gûne-i 'izâr ki aklı kızılıdır
Kâfir o sîb- gabgâb ile İngilizlidür

(G. 65/2)

2.2.8.3. Çerkez, Tâtâr

Ahmed Vesîm Tâtâr'ların güzelleriyle meşhur olduğunu vurgular. Çoğunlukla sevgilinin Tatar gamzesini zikrederek beyitlerinde geçirir.

O ince belli Tâtâr güzellerinin gamzesini gören ebediyyen aşkın esiri olurlar ve Çerkez istemezler:

Tâtâr-ı ğamzesin gören ol mû-miyânun
Olur esîr-i 'aşkı ebed Çerkes istemez

(G. 99/7)

Aşk askerleri gönül ülkesine akın edince, akılları yağmalayıp Tâtâr güzellerinin gamzelerini öğretir:

Akın idince leşker-i 'aşk kişver-i dile
Târâc-ı hûşî ğamze-i Tâtâr'ı öğredür

(G. 74/5)

Tâtâr sevgilinin gözündeki cefa oku, yayındayken hedefi Tâtâr bir şahın gözüne atmaktır:

Âmâc-ı sehm-i dîde-i Tâtâr'ı bir şehün
Çeşm-i Tatâr'a tîr-i cefâ der-kemân iken

(G. 224/7)

Tâtâr sevgilinin gözü, gamze ve kaşlarla ayın fikirde olup birleşirse, gerek ne zulüm okları atarlar:

Kemân-ı ebruvânı ittihâd eylerse gamzeyle
Ne tîr-endâz-ı cevır olsa gerekdür çeşm-i Tâtâr'ı

(G. 288/5)

2.2.8.4. Hindu

Divan şiirinde Hindu siyah renginden dolayı ben, zülûf, gece için benzetilen olarak ele alınır. Sevgilinin yüzü Kâbe olarak düşünüldüğünde, yüzdeki benleri Kâbe bekçileri olarak vasıflandırılır.

Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu vasıfları kullanır.

O sevgiliyi bencil eden yüzündeki benidir. Güzellik gururu ile sanmayın ki benlik ister:

İden o âfeti hod-bîn o hâl-i Hindû'dur
Gurûr-ı hüsn ile zann itmenüz ki benlik ider

(G. 52/3)

Sevgilinin yüzündeki benler yahut Hint askerleri, canda tek tek görünerek taraf taraf gece baskını kıldı:

Bir bir görindi ruhda o hâl-i siyeh yahûd
Şeb-hûn kıldı leşker-i Hindû taraf taraf

(G. 155/2)

İşve tarihinde benlerin büyüünün izinden giden perçem de ne efsunludur ki fitneler başa çıkamazlar:

Fitende başa çıkmaz hâl-i Hindû pür-füsûn ammâ
Tarîk-i 'işvede ne sâlik-i reh-yâbdur perçem

(G. 181/6)

Ey Vesîm yaratılışı Hindu olan kaleminden akşama kadar yazdığın müsveddeleri marifetliler yavaş yavaş görseler uygundur:

Nev-â-nev 'arz-ı tesvîd itse şâyân çün hünermendân
Vesîmâ hâme-i Hindû-nejâd inşâmdan Şâm'a

(G. 246/5)

O hindu yavrunun (sevgilinin) aşkıyla gözüm ağlayacak olsa Çin ve Maçın sınırlarına kadar gözyaşlarım tufan oluşturur. (tufan olmasına sebeptir.)

O Hindû-beççenün 'aşkıyla dîdem giryenâk olsa
İder îrâs tufân tâ hudûd-ı Çîn ü Mâçîn'e

(G. 279/2)

Sevgilinin güzellik Kâbesini (yüzünü) gönül verilecek yer eden (tapınma yeri eden) kaşının etrafını safâ ile tavaf etmeye çalışan benleridir:

Hâl-i Hindûsın safâ ile tavâfa sa'y ider
Ka'be-i hüsnün perestişgâh iden ebrûsını

(G. 287/2)

2.2.8.5. Rûmî

Rûmî, Araplara göre Anadolu Türkleri; vaktiyle Romalıların idaresinde bulunupta Türkler tarafından fethedilen yerlerde bulunan halka verilen addır. Ahmed Vesîm de bu münasebetle yer yer beyitlerinde sevgiliyi "Rûmî- beççe" olarak tanımlar ve sevgiliyi överken konuşma tarzını ön planda tutar.

O güzel söz söyleyen Rûmî yavrunun (sevgilinin) sözleri; lezzetli, tatlı, şeker kamışının özünden akan şeker gibidir:

Kand-ı sükker-rîz-i güftârı o Rûmî-beççenün
Hem-çünîn şîrîn sühan tûtî-i şekker-hâ lezîz

(G. 38/3)

O güzel söz söyleyen Rûmî yavruyu (sevgiliyi) seyret. Sanki peltekli konuşmasıyla diğer dillerle yarışır:

Seyr it ol tûtî-i şekker- hâ-yı Rûmî-beççeyi
Lüknetî-güftâr ile san lisn-i diğer söyleşür

(G. 40/4)

O Rûmî yavrunun (sevgilinin) güzelliği kekelemesinden mi? Yoksa şirin dudağını sakız gibi çiğnemesinden midir?

Lüknetinden mi letâfet mi o Rûmî-beçede
Yohsa şîrîn lebi sakız gibi hâyende midür

(G. 45/2)

O dikbaşlı Rum sevgilinin perçemini göstermesi işveli olursa, takdim edilen fesi takmak istemez:

Perçem-nümâ-yı 'işve olursa mukaddemi
Ol Rûm-beççe âfet-i ser-keş fes istemez

(G. 99/3)

2.2.9.Ülkeler ve Şehirler

2.2.9.1. Aden, Acem

Aden, Divan şiirinde en güzel ve değerli incilerin kaynağı olarak gösterilir ve sevgiliye ait vasıflandırmalarda kullanılır. Ahmed Vesîm de Divan'da sevgilinin alnındaki boncuk boncuk olan ter gözeneklerini dürr-i Aden sandığını belirterek dile getirmiştir:

Görince gevher-efşân-ı 'arak-pişân-i sâfun
Vesîmâ levha-i âyîne dürr-i 'Aden sandum

(G. 193/7)

Acem, Divan şiirinde "Arap olmayan" mânâsında İran ve İranlılar için kullanılan bir isimdir. Ahmed Vesîm de Divan'ında sevgiliyi bu yönüyle ele alır. Bir beytinde Sevgilinin mayası akıp giden zamanda hatırlanan buseler olmasına rağmen, o nazlı şah buna karşıdır. Çünkü onun yeni günü hep 'Acem'dir. (yabancıdır, arap olmayandır), demiştir:

Muhayyer-bûselik devr-i revân mâye-i cândur
O şeh-nâze muhâlif çünkü nev-rûz-ı 'Acemdür hep

(G. 20/2)

Gözüm doğru yoldan (sevgiliden) başkasına gizlice bağlanmıştır. Bu genç sevgili Irak halkından bir Acem'dir, demiştir:

Düçâr olup reh-i râstdan nühüfte dîdem agyâra
Irâkî bir 'Acem mahbûbıdur çâr-ebruvândur bu

(G. 230/6)

2.2.9.2. Bedahşân, Keşân

Yakut madeni dolayısıyla birçok ülkenin ilgisini çekmiş olan Bedahşân, edebiyatımızda daima bir yakut cinsi olan kırmızı la'l taşı ile birlikte anılır. Bu taş sevgilinin dudağını temsil eder veya la'l-i Bedahşân'a benzetilir. Ahmed Vesîm Divanı'nda sevgiliyi bu yönlerle ele alır ve dereceyi arttırarak görenlerin veya Bedehşân la'l-i'nin görmesi bile kıskanmasına neden olduğunu dile getirir:

Gönül leb-teşne-i la'l-i leb-i yâr olduğum sorma
Bu şûre-zârda la'l-i Bedahşânsızlığıumdandır

(G. 72/6)

(Gönül, bu çoraklık yerde Bedahşân yakutum olmadığından dolayı sevgilinin susamış kırmızı dudağında olduğumu sorgulama.)

Göreliden âb ü tâb-ı la'l-i cân-bahşun o fettânun
Perîde hacletinden rengi hep la'l -i Bedahşân'un

(G. 159/2)

(O fettan sevgilinin can bahşeden dudağının süsünü gören perilerin hepsi utancından Bedehşân lâl'ine dönmüştür.)

Görürse âb u tâbî-i femin reng-i mekîdeyle
Girer reşk ile haclet tâ reg-i la'l-i Bedahşân'e

(G. 235/5)

(Bedehşân lal'in damarı, sevgilinin ağız süsünün oyununu (rengini) görürse mahçup olmaka birlikte kıskanır.)

Keşân (Kâşân) akrepleriyle meşhur bir şehirdir. Akreplerinin çok, insanların da savaşçı olduğu söylenir. Ahmed Vesîm de Divanı'nda iki beytinde zikretmiştir:

Bend iden ehl-i 'aşkı ser-â-pâ keşân keşân
Ol ser-levend-i 'işve ki nâmı Keşânlıdur

(G. 88/4)

(Aşk ehlini baştan ayağa zincirle bağlayan o işvenin baş askeridir ki nâmı Keşânlı'dır.)

Sevgililerin saçına Hoten kokusu diyen hata etmez ki bu koku Çin ve Kâşân'a kadar yayılarak gözümde canlanır:

Hatâ itmez diyen müşk-i Hoten zülf-i gazâlânâ
Ki bu rengîn tasavvur neşr olur tâ Çîn ü Kâşân'e

(G. 235/3)

2.2.9.3. Çin, Maçin

Divan şiirinde Çin kelimesi bir ülke adı olmasının dışında değişik tasavvurlarla da ele alınır. Misk kokusunun elde edildiği bir ülke olarak sevgili ve sevgilinin kaş, saç, ayva tüyü gibi güzellik unsurlarıyla ilgili tasavvurlarda kullanılır. Çin hükümdarı Fağfür sebebiyle de ele alınır.

Maçin de Çin'in güney bölgesindeki kabilenin adından dolayı Divan şiirinde genelde Çin ve Maçin birlikte kullanılır. Bölgenin güzelliği, nakkaşları, miski, buralardan alınan haraç gibi hususlarla anılır.

Ahmed Vesîm, Divanı'nda Çin'i ülke anlamı dışında sevgilinin bükümlü saçını olarak tevriyeli mânâda kullanmıştır.

Çîn-i zülfe nâmem icmâl-i merâm kayd olmadur
Kayd idinmem ba'd-ez-în ey şeh esâmem çîne aç

(G. 29/2)

(Ey şah (sevgili) bundan böyle defterime yazamam. Büklümlü saçını aç, niyetim saçının büklümüne karşı bir şey yazmaktır.)

Sevgililerin saçına Hoten kokusu diyen hata etmez ki bu koku Çin ve Kaşan'a kadar yayılarak gözümde canlanır, demiştir:

Hatâ itmez diyen müşk-i Hoten zülf-i gazâlânâ
Ki bu rengîn tasavvur neşr olur tâ Çîn ü Kâşân'e

(G. 235/3)

Sevgilinin zülfünün kokusu Çin ülkesine kadar saba rüzgârı neşr eylemiş (yaymış) ki Çin ceylanlarının göbeği kiskancından utanmışlar:

Sabâ neşr eylemiş kim bûy-ı zülfün kişver-i Çîn'e
Ki nâf-ı âhuvân-ı Çîni reşkinden hicâb almış

(G. 140/5)

Ey Vesîm! O işveli ceylanın (sevgilinin) konuşan gözleri, Çin ceylanının gözlerine sanki birşeyler öğretir. (söyler)

Vesîmâ ol gazâl-ı 'işvenün çeşm-i sühan-gûy
İder ta'lîm-i gûyâ dîdehâ-yı âhu-yı Çîn'e

(G. 279/5)

Çin ve Maçin birlikte kullanılarak O hindu yavrunun (sevgilinin) aşkıyla gözüm ağlayacak olsa Çin ve Maçin sınırlarına kadar gözyaşlarım tufan oluşturur (tufan olmasına sebeptir), demiştir:

O Hindû-beççenün 'aşkıyla dîdem giryenâk olsa
İder îrâs tufân tâ hudûd-ı Çîn ü Mâçîn'e

(G. 279/2)

2.2.9.4. Harem, Horasan, Hoten

Divan şiirinde Harem, Mekke ve Medine'de maruf hudutlar dâhilinde avlanması yasak olan ahu olarak, islam evlerinde kadınlara mahsus kısım ve zevce ve "âhû-yı hümâyûn" olarak üç mânâda kullanılmaktadır. Ahmed Vesîm Divanı'nda "ahu-yı Hoten" mânâsında ele alarak beyitlerinde dile getirmiştir:

Harem ahusunun gözleri senin büyüleyen gamzene kurban olsun. Hoten miskinın nafesi, sevgilinin hoş kokulu saçına kurban olsun:

Çeşm-i âhû-yı Harem gamze-i câdûya fedâ
Nâfe-i müşg-i Hoten turre-i hoş-bûya fedâ

(G. 11/1)

O şah sevgili! Kâbe güzelliğine layık olsa da, Harem ahusunun gözü, sevgilinin büyüleyen gamzesine kurban olsun:

Ol şehün Ka'be-i hüsninde revâ olsa Vesîm
Çeşm-i âhû-yı Harem gamze-i câdûya fedâ

(G. 11/5)

Hoten, Çin idaresindeki Türkistan'da kırk nüfuslu eski bir şehrin adıdır ki güzel ipeklikler dokunur, misk ahuları çok meşhurdur. Ahmed Vesîm'in de Divanı'nda en fazla zikrettiği şehir Hoten şehridir. "ahu-yı Hoten", "nâf-ı Hoten", "gazâlân-ı Hatên", müşk-i Hoten" olarak beyitlerinde dile getirir:

Ey nazlanan ceylan! (sevgili) bu av yerindeki nazlanmandan dolayı Hoten ahularının tamamı, senin aşkından kayışla bağlanmış gibidir:

Gazâlân-ı Hoten ser-cümle fitrâk-bend-i 'aşkundur
Bu nahcîrgâh-ı nâziş içre ey âhû-yı istignâ

(G. 6/3)

Hoten miskinın nafesinin kokusu kusursuz bir bıçağın ağzı gibi keskindir ama berrak tertemiz koku olarak sevgilinin hoş kokulu saç lülesi yeter, demiştir:

Çü bûy-ı nâf-ı Hoten kâm-ı kâma mahz-ı hatâ
Şemîm-i turre yeter bûy-ı müşg-nâb bana

(G. 10/4)

O gönül çeken sevgilinin zülfünün kokusunu, güzel kokulu Hoten ceylanlarından çıkan kokuya benzetsem hata mıdır?

Teşbîhde ol zülf-i dil-âvîzi hatâ mı
Hem-nâfe-i bûyâ-yı ğazâl-ı Hoten etsem

(G. 182/4)

O afetin (sevgilinin) örülmüş saçının düğümleri açılırken burnuma gelen kokuyu Hoten miski (kokusu) sandım, demiştir:

Güşâd itmiş ol âfet'ukde-i zülf-i mutarrâsın
Meşâm-ı câm ta' tîr eyleyen müşk-i Hoten sandım

(G. 193/4)

Vatan hasreti çekmekte olan Ahmed Vesîm bunu şiirlerinde de dile getirmiştir. Vatanımın havasını (kokusu) Hoten ahularından çıkan kokudan daha çok özlemişim. Çünkü vatanımın kokusu sünbül kokusu gibi ferahlık verir bana, demiştir:

Dimâğ-ı h^vâhişe nâf-ı Hoten'den efzûnter
Virür çü sünbül-i bûyâ ferah hevâ-yı vatan

(G. 202/3)

Hoten ahusunun gözünü sihirli göz açmaz. Çünkü gamzenin casusluğundan (gammazlığından) ve korkutuculuğundan gönül ürkmüştür, demiştir:

Çeşm-i efsûn açamaz dîde-i âhû-yı Hoten
Dil-hirâsendegi-i gamze-i gammâzından

(G. 205/3)

Ey saba! O güzel kokulu sevgilinin perçemine değmen hatadır. Bu Hoten ahusunun göbeğini (hoten miskininin nafını) kıskandıran saç lülesi değildir, demiştir:

Hatâdur ey sabâ degme o bûya perçemi yâre
Degüldür turre reşk-i nâf-ı âhû-yı Hoten'dür bu

(G. 228/4)

Sevgililerin saçına Hoten kokusu diyen hata etmez ki bu koku Çin ve Kâşân'a kadar yayılarak gözümde canlanır, demiştir:

Hatâ itmez diyen müşk-i Hoten zülf-i gazâlânâ
Ki bu rengîn tasavvur neşr olur tâ Çin ü Kâşân'e

(G. 235/3)

O işve ovasının ahusunun güzel kokulu saç lülesine, Hoten miskininin nafi demek tamamıyla hata olur, demiştir:

Nâf-ı âhû-yı Hoten demek hatâ-yı mahz olur
Ol gazâl-ı deşt-i nâzın turre-i bûyâsına

(G. 237/8)

2.2.9.5. Keşmir (Kaşmîr), Kâhire, Hâbeş

Kaşmîr (Keşmir), Himalaya eteklerinde kuzeybatı istikametinde bir bölge olup, tarihin çeşitli devlet, şehir ve idarelerin ev sahipliğini yapmıştır. Divan şiirinde coğrafyası itibariyle ele alınır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bir beytinde zikretmiştir:

Degül hâle sevâd-ı hattun ey mâh-ı siyeh-çerde
Kelefdür gûyiyâ pertev-figen meh-tâb-ı Keşmir'e

(G. 252/7)

(Ey ay yüzlü esmer sevgili yüzündeki tüyler topluluğu (kalabalığı) hâle değildir ama sanki Kaşmîr ay ışığına (ayına) ışık saçan bir benektir.)

Kâhire, Ahmed Vesîm görevi gereği Mısır'da bulunduğu sırada 202, 203 ve 204. gazelleri kaleme almıştır. Gazellerinde vatana ait duygularını çok içten ve hakiki vatan duygusunu hissederek yazmıştır. Ahmed Vesîm Kâhire'de bulunduğu sırada uğradığı vefasızlık ve haksızlığı 204. gazeline çok sert bir şekilde dile getirmiştir. Beyitte; Vefa bilmeyen, yaratılışında hayvani nefislerin bulunduğu Kâhire, üstün tutularak tercih edilse de ona vefasız vatan demek yakışır, demiştir:

Vefâ-ne-dân-ı behâyim-nejâd-ı Kâhire'ye
Müreccah olsa sezâvâr bî-vefâ-yı vatan

(G. 204/4)

Hâbeş, Divan şiirinde hem coğrafi hem de esir ve köle oluşları nedeniyle anılmışlardır. Ancak daha önemlisi gecenin rengi, sevgilinin kara renkli zülfü ve beni, Hâbeş olarak niteledirilir. Yine bunun karşısı olarak da Rum (Anadolu ve halkı) yüz; gündüz ve aydınlık özellikleriyle Habeş'e alternatif olur. Ahmed Vesîm de Divanı'nda tam bu vasıfları nitelendirecek şekilde beytinde zikretmiştir:

İder cünd-i Habeş dâmân-ı mülk-i Rûm'ı san mahsûr
Dökildükce siyeh-fâm perçemün zeyl-i 'arak-çîne

(G. 279/4)

(Sevgilinin takkesinin altından siyah renkli perçemleri döküldükçe Hâbeş askeri (sevgilinin beni) Rum ülkesinin eteğinde (sevgilinin yüzünde) mahsur kalır.)

2.2.9.6. Hicâz, Şâm, Tûs

Hicâz, Divan şiirinde sevgilinin bulunduğu yer ve onun mahallesi olarak ele alınır. Çünkü aşığın Kâ'besi sevgilinin mahallesi olarak düşünülmüştür. Aşık orayı tavaf

eder, vuslatın da bazen Hicâz olduğu görülür. Bu bölgedeki haramiler ise ayrılık acısı olup aşığı yağmalarlar. Bir diğer mânâda ise Hicâz kelimesi Klasik Türk mûsikîsi makamlarından birinin adıdır. Bir mûsikî terimi olarak tevriye ve tenasüp yoluyla diğer mûsikî terimleri arasında kullanılır.

Ahmed Vesîm Divanı'nın 106. gazelin "Hicaz" redifiyle oluşturmuştur. Gazelin tamamında Hicâz kelimesini, hem coğrafi hem de musiki terim olarak tevriyeli mânâda kullanmıştır. (G. 106)

Şâm, Divan şiirinde şehir adı olmakla beraber "akşam, gece, karanlık, siyah" anlamlarına da gelir. Bu nedenle çokça tevriyeli olarak kullanılır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu yönleriyle ele alarak beyitlerinde dile getirmiştir. Bir beytinde, gönül, sevgilinin sabah küpesini akşamdan çıkarıp zülfüne (saçına) sarıl ki Şam ülkesinin karanlığına ümidin güneşi olarak doğsun, demiştir:

Koyup subh-ı binâgûşî sarıl dil zülfe ahşamdan
Ki togsun mihr-i ümmîdün sevâd-ı kişver-i Şâm'dan

(G. 201/1)

Ey Vesîm! Hind yaratılışlı kalemine Şam'a kadar (akşama kadar) yazdığın müsveddeleri marifetliler yavaş yavaş görseler uygundur, demiştir:

Nev-â-nev 'arz-ı tesvîd itse şâyân çün hünermendân
Vesîmâ hâme-i Hindû-nejâd inşâmdan Şâm'a

(G. 246/5)

Tûs, İran'ın doğusunda pek çok yerleşim yerini içine alan idari bir bölge ve şehirdir. Şehnâme müellifi Firdevsi-i Tûsi'nin memleketi ve kabrinin bulunduğu yerdir. Ahmed Vesîm de Divanı'nda "üstad-ı Tûs" terkibiyle Şehnâmeyle birlikte Firdevsi'nin memleketi anlamında kullanmıştır. Söz meclisinde destan okuyan Vesîm'in kalemi, Firdevsi'nin memleketinde nicelere Şehnâme okur, demiştir:

Bezm-i sühandâ hâme-i destân-serâ Vesîm
Şeh-nâme-h'ân olur niçe üstâd-ı Tüs'ına

(G. 268/5)

2.2.9.7. İsfahân, İrem

Safevilerin başkenti olan İsfahân şehri bugün İran sınırları içerisinde kalır. İran'ın ordugâhı olarak bilinen İsfahân çok süslü ve mamur olduğu için şehrin güzelliğini temsil eder. Sürmesi ile meşhur olan İsfahân, bazen coğrafi bir bölge bazen de Türk mûsikîsinde bir makam adı olup şiirlerde tevriyeli olarak kullanılmıştır. Ahmed Vesîm Divanı'nda iki beytinde zikretmiştir ve İsfahân kelimesini tevriyeli olarak ele almıştır.

Sevgilinin sürmesi boğazıma takılan bir şey gibi nefesimi kesti. O olgunlaşmış ayva tüyleri olan sevgili İsfahânlıdır, demiştir:

Dem-beste itdi kuhl-ı gelû-gîrveş beni
Ol hat-resîde âfet-i cân İsfahânlıdur

(G. 88/3)

İsfahan sürmesinin suskunluğu bir makam olsa nola. O ayva tüyleri yeni çıkan âfet (sevgilinin) hasret çekirtmesinde Nihavendi makamı'dır.

Nihâvendî o nev-hat âfetin hasret-keşânında
N'ola olsa nevâ dem-beste kuhl-İsfahân'dur bu

(G. 230/2)

İrem, Ad'ın oğlu Şeddâd'ın cennete nazire olarak yaptırdığı meşhur ve gayet de güzel bahçe ve köşk ki edebiyatımızda yalancı cennet, ma'mûr, âbâdan ve neşât- efzâ yer mânâsında ve ekseriye bağ sözü ile "Bağ-ı İrem" olarak kullanılmıştır (Onay, 2000: 258). Ahmed Vesîm de Divanı'nda bir beyitte zikrederek dünyaya hırs ile bağlanan insanların kurdukları bahçeler anlamında kullanmıştır. Beyitte konuk sahibinin aç gözlülüğü ne kadar çok olsa da bu misafirhaneyi (dünyayı) terk eyleyecektir. Sonu yokluk olan bu dünyada yüz İrem bağ koymuş (nice İrem bağları geçmiş) demiştir:

Bu mihmân-hâneyi terk eyleyüp çok mîzbân-ı hırs
Fenâ-bünyâd olan 'âlemde sad bâğ- İrem koymış

(G. 132/8)

2.2.9.8. Ahmed-i Âbâd, Nahşeb, Nişâbur

Bir şiir ve edebiyat merkezi olan Ahmed-i-Âbâd'ı Ahmed Vesîm bir beyitte zikretmiştir ve şiirinin Ahmed-i-Âbâd'da olmadığını belirtir fakat yeni kumaşın varlığı ve dokuması yazmış olduğu şiir ve yazımdandır, demiştir:

Degüldür ihtirâ'-ı Ahmed-âbâdî velî ammâ
Bu kâlâ-yı nevînün târ [u] bûdî nazm u inşâdan

(G. 215/11)

Nahşeb, Özbekistan'ın ortaçağ şehirlerindendir. Nahşeb şehrinin efsanevi kuyusunda yani çah-ı Nahşeb'de ibn-i Mukanna adlı sihirbaz, bu kuyudan ay çıkarır ve bu ay altmış gün gökyüzünde görünürmüş. Ay battıktan sonra doğar ve dört fersah mesafeyi aydınlatırmış. Şiirimizde bu ay mah-ı Nahşeb, kuyu da çâh-ı Nâhşeb olarak anılır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bir beyitte "mah-ı Nâhşeb" olarak zikretmiştir. Beytinde Nahşeb şehrinin ayı, o yıkıcı parlaklığıyla ne zaman mecliste olsa, bahtiyar bir yıldız hasret yıldızlarına doğar, demiştir:

Toğar encüm-şümâr-ı hasrete bir kevkeb-i mes'ûd
Ne dem tâb-efgen-i bezm olsa mâh-ı Nahşeb-i mînâ

(G. 4/4)

Nişâbur, Horasan'da bir şehirdir. Firuze madeniyle ve depremleri ile meşhurdur. Aynı zamanda Klasik Türk mûsikîsinde mürekkep bir makam adıdır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda tevriyeli kullanarak bir beyitte zikretmiştir:

Misâl-i kerre-nây ser-nağmeden inletdi ev mutrıb
Rebâb u 'ûdı bu çengî-edâlarla Nişâbür'un

(G. 163/12)

(Ey mutrib (çalgıcı) Nişâbur sevgilinin işvelerle söylediği makamın rebâb (kemençe) ve udu, kerre-nay (nefesli çalgı) gibi baş nağmeden inletti.)

Rûm, Eski mülki teşkilata göre Sivas vilayeti ve Araplar zamanında ale'l-umum Anadolu yarımadasının adıdır. Ahmed Vesîm Divanı'nda iki beyitte zikreder. Vatan hasretini dile getirmek için ve sevgilinin ülkesi olarak niteler:

Şüküfte dilde gül-i dâğ-ı ârzû-yı vatan
Fezâ-yı şevkı be-câ zîb-i bâğ-ı Rûm idelüm

(G. 189/3)

(Vatan arzusuyla yanan gönülde yara gülü açmıştır. Bu güle şevkin sonsuzluğuna uygun olarak Rûm bahçesinin (Anadolu'nun) süsü edelim.)

Sevgilinin takkesinin altından siyah perçemleri döküldükçe Habeş askeri Rum ülkesinin eteğinde (sevgilinin yüzünde) mahsur kalmıştır:

İder cünd-i Habeş dâmân-ı mülk-i Rûm'ı san mahsûr
Dökildükce siyeh-fâm perçemün zeyl-i 'arak-çîne

(G. 279/4)

2.2.9.9. Akdeniz, Sakız

Ahmed Vesîm 65. gazeli sevgiliye ait tasavvurları kavmine göre sembolize eder ve yakıştırır.

O işveli yasemin yüzlü sevgilinin şirin dudağı konuşurken kekelemesiyle Akdenizli olduğunu gösterir:

Şîrîn lebi o şûh-ı semen-rûy-ı 'işvenün
Bu lüknetîn tekellüm ile Akdenizlidür

(G. 65/5)

O yemin bilmeyen şeker dudaklı Rum kızı tatlı sözlerini söylerken sanki Sakızlıdır:

Ol Rûm-beççe 'ahd-ne-dân sükkerîn lebûn
Güftâr-ı sükkerîni de gûyâ Sakızlıdur

(G. 65/3)

2.2.9.10. Çaldıran, Revan

Ahmed Vesîm sevgilinin güzel ve edalı olmasını yaşadığı yere/memlekete bağlar ve beyitlerinde dile getirir:

Ol nağme-sâz-ı tâze-edâ Çaldırânlıdur
Âğâz-ı hüsni var ise mülk-i Revânlıdur

(G. 88/1)

(O şarkı söyleyen edalı genç sevgili Çaldıranlıdır. Güzelilği varsa da Revanlı olmasındandır.)

Akdı o şûha âb-ı revânveş gönül Vesîm
Âğâz-ı hüsni var ise mülk-i Revânlıdur

(G. 88/5)

(Vesîm'in gönlü o sevgiliye akarsu gibi aktı. Güzelliği varsa da Revanlı olmasındandır.)

2.2.10. Nehirler ve Dağlar

2.2.10.1 Nehirler

2.2.10.1.1 Nil Nehri

Nil Nehri Divan şiirinde suyunun bolluğu, Mısır için feyz ve bereket sebebi olması ve timsahları sebebiyle söz konusu edilir. Ahmed Vesîm Divanı'nda Nil Nehri'nin suyunun bolluğu münasebetiyle ele alır. Beyitte; aşkın aşk nehrine sevgili için döktüğü gözyaşını şiddetli yağmur olarak tasvir eder. Bu şekilde uygun olursa dalganıp bu coşkunlukla Nil Nehrine benzediğini dile getirir.

Tüfân- hurûş olursa sezâ mevc-hîz olup
Mânend-i rûd-ı Nîl bu cûşişle cûy-ı 'aşk

(G. 157/4)

Yakup gibi Yusuf'un güzelliğinin hayaliyle ağlayan gözlerinin yaşı Nil Nehri gibi aktı, demiştir:

Hayâl-i Yûsuf-ı hüsniyle pîr-i Ken'ânveş
Sirişk-i dîde-i giryân çü rûd-ı Nîl akdı

(G. 284/4)

Şarabın hevesiyle gönül gemisini bulan Reşid gibi, sen de yelkenini şevkli Nil'e aç demiştir:

Nîl şevka bâd-bânun ey Vesîm itsün güşâd
Fûlk-i dil buldı Reşîdâsâ hevâ-yı bâdeyi

(G. 286/6)

2.2.10.2. Dağlar (Kaf, Tûr, Bi-Sütûn)

Divan şiirinde Kaf dağı, masallarımızda da adı geçen hayali bir dağdır. Simurg veya Anka kuşunun orada yaşadığına inanılır. Ahmed Vesîm Divanı'nda sadece bir beyitte zikreder. Ve bu özelliklerinin dışında ele alır. Ağzına kadar dolu neşe pınarı sevgilinin eteğinin ucundadır. Sevinç dağı, Kaf dağının ayak tabanını ayıplar, demiştir:

Menbâ'-ı ser-şâr-ı neş 'e zîr-i dâmânındadır
Kûh-ı Kâf'a püşt ü pâ-yı ta'n urur tâğ-ı neşât

(G. 149/8)

Tur dağı Hz. Musa ve Allah'ın nurunun tecelli ettiği yer olması sebebiyle söz konusu edilir. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu olaya telmih yaparak bir beytinde zikreder:

Biz tecellîgeh-i 'aşk içre Vesîmâ çü Kelîm
Kilk-i mu'ciz-dem-i Vehbî'ye nazîre-gûyuz

(G. 113/10)

Bi-sütûn Dağı, Ferhad ile Şirin hikâyesinde Ferhad'ın deldiği, aşılması ve delinmesi imkânsız zannedilen bir dağdır. Ahmed Vesîm Divanı'nda bir yerde zikrederek Bi-sütûn vadisinin gamlı Ferhad'ı anılsın. Benim de Ferhad gibi aşk ile hatırlandığım yerdir, demiştir:

Anılsun Bî-sütûn vâdisinün Ferhâd-ı nâ-şâdı
Benüm de Kûh-kenveş 'aşk ile yâd olduğum yirdür

(G. 70/3)

2.2.11. Sosyal Hayat

2.2.11.1. Resmi ve Gayrı Resmi Görevler ve Meslekler

2.2.11.1.1. Padişah, Sadrazam, Vezir, Kadı

Ahmed Vesîm Divanı'nda padişah, şah adları ile sosyal tabakalaşmanın en üst noktasında olan kişidir. Beyitlerde kastedilen bu en üst noktada olan kişi sevgilidir. Divan'da Şahın özellikleri olarak tespit edilen hususlar, sevgilinin mülk sahibi olması, kul ve köle sahibi olması, lütuf ve ihsan sahibi olması münasebeleriyle ele alınır.

Ahmed Vesîm'in padişah olarak nitelendirdiği sevgilidir. Sevgili, padişahın tüm vasıflarını taşır; azamet ve büyüklük sembolüdür. Ahmed Vesîm, Divanı'nda iki beyitte zikreder. Padişah olan sevgilinin ayva tüyleri namını göstermesi için ona yakışır. Bilmez ki yalın güzelliği büyüklüğü kadardır:

Bilmezdi sâde-levh-i hüsün kadar şevketi
Nâm-âverîde çün yakışur pâdşâha hat

(G. 147/2)

Sevgiliye padişah olarak seslenir ve bensiz geçen yeme içmeleri helal etmem, başkalarıyla olduğun meclislerde haram olsun diyerek sevgiliye karşı şikayetini dile getirir:

Harâm olsun şehâ bensiz şebân-rûz 'ayş ü ' işretler
Ki ağyâr ile hem-dem olduğın bezmi helâl itmem

(G. 185/4)

Ahmed Vesîm Divanı'nda diğer devlet görevlerini dönemin devlet büyükleri adına yazdığı gazellerinde dile getirir. Cezzar Ahmed Paşa, Şeyhülislam Yahya Tevfik, Melek Mehmed Paşa için bu tanımları kullanmıştır. Bu görevliler sultanın çevresinde veya yakınında bulunurlar. Divan şiirinde bu görevler çeşitli benzetme ve tasavvurlar için kullanılır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu görevleri sevgili için kullanmıştır.

2.2.11.1.2. Cellâd

Verilen ölüm emirlerini yerine getiren bir görevli olarak, sevgilinin kirpik ve gamzesi olarak değerlendirilir:

O hûn-rîzûn gazabdan ebruvânı çîn çîn olmuş
Ki cellâd-ı nigh âmâde-i şemşîr-i kîn olmuş

(G. 136/1)

(O kan dökücü (sevgilinin) gazaptan kaşları karışmış ki bakış celladları kin kılıcını hazırlamış.)

Bir diğer beytinde sevgilinin cellad gamzeleri katildir ama ona izin verilmiştir. Gazap yüzünü (alnını) buruşturmasıyla gözüne kanlı su gelsin, demiştir:

Katl-i 'âma ğamze-i cellâda ruhsat-dâde ol
Cebhe pür-çîn-i gazab hûn-âb gelsün çeşmüne

(G. 241/3)

2.2.11.1.3. Hekim (Tabib) Haccâm

Hekimin (tabibin) yer aldığı beyitte aşkın seslendiği kişidir. Aşk gönlünün hastalığına sevgili (tabib) ilaç verirse sağlığına kavuşmasına yardımcı olacağını dile getirmiştir:

Medâr-ı sıhhat olur ey tabîb-i nabz-şinâs
Olursa haste-dil-i 'aşkunâ müdâvâ telh

(G. 33/3)

Haccam; hacamat eden, kan alma işini yapan kişidir. Görevi vücuttaki kirli kanı kâsesine çeker ve kesici aletle çizerek dışarı çıkmasını sağlar. Ahmed Vesîm de Haccam'ın bu özelliğini kullanarak sevgilinin bakış kılıçları aşığı terk etmesin. Çünkü aşkın kan dolu gözleri haccam kâsesi olsa da bir anlam ifade etmez:

İtmesün mehcûr-ı şemşîr-i nigh tek 'âşıkun
Çeşm-i pür-hûn ke's-i haccâm olsa da mâni^c degül

(G. 175/3)

Çekdüğüm çün giryedür sâkî ğamunla mey degül
Dem mi var destümde olmaz kâse-i haccâm câm

(G. 184/5)

2.2.11.1.4. Mutrib, Çengi

Mutrib; bir mûsikî aleti çalan, ilahi, gazel şarkı okuyan kimse, çengi, def, zil veya kaşık çalarak oynayan kimse olarak bilinir. Mûsikîden çok iyi anlayan Ahmed Vesîm Divanı'nda oldukça bu vasıfları taşıyan ve mûsikî mahiyette kendini gösteren beyitler kaleme almıştır:

Evce çıkar ki nağme-i dil-sûzı mutribâ
Nâlişgerân-ı 'aşk nevâsın pes istemez

(G. 99/5)

(Ey mutrıb! (çalgıcı) yanan gönlün nağmelerini yükseğe çıkar ki aşk inlemeleri ahengi yavaş sesle (alçak sesle) söylenmez.)

Aşıkların feryadını bu babda (makamda) yükseğe çıkardığın yeter mutrıb (çalgıcı), biraz da Râhatü'l-Ervâh makamından şarkı söyle, demiştir:

Nevâ-sâz ol biraz da râhatü'l-ervâhdan mutrıb
Yeter evce çıkardı nâle-i 'uşşâkı bu taksîm

(G. 191/5)

Ey Mutrıb! (çalgıcı) Nişâbur sevgilinin işvelerle söylediği makamın rebâb (kemençe) ve udu, kerre-nay (nefeli çalgı) gibi baş nağmeden inletti:

Misâl-i kerre-nây ser-nağmeden inletdi ev mutrıb
Rebâb u 'ûdı bu çengî-edâlarla Nişâbür'un

(G. 163/12)

2.2.11.1.5. Sâkî

Saki meclislerde içki dağıtan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Çoğu zaman seslenilen bir kişi bazen de sevgili olarak beyitlerde zikredilir:

Ezel neş 'eyle olmuş çün muhammer kâleb-ı mînâ
N'ola handeyle geçse sâkıyâ rûz u şeb-i mînâ

(G. 4/1)

(Ezel, şarap sarayı kalesinde mayalanmış gibi keyifle dolmuş. Ey Sâkî! bu saraydan gülerek geçse n'ola.)

Ko sâkî dest-gîrî pâ-y-mâl olsun ayâğıyla
Mahal ser-geşteğî vü hûn-giriftî mekseb-i mînâ

(G. 4/8)

(Sâkî şaşıрма yeri ve kanların karıştığı bu kazanç yerine ayağıyla gelene yardımcı ol. O kendi kendine rezil olsun.)

Çalış germ itmege bezm-i meyi gam çekme ey sâkî
Olur rengînterin ruhsâr-ı yâr sahbâ-yı gül-fâmdan

(G. 200/2)

(Ey sâkî! İçki meclisinde gam çekme, coşkulanmaya çalış. Sevgilinin yanağı gül renkli şaraptan, en (daha da) renkli olur.)

2.2.11.2. Eğlence Hayatı

2.2.11.2.1. Bezm (Aş, Meclis, Meyhane)

Bezm; toplanılan, sohbet edilen, içki içilen ve çalınıp oynanılan yerdir. Bezmin unsurları arasında şarap, kadeh, meze, şem' ve sâkî yer alır. Sevgili bezmde arzulanan ve kıskanılan kişidir. Ahmed Vesîm de bir beytinde sevgiliyi sâkî olarak görür ve bezmde bulunanlara karşı kıskanır:

Leb-ârâ-yı tarabsın şimdi kimlerle yine sâkî
Kadehveş hem-dehân-ı bezm-i 'aş u 'işretün kimdür

(G. 54/6)

(Sâkî, şimdi yine kimlerle dudağı süsleyen eğlencesin, yiyip içme meclisinde kadeh gibi aynı ağız verdiğin kimdir?)

2.2.11.2.2. Bayram (İd)

Bayram; sevinç, huzur, buluşma ve görüşme vesilesidir. Ahmed Vesîm belirli bir bayram adı kullanmadan bir beytinde "id-i vuslat" olarak dile getirir ve oruçlu kimsenin hicretinin ardından kavuşma bayramı olsun. Sevgilinin buseleri bayramı engellemiş olsa da bir anlam ifade etmez, demiştir:

Der-pey olsun 'id-i vuslat rûzedâr-ı hicretün
Bûseler mevkûf-ı bayram olsa da mâni'degül

(G. 175/5)

2.2.11.2.3. Oyunlar (Çevgân, Nerd (Tavla), Zar)

Divan'da oyun olarak çevgân, tavla (nerd) ve zarın adı yer alır. Çevgan oyunu, bir arsa da çevgan adı verilen ucu eğri bir sopa ve topla oynanan bir oyundur. Tavla, iki zarla ve pullarla oynanan bir oyundur. Ahmed Vesîm Divanı'nda bir oyuncu olarak nerradın oyun tarzı, sayılar ve zar kelimesini tevriyeli kullanarak beyitlerinde zikretmiştir.

Bir beytinde çevgan oyununu nitelendirerek aşığı top, sevgilinin kaşlarını da çevgan sopası olarak dile getirir:

'Aceb mi atsa tutsa dest-bürd-i Kahramânîde
Çü gûy ' uşşâkı çevgân-ebruvânum bî-ta' ab tutmuş

(G. 141/5)

(Kahramânın zaferinde atıp tutması şaşılacak bir şey mi çünkü çevgân kaşların gûy (top) aşıkları sıkıntısız (Ahmed çekmeden) tutmuştur.)

İnleyen gönül o cefa (tavla) ustası sevgilinin kalbine zar zoruna bütün hamle yaparak işi iyi gitti (bir dü-şes etti), demiştir:

Hâneye hamle-i yek-pâre ile zar zıruna
Bir dü-şes itdi o nerrâd-ı cefâyı dil-i zâr

(G. 56/2)

Aşk ustası (sevgilinin) bu bölümde attığı üç değilse, rakibe karşı zar zoruna ikili atma, açmaz (oyunu) var:

Nerrâd-ı ' aşkun üçde degülse bu bâbda
Zâr zûrına rakîbe dü-bâre güşâdı var

(G. 94/4)

(Divan'da oyunlarla ilgili geçen diğer beyitler: G. 55/6, G. 63/5, G. 100/5 G. 262/4, G. 288/4, G. G. 289/2)

2.2.11.3 Ss Eşyaları

2.2.11.3.1 Kıymetli Madenler ve Taşlar

2.2.11.3.1.1 Mücevher

Elmas, inci, pırlanta, yakut, zümrüt, altın vb. ile donanmış veya onlardan yapılmış ss eşyasıdır. Ahmed Vesîm Divan'da sevgilinin perçemi (saç) ve keyfiyeti gümüş suyundadır. Yaratılıştan güzellik aynasına mücevher taçtır ama sevgili koymaz (taktırmaz), demiştir:

Mücevher tcdur mir ʔt-ı hüsne fernişden
Komaz rm-ı dil hem-hâlet-i sm-bdur perçem

(G. 181/3)

2.2.11.3.1.2.Elmas

Elmas, çok sert bir maden olduğundan diğer madenlerin kesilmesi ve tıraş edilmesinde kullanılır. Ahmed Vesîm Divanı'nda bu özellikleri kullanarak beyitlerinde dile getirmiştir. Bir beytinde elmas yüzüğünün yaratılışı sert olur fakat rağbet (isteyen) bulur. Ama şöhret âleminde yumuşak gönüller gibi nm almaz, demiştir:

Drşt-tynet olur çn fass-ı elms gerçi rağbet-yb
Velî nermîn-dilnveş 'âlem-i şhretde nm almaz

(G. 104/5)

Bir diğer beytinde kendini hüner mertebesinde kırat (elmas tartısı) ile kendini ağır bey edenleri bu elmas parçasından ben tıraş ettim, demiştir:

Bey' ider kendin girn-kadr-i hüner kırt ile
Ben tıraş itdüm bu remzi pre-i elmsdan

(G. 206/5)

2.2.11.3.1.3. Yakut, Sim (Gümüş), Zer (Altın)

Kırmızı, sarı, beyaz ve mavi gibi değişik renkleri olan yakut, değerli bir süs taşıdır. Divan şiirinde dudak, gül, nar ve şarap ile ilgili tasavvurlarda yer alır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu yönleriyle sevgiliyi niteler:

Kân-ı hüsünde ol şeh-i mülk-i kirışmenün
Yâkût-ı femmi kal'a-ı gevher-nigînidür

(G. 49/4)

(İşve mülkü şahının (sevgilinin) güzellik kaynağında cevher yüzük kalesini oluşturan yakut ağzıdır.)

Gümüş (sim), değeri ve beyaz rengi sebebiyle farklı tasavvurlarda ele alınır. Ahmed Vesîm, Divanı'nda sevgilinin saçını ve keyfiyetini gümüşe benzetirken aynı zamanda temizlik ve saflık bakımında da dile getirir:

Mücevher tâcdur mir 'ât-ı hüsne âferînişden
Komaz ârâm-ı dil hem-hâlet-i sîm-âbdur perçem

(G. 181/3)

(Sevgilinin perçemi (saçı) ve keyfiyeti gümüş suyundandır. Yaratılışından güzellik aynasına mücevher taçtır ama sevgili taktırmaz.)

Altın, değer bakımından kıymetli, parlak sarı rengiyle ilgi çekici bir madendir. Ahmed Vesîm, Divanı'nda altına sadece bir beyitte yer verir:

Rağbet ider mi gevher-i güftâra ey Vesîm
Pîr-i meyün dîdeleri sîm ü zerededür

(G. 92/5)

(Ey Vesîm, meyhaneci söz cevherine rağbet eder mi? Onun gözleri altın ve gümüştedir.)

2.2.11.3.1.4. Dür (İnci), Zümrüt

Divan şiirinde ilgi gören kıymetli taşlardan biri de incidir. Bu kadar ilgi görmesinin sebebi, nisan yağmurunun sadefin içine düşmesi sonunda meydana geldiği şeklindeki inanıştır. Rengi, parlaklığı ve yuvarlak şekli yönlerinden dış, gözyaşı, yağmur vb. unsurlarla benzerlik içinde düşünülür. Ahmed Vesîm de Divanı'nda cevher oluşturan buluttan, sadef buluruz çünkü feyiz (bereket) bulucuyuz. Sinemiz boş kalmaz, eşi bezeri olmayan inci (sevgili) buluruz, demiştir:

Feyz-yâbuz çü sadef ebr-i güher-zâ buluruz

Kalmazuz sîne-tehî biz dür-i yektâ buluruz

(G. 122/1)

Eğer gözyaşı incisini gözümde düşürmeseydim. Bu sıkıntılı yerde yetim olmazdım, demiştir:

Dür-i sirişki gözümde düşürmeseydüm eger

Bu ğussagâh-ı mezelletde olmaz idi yetîm

(G. 195/5)

Elde tutulan süs olarak kullanılan tesbih gibiyiz ama kederlendiğimiz zaman gizli inci tanesiyiz, demiştir:

Sübhavêş zîver-i dest-i emel olsak da eger

Yine bir ceyb-i te'essüfde nihân lü 'lû 'yüz

(G. 113/5)

Zümrüt, yeşil renkli bir taştır. Ahmed Vesîm Divanı'nda yeşil rengi münasebetiyle ele alır. Gül bahçesinde eğri kılıç dikenini ile yeşil yaprak korksun. Çünkü yeşillikte gülü koruyan (saklayan) zümrüt var, demiştir:

İtsün hırâs gülşeni kec-tîğ-i hâr ile

Berg-i sebiz cemende zümürüd siper-i gül

(G. 179/3)

2.2.11.4. Giyim-Kuşam

2.2.11.4.1. Fes

Başa giyilen bir eşya olan fes, sevgilinin zülfünü örter. Ahmed Vesîm Divanı'nda bu yönü ile ele alarak beyitlerinde zikretmiştir:

Nühüfte zîr-i fesde sanmanuz der-h'âbdur perçem
Hücûm-ı nazra-ı' uşşâkdan bî-tâbdur perçem

(G. 181/1)

(Sanmayın ki fesin altında saklanan (sevgilinin) percemi uykudadır. Âşıkların bakışlarının saldırısından yorgun düşmüştür perçem.)

Cem'in kadehi neşeyle, coşkuyla ağzına kadar dolmuş taşmış, baştan aşmış olması, o ay yüzlü sevgilinin perçeminin fesin altından yarısının çıkmasına benzemiş, demiştir:

Başdan aşmış neş'e-i ser-şârı kim câm-ı Cem'ün
Zîr-i fesden nîm-bâz itmiş o meh-rû perçemün

(G. 166/1)

2.2.11.4.2. Kemer

Sevgilinin beline sardığı eşya olan kemer, bel ile ilgili miyan (ortada/arabulucu) olarak vasıflandırılır. Ahmed Vesîm Divanı'nda 169. gazelini "kemer" redifiyle kaleme almıştır.

Sevgilinin belindeki kemer ne sinsidir. Ortada durup fesat çıkarandır, demiştir:

Der-miyân fitnekârdur kemerün
Beli ne yâd-kârdur kemerün

(G. 169/1)

2.2.11.5 Diğer Süs Unsurları

2.2.11.5.1. Güzel Kokular (Müşg (Misk) Anber)

Divan'da adı yer alan güzel koku maddeleri (müşg, anber); sevgilinin ayva tüyleri, beni ve saç ile ilgili tasavvurlarda kullanılır. Misk, ceylanın göbeğinden çıkarılarak elde edilir. Bu sebeple beyitlerde geçen ceylanla ilgili olarak "ahu, gazal, Çin ve Hoten" isimleriyle beraber kullanılır.

Sevgilinin kahrkölünün esansı, aşğın burnunu boş bırakmaz. Katışıksız (saf) anber kokusuna benzer; gelir gider, demiştir:

Koymaz meşâm-ı cânı tehî^c itr-ı kâkülün
Mânend-i bûy-ı ' anber-i sârâ gelür gider

(G. 53/6)

2.2.11.5.2. Sürme (Kuhl)

Sürme, hem bir güzellik unsuru, hem de göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir maddedir. En meşhur sürme Isfahân'dan elde edilir. Bu sebeple beyitlerde birlikte ele alınır.

Sevgilinin gözündeki sürmenin çizgisini eğer Bihzâd'ın gözleri görseydi, elindeki kalemi acizlikten suskun olurdu, demiştir:

Olurdu hâme-i sûretgeri dem-beste-i 'aczi
O şûhın kuhl-ı hattun ger göreydi dîde-i Bihzâd

(G. 35/8)

2.2.11.6. Sihir, Efsun, Tılsım

Sihir ve efsun, sevgilinin câdû gözleriyle birlikte düşünülür. Sevgili büyücü sihirbaz olarak vasıflandırılır. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu münasebetlerle ele alarak sevgiliyi niteler:

Dîv-i iqlâlî vifâk-âver-i efkâr idegör
Ol perî değme bir efsûn ile teshîr olmaz

(G. 101/5)

(O büyük nazlı perinin düşüncelerine senin fikirlerin ulaştırabileni bir gör, bu şekil bir büyü ile ona ulaşamazsın, ona tesir etmez.)

Perîveşânda o câdû-nigeh gibi âfet
Fûsûn-ı 'işvede bir sihrkâr gelmiş mi

(G. 283/4)

(Peri gibi çok güzel kadınların arasında o büyüleyici bakışa sahip sevgili gibi işve büyüsünü yapan bir sihirbaz gelmiş mi dünyaya?)

Efsûn-ı çeşmi öyle pür-âşûbdur k'anun
Hûbâna sihri dîde-i sehhârı öğredür

(G. 74/2)

(Sevgilinin gözünün sihri öyle çok karıştırıcıdır ki güzellere büyüleyici göz sihri öğretir.)

2.2.11.7 Mûsikî Makamları ve Aletleri

Ahmed Vesîm çok derin bir mûsikî bilgisine sahiptir. Divan'da mûsikî terimlerini, makamlarını ve mûsikî aletlerini ustalıkla kullanarak kaleme almıştır. Divan da 20, 163 ve 229. gazellerini tamamen mûsikî terimleriyle oluşturmuştur.

Gezinme perdesinde besdür ey ney-zen ki mâhûrun
Usûlıyla ko çıksun evcgâha şâh-ı mansûr'un

(G. 163/1)

(Ey neyzen! mâhûr makamın gezinme perdesinde yeterlidir. Şah-ı mansur makamını kuralıyla çal ki sesi yükseklerle çıksın.)

Ayaklanmışken ol ebrû-kemânûm sîneye çekdi
Yaturdup mutribâ âğâz-ı nermîn ile sentûrun

(G. 163/7)

(Ey mutrib (çalgıcı) o keman kaşlı sevgili ayaklanmışken senturun yumuşak sesiyle yatırıp, sineye çekti.)

Yeter evce çıkardun nağme-i dil-sûz-ı ^c uşşâkı
Ser-âğâz it biraz da mutribâ pest-i kemânundan

(G. 212/4)

(Âşıkların yanan gönül nağmelerini yeter yukarı çıkardın. Biraz da kemanın alçak (hafif) sesiyle başlangıç et.)

İki telli gibi tınkırdama yüz kızdurup defle
Bu demde mûsikârla erganûn sarf itdi makdûrun

(G. 163/11)

(Elinde defle yüz kızartıp iki telli gibi tınkırdama. Bu nefeste gücü yeten kavalla organın emek harcadı. (sarf etti))

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNSAN

3.1. Güzellik

3.1.1. Umumi Olarak Güzellik

Güzellik, sevgilinin yüz güzelliği ve vücut (beden) güzelliği olarak düşünülmektedir. Saç, yüz, dudak, göz, kaş, kirpik vb. diğer güzellik unsurlar birleştirilerek bir bütün oluşturularak çeşitli hayallere konu olmaktadır. Güzelliğin, diğer unsurlarla birleşmesi şairin hayal gücünün genişliğini ve zenginliğini belirtir.

Şairin gönül verdiği veya hayalinden geçen güzel, üstün vasıflara sahiptir. Sevgilinin teni, renk, koku, biçim, nazik, hoş, latif olarak ele alınıp düşünülmüştür. Sevgilinin teninin kokusu misk ve anber kokusunu andırır. Bazen misk kokusu sevgilinin kokusu yanında yer alamaz ve onunla boy ölçüşecek kıymette olamaz. Sevgilinin teni gümüş (beyaz) renkte, nazik, incedir. Aşık, bu bedene kavuşmak için ağlar, inler ona sevgisini dile getirir. Sevgilinin güzelliği Allah vergisidir. Perilerden, hurilerden hülasa güzellerin güzelinden daha da güzeldir. Hatta Ahmed Vesîm Divanı'nda şairlere şiiri öğreten güzellerin güzelliği ve aşkıdır, demiştir:

Fikr-i nikât-ı hüsn ile bi-hûde ey Vesîm

Aşk-ı bütân şâ' ire eş' ârı öğredür

(G. 74/6)

Gül-i tasvîr hergiz gonce-i bûyâ yirin tutmaz

Muhassal lâle-i hamrâ ruh-ı zîbâ yirin tutmaz

(G. 107/1)

(Gülün tasviri asla goncanın kokusunun yerini tutmaz. Velhasıl kırmızı lale de güzel yanağın yerini tutmaz.)

Ahmed Vesîm'e göre sevgili rüyaya girerse kötü rüya görülmez:

Girerse ol perî kem düş görülmez vâkı'a deste

Degül güncîde ammâ çün hayâl-i âğûş ta'bîre

(G. 252/4)

3.1.2. Güzellikle İlgili Tasavvurlar

Sevgilinin güzelliği çeşitli tasavvurlarla ele alınır ve sevgilinin güzelliğinden söz edilirken en üstün özelliklerle nitelendirilir. Sevgili Yusuf peygamberin güzelliğindedir, peri gibidir, güneş, ay, gökyüzüne teşbih edilerek güzelliğinin bütün dünyayı aydınlatan unsurlarla denk hatta onlardan üstün tutulmuştur. Sevgilinin güzelliği; parlaklığı, canlılığı itibariyle bunlara teşbih edilmiştir. ay yüzlüdür, güneşin parlaklığına yakındır. Kırpikleri ok, kaşları keman, misk gibi güzel kokan özelliklere sahiptir:

Lem'-a-i 'aşkı ider evc-i derûnı pür.nûr
Mihr-i pür-heyir-i imkân o meh-rûya fedâ

(G. 11/3)

(Aşkın parıltısı nurun içinde en yüksek yerdedir. O ay yüzlü sevgiliye parlak güneşin imkânı feda olsun.)

Sevgilinin güzelliği gönül ziyaretçilerinin tavaf yeridir:

Beyt-i hüsnündür dil-i züvvâra çün cây-ı metâf
Secdegâh-ı ebruvân olsun ko künc-i i'tikâf

(G. 156/1)

O şah sevgili Kâ'be güzelliğine layık olsa da, Harem ahusunun gözü, sevgilinin büyüleyen gamzesine kurban olsun, demiştir:

Ol şehün Ka'be-i hüsninde revâ olsa Vesîm
Çeşm-i âhû-yı Harem gamze-i câdûya fedâ

(G. 11/5)

3.2. Sevgili

3.2.1 Umumi Olarak Sevgili

Sevgili, Divan Edebiyatı'nda çeşitli isimler ve sıfatlarla adlandırılır. Sevgili; zalim oluşu, vefa göstermemesi, acımasızlığı ve taş gönüllü olmasıyla dile getirilir. Aşık, yine de bir gün olsun onu sevmekten vazgeçmez ve her fırsatta bu acımasızlığına

devam etmesini söyler. Aşık, her zaman sevgilinin eşiğinde bekler, bir an olsun onun yüzünü görmek için gözyaşını kendisine yoldaş eder. Yine de bu durumundan hiçbir zaman şikâyetçi olmaz. Sevgili, baharda açan bir gül gibi aşık'ın gönlünü aydınlatıp onun içindeki baharı açığa çıkarır. Aşık, sevgiliyi zaman zaman kâfir, zâlim diyerek niteler ama onu sevmekten hiç vazgeçmez. Onun eziyetlerinden memnun olur ve her fırsatta bunu dile getirir.

Ahmed Vesîm, Divanı'nda sevgili için doğrudan ya da teşbih ve mecaz kullanarak birçok kelime ve terkibe yer vermiştir. Bu kelime ve terkipler sevgilinin karakteri ve fiziki yapısına uygun düşecek niteliktedir.

Şair, sevgilinin yaşını ayın halleri ve güneşin parlaklığına teşbih ederek anlatmıştır. Sevgilinin yaşı penc ü sâldir. Yani sevgili on beş yaşındadır. Bedir ayın on dördüne verilen isimdir:

Îrişsün penc ü deh sâle bedir olsun da seyr eyle
Olur ol mâh-rû bir gün mukâbil mihr-i rahşâna

(G. 235/7)

(O ay yüzü on beş yaşına ulaşmış bedir ayı gibi olsun da seyret, bir gün parlayan güneşe karşı (eş) olur.)

Ahmed Vesîm, fiziki özelliği ve rolü itibariyle Divan şiirinin genel özellikleri çerçevesinde ele aldığı sevgili tipinin yanında kelimelerin çoklu anlamlarından faydalanarak reel sevgili tiplerinden söz etmiştir. Şairin reel olarak söz ettiği sevgili tiplerinden biri de Bulgar'dır:

Hem-âheng-i tarab der-çenber itmez şûh Bulgâr'ı
Kulağın burmasa râmişgerân hemvâre tanbûrun

(G. 163/2)

Sevgilinin yüzünde henüz ayva tüyleri çıkmadan sevgili naz ve cefa ilminde söz sahibi olmuştur. Beyitte, kitaptaki siyah yazıları görmeden içtihadla başlayan bir medrese talebesi ile yüzündeki ayva çıkmayan bir sevgili arasında benzetme yapılmıştır:

Ol nâ-resîde nüsha-i hat görmeden dahi
Fenn-i cefâ vü nâzda çok ictihâdı var

(G. 94/5)

Divan'daki iki beyitte genç sevgili ile olgun sevgili karşılaştırılmaktadır. Genç sevgililerin şöhreti ve tercih edilmesi genel bir kanaat olsa da olgun yaştaki sevgilinin letafeti başkadır:

Füzûndur gerçi mâhun şöhreti vakt-i hilâlinde
Hat-âverveş velî zevk-i diğerk vardur kemâlinde

(G. 272/2)

Hat-ber-âverde bûtân olmaz müreccah tıfla lîk
Mevsim-i köhne-bahârîde letâfet başkâdur

(G. 82/2)

3.2.2. Sevgili İle İlgili Tasavvurlar

3.2.2.1. Perî (Perî - rû)

Sevgilinin peri olarak tasavvuru güzelliğı sebebiyledir. Peri insanlara görünmez. Sevgili de âşıklara görünmeme özelliğı ile periye benzer:

Perîde murğ-ı dil çarpılmış amma hiç hayâl itmem
Ne sûretle görindi bir perî-zâd-ı cefâ-mu'tâd

(G. 35/6)

Bir diğerk beytinde sevgili peri gibi görünmeseydi rakibin böyle çarpılacağını hayal etmezdim, demiştir:

Tahayyül itmez idüm böyle çarpıla ağyâr
Görünmeseydi eğer âfet-i perîveşimüz

(G. 100/6)

3.2.2.2. Servi

Sevgili ile servi arasındaki ilginin sebebi, sevgilinin düzgün, ince ve uzun boylu olarak tasavvur edilmesidir:

O serve zıll-ı nâz-endâzı nezdikâne düşvârdur
Çü zâhir sâye-i devr-efgeni eşcâr-ı hurmâda

(G. 242/4)

3.2.2.3. Yusuf Peygamber

Sevgilinin Yusuf Peygamber olarak tasavvuru güzelliğine dayanır. Yusuf peygamber güzellik timsalidir. Sevgilinin de onun kadar hatta Yusuf Peygamber'den daha üstün güzelliğe sahip olduğu düşünülür:

Dimâğ-âzürdegân-ı fûrkata ey Yûsuf-ı hüsnüm
Şemîm-i hasretün çün nefha-i pîrâhen olmuşdur

(G. 48/5)

(Ey Yusuf yüzlüm ayrılık düşüncesi zihnimi gücendirmiştir. Hasretinin kokusu gömleğimin kokusuna karışmıştır.)

3.2.2.4. Ay (Mah, Meh), Güneş (Mihir)

Sevgilinin ay ve güneş olarak tasavvurunda en önemli husus sevgilinin güzelliğidir. Sevgilinin aşkın nazarındaki değeri ve aşkın sevgiliyi yüceltme arzusu da bu tasavvurlara sebep olur. Ay, nasıl geceyi; güneş nasıl gündüzü aydınlatıyorsa; sevgili de aşkın gönlünü aydınlatır. Sevgilinin yüzü aya, parlaklığı güneşe teşbih edilir.

Tâ seher hâle-i hulyâya çeküp râm idelüm
Ol mehün leyle-i zülfinde bir ahşam idelüm

(G. 180/1)

(O ay yüzlü sevgilinin zülfünün siyahlığında bir akşam edelim. Ta sehere kadar halesine çekip hükmedelim.)

Îrişsün penc ü deh sâle bedir olsun da seyr eyle
Olur ol mâh-rû bir gün mukâbil mihr-i rahşâna

(G. 235/7)

(O ay yüzlü on beş yaşına ulaşır bedir ayı gibi olsun da seyret, bir gün parlayan güneşe karşı (eş) olur.)

3.2.2.5. Padişah (Şah, Şeh)

Sevgili, bir padişah, sultan gibi düşünülerek teşbih yapılır. Aşık, padişah karşısındaki acizliğini sevgiliye atfeder. Aşık sultan sevgilinin kölesi ve hayranıdır.

Padişah olan sevgilinin ayva tüyleri namını göstermesi için ona yakışır. Bilmez ki yalın güzelliği büyüklüğü kadardır:

Bilmezdi sâde-levh-i hüsn kadar şevketi
Nâm-âverîde çün yakışur pâdşâha hat

(G. 147/2)

Sevgiliye padişah olarak seslenir ve bensiz geçen yeme içmeleri helal etmem, başkalarıyla olduğun meclislerde haram olsun diyerek sevgiliye karşı şikayetini dile getirir:

Harâm olsun şehâ bensiz şebân-rûz 'ayş ü ' işretler
Ki ağyâr ile hem-dem olduğın bezmi helâl itmem

(G. 185/4)

3.2.2.6. Câdu, Sihirbâz

Sevgilinin vasıflarından biri de onun büyüleyici bir yönünün olmasıdır. Sevgili bu yönüyle bir sihirbazdır ve bu vasıfla aşığı büyüüne kaptırır:

Perîveşânda o câdû-nigeh gibi âfet
Füsûn-ı 'işvede bir sihrkâr gelmiş mi

(G. 283/4)

Bir beytinde sevgilinin gözünün sihri öyle çok karıştırıcıdır ki güzellere büyüleyici göz sihrini öğretir, demiştir:

Efsûn-ı çeşmi öyle pür-âşûbdur k'anun
Hûbâna sihri dîde-i sehhârı öğredür

(G. 74/2)

3.2.2.7. Ahû (Gazal)

Sevgili, zerâfeti, güzelliği, zor ele geçmesi sebebiyle âhû (gazal) olarak vasıflandırılır. Bunun yanında gözlerinin güzelliği bu tasavvurun bir başka önemli yönüdür. Sevgilinin gözü, ceylanın gözüne teşbih edilir. Sevgili, gözüyle aşığı kendisine tutsak eder:

Hatâ itmez diyen müşk-i Hoten zülf-i ğazâlânâ
Ki bu rengîn tasavvur neşr olur tâ Çîn ü Kâşân'e

(G. 235/3)

(Sevgililerin saçına Hotan kokusu diyen hata etmez ki bu koku Çîn ve Kâşân'a kadar yayılarak gözümde canlanır.)

Vesîmâ ol gazâl-ı ' işvenün çeşm-i sühan-gûy
İder ta'lîm-i gûyâ dîdehâ-yı âhu-yı Çîn'e

(G. 279/5)

(Ey Vesîm, o işveli ceylanın (sevgilinin) konuşan gözleri, Çîn ceylanının gözlerine sanki bir şeyler öğretir.)

Çeşm-i âhû-yı Harem gamze-i câdûya fedâ
Nâfe-i müşg-i Hoten turre-i hoş-bûya fedâ

(G. 11/1)

(Harem ahusunun gözleri senin büyüleyen gamzene kurban olsun. Hoten miskinın nefesi, sevgilinin hoş kokulu saçına kurban olsun.)

3.2.2.8. Kâfir, Gaddar, Cellâd

Sevgilinin kâfir, gaddar, cellâd olarak nitelendirmesi onun zalimliği, âşıklara karşı takındığı tavrı ve taş kalpliliğine dayanır.

Bir beytinde aşığın gönlünün heves kilisesindeki puta kucak açan aşk papazı (sevgiliyle) bir olup kâfir olmuş, demiştir:

Âgûşın açup deyr-i hevesde çü çelîpâ
Dil bu keşiş-i^c aşk ile bir kâfire düşmüş

(G. 134/7)

Sevgilinin gaddar gönlü ne denli çok sert kayadan da sert olsa da mazlum (aşığın) ahına geçen can okundan sağlam olmaz:

Dil-i gaddâr ne denlû olsa sahtîn seng-i hârâdan
Hadeng-i cân-güzâr-ı âh-ı mazlûmdan selîm olmaz

(G. 108/4)

O kan dökücü (sevgilinin) gazaptan kaşları karışmış ki bakış celladları kin kılıcını hazırlamış:

Gezinme perdesinde besdür ey ney-zen ki mâhûrun
Usûlıyla ko çıksun evcgâha şâh-ı mansûr'un

(G. 163/1)

Sevgilinin cellad gamzeleri katildir ama ona izin verilmiştir. Gazap yüzünü (alınını) buruşturmasıyla gözüne kanlı su gelsin:

Katl-i ' âma gamze-i cellâda ruhsat-dâde ol
Cebhe pür-çîn-i gazab hün-âb gelsün çeşmüne

(G. 241/3)

3.2.2.9. Tıfl

Sevgiliye atfedilen bir diğer vasıf da onun çok küçük yaşlarda olup tıfl olarak nitelendirilmesidir:

Fütâdegân-ı siyeh-bahtı çeşmi sürmelesün
O tıfl-ı fitnelerin dîde-i mükahhalı var

(G. 90/6)

3.3. Sevgilide Güzellik Unsurları

3.3.1. Saç (Gîsû, Zülf)

3.3.1.1. Umumi Olarak Saç

Divan şiirinde, saç genellikle renk, koku, şekil, boy, dağınıklık, uzunluk itibariyle çeşitli benzetmelerle yer almıştır. Saç, sevgilinin en çok üzerinde durulan ve tasavvurlara konu edinen güzellik unsurudur. Çeşitli hayal, benzetme ve tasavvurlar içinde ele alınır. Dağınık, karışık, perişan, uzun, halka halka, siyah, misk ve anber kokulu zülf, turra, perçem vb. isimlerle alınır. Ahmed Vesîm Divanı'nda çoğunlukla sevgilinin saçını müşg kokusuyla birlikte ele alır.

Ey sevgili! sinemde yüz yara gülü hasretle açar. Külâhın etrafında omuza dökülen sevgilinin saçları seyr eder, demiştir:

Sad-dâğ-ı gül-i hasret açar sînede cânâ
Seyr iden o gîsûları taraf-ı kûtehünde

(G. 244/6)

3.3.1.2 Saç İle İlgili Tasavvurlar

3.3.1.2.1 Şekil Bakımından

Sevgilinin yaratılıştan kıvrımlı (dalgalı) saçı şekil bakımından zincir halkasına benzetilir.

Göreydi zülf-i pîç-â-pîç-i yâri pîç-tâbından
Olurdı pâre-i zencîr ile pür pister-i mir[°] â t

(G. 22/4)

Bir diğer beytinde o işve ovasının ahusunun güzel kokulu saç lülesine, Hoten miskin nafi demek tamamıyla hata olur, demiştir:

Nâf-ı âhû-yı Hoten dimek hatâ-yı mahz olur
Ol ğazâl-ı deşt-i nâzın turre-i bûyâsına

(G. 237/8)

(Divan'da geçen diğer beyitler: 23/5, 45/5, 207/3)

3.3.1.2.2 Renk Bakımından

Saçın rengi sebebiyle en çok ilgili kurulan unsur gecedir. Sevgilin saçı renk itibariyle karadır. Gece siyah olduğu için sevgilinin saçı da siyahtır. Bu yüzden ikisi arasında bir bağ kurulur. Sevgilinin saçının rengi akşam rengiyle birdir.

Bu yönüyle Ahmed Vesîm o ay yüzlü sevgilinin zülfünün siyahlığında bir akşam edelim. Ta sehere kadar halesine çekip hükmedelim, demiştir:

Tâ seher hâle-i hulyâya çeküp râm idelüm
Ol mehûn leyle-i zülfinde bir ahşam idelüm

(G. 180/1)

3.3.1.2.3 Koku Bakımından

3.3.1.2.3.1. Anber, Misk (Müşg, Nâfe)

Saçın bu maddelerle ilgisi güzel kokusundan dolayıdır. Anber, ada balıklarından elde edilen yumuşak, yapışkan ve kara renkte, güzel kokulu misk gibi kokan maddedir (Pala, 2018: 23). Misk (müşg, nâfe) Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu bir maddedir. Saç kokusu ve rengi sebebiyle misk olarak vasıflandırılır. Miskin elde edildiği yer olması, siyah renk ve kıvrım anlamlarını da vermesi sebebiyle Çin, Hoten isimleriyle beraber kullanılır.

Bir diğer beytinde Hoten miskinın nefesinin kokusu kusursuz bir bıçağın ağzı gibi keskindir ama berrak tertemiz koku olarak sevgilinin hoş kokulu saç lülesi yeter, demiştir:

Çü bûy-ı nâf-ı Hoten kâm-ı kâma mahz-ı hatâ
Şemîm-i turre yeter bûy-ı müşg-nâb bana

(G. 10/4)

Bir diğ er beytinde o gönül çeken sevgilinin zülfünün kokusunu, güzel kokulu Hoten ceylenlerinden çıkan kokuya benzetsem hata mıdır? demiştir:

Teşbîhde ol zülf-i dil-âvîzi hatâ mı
Hem-nâfe-i b y -yı ġaz l-ı Hoten etsem

(G. 182/4)

Bir diğ er beytinde o afetin (sevgilinin)  r lm ş saçının düğümleri açılırken burnuma gelen kokuyu Hoten miski (kokusu) sandım, demiştir:

Güşâd itmiş ol âfet 'ukde-i zülf-i mutarr sın
Meş m-ı c m ta't r eyleyen müşk-i Hoten sandum

(G. 193/4)

3.3.1.2.3.2. Kâkül, Perçem

Sevgilinin alnına düşen kâkül veya perçem şekil ve göz alıcıġıyla vasıflandırılır ve ařıġın dikkatini  eker. Sevgilinin alnına düşen bir gölgedir:

Ser-i hüsne sâye-efgen n'ola olsa perçem-i yâr
Biz o l ne-i h m ya dil   cân ile fed yuz

(G. 103/4)

Sevgilinin k k l n n esansı, ařıġın burnunu boş bırakmaz. Katışksız (saf) anber kokusuna benzer gelir gider, demiştir:

Koymaz meş m-ı cânı tehî    tr-ı kâkülün
Mânend-i b y-ı 'anber-i s r  gelür gider

(G. 53/6)

Bir diğ er beytinde sensiz olunca gece uyumayan inleyen şu gönlüme, düşüncemin köşesinde kâkül arzusuyla olmak teselli verir, demiştir:

Ârzû-yı kâkülüne küşe-i endîşede
Gam-güsârı nâle-i şeb-gîrdür sensiz bana

(G. 5/5)

3.3.3. Kaş (Ebrû)

3.3.3.1. Umumi Olarak Kaş

Kaş sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biridir. Renk, şekil, çift oluşu ile yakinen ilişkilendirilerek göz, kirpik, gamze ve yanak yüzünden değişik tasavvurlara sebep olur. Bilhassa gözün katil olarak tasavvuru kaşın, bu katilin gamze ve kirpik oklarını attığı bir yay gibi düşünülmesine neden olur. Yüzün Kâbe'ye benzetilmesinde mihrâb olarak değerlendirilir. Hançer, kılıç ve hilâl kaşın en çok benzetildiği unsurlardır.

Ahmed Vesîm bir beytinde sevgilinin kaşlarının arasında baş gösteren bir tüy değil, acaba onu güçlü süsleyen (yaradan) mi nakş eylemiştir, demiştir:

Miyân-ı ebruvânında degül mû ser-nümâ cânâ
'Aceb nakş eylemiş meşşâta-i kudret çelengâsâ

(G. 7/2)

(Ey Vesîm, tüy değildir güç halde bir bilmecedir. O şöhretli kaşın tüyünü yaradan ince eleyip sık dokuyarak yaratmıştır.)

Vesîmâ mû degüldür halli müşkil bir mu' ammâdur
Be-nâm-ı mûy-ı ebrû mû-şikâfân eylemiş inşâ

(G. 7/8)

3.3.3.2. Kaş İle İlgili Tasavvurlar

3.3.3.2.1 Kible, Secdegâh

Kaşın bu unsurlara benzetilmesinin esasını kavisli şekil benzerliği oluşturur. Bu tasavvurlar dışında sevgilinin aşığın nazarında kazandığı ve yüceltme duygusu yüzün Kâbe olarak tasavvuru, Kâbe'nin müslümanların ibadet için yöneldikleri makam oluşu, kible ve secdegahların yönünün Kâbe'ye doğru oluşu önemli bir unsurdur.

Ahmed Vesîm de bu yönüyle gönül ziyaretçilerinin tavaf yeri sevgilinin güzelliğidir. Çünkü ibadet edecekleri yer, secde ettikleri yer sevgilinin kaşlarıdır, demiştir:

Beyt-i hüsnündür dil-i züvvâra çün cây-ı metâf
Secdegâh-ı ebruvân olsun ko künc-i i'tikâf

(G. 156/1)

Bir diğer beytinde o ay yüzlünün düğümlü aşkı sevgiliye üzüntüdür ama buna karşılık sevgilinin kaşlarında secde etmek değil midir? demiştir:

Degül mû secdegâh-ı ebruyânunda o meh-rûyun
Girih-bendân-ı 'aşka 'ukde-i cândur velîk ammâ

(G. 7/5)

3.3.3.2 Hilâl, Yay, Keman

Kaşın; hilâl, yay, keman olarak tasavvurunda ön plana çıkmasındaki yönü şekil benzerliği olarak nitelendirilmesidir. Sevgili düzgün, kavisli aşığın dikkatini çekecek şekilde kaşları vardır ve bu kaşlarda hilâl görünümündedir, keman, yay şeklinde olarak tarif edilir. Ahmed Vesîm bu yönleri ele alarak Divanı'nda kullanmıştır:

Çille-i 'aşkı çekilmez o kemân-ebrûnun
Kabza-ı cevri ne zûrkâr idüğün ben bilürüm

(G. 186/4)

(O keman kaşlı sevgilinin aşk çilesi çekilmez. Cefa pençesini ne zor kullandığını ben bilirim.)

O Kahramân-ı hüsn kavı-ı ebruvân pür-çîn
Hadeng-i gamze-i âşûb der-kemân geldi

(G. 292/8)

(O güzel Kahramanın (sevgilinin) birbirine karışmış yay gibi kaşları, gamze oklarını geçip kemanın kapısına geldi.)

Kime tîr-i müjeyle kasdun eyâ kemân-ebrû
Yine ebrû-yı pür-çînün be-hem peyveste itmişsün

(G. 211/2)

(Ey keman kaşlı sevgili kime kastın. Yine karışık kaşlarınla birlikte kirpik okunu (aşığa) ulaştırmışsın.)

3.3.3.2.3. Kanat

Sevgilinin kaşları şekil yönünden kuşun kanadıyla da tasavvur edilir. Ahmed Vesîm bir beytinde bu yönüyle ele alır ve şöyle dile getirir:

Degül tenhâ gül-i mû ebruvân-ı yârda peydâ
Ebed olmuş fütâde sâye-i perr-i hüma güyâ

(G. 7/1)

(Gülün tüyleri tek değil, sevgilinin kaşlarında öyle görünür. Sanki hüma kuşunun kanatlarının gölgesi ebediyyen üzerine düşmüş.)

3.3.3.2.4. Hançer, Kılıç, Ok

Kaşın kavisli şekli, hançer ve kılıç olarak tasavvurunun başlıca sebebidir. Sevgilinin bu vasfa sahip olması aşığı kaş kılıcı veya kaş okuyla yaralamaktır. Ahmed Vesîm bu yönüyle Divanı'da kullanmıştır:

Hem-çü müjgân hedef-i sîneye bir tîr olmaz
Tîğ-i ebrû gibi dil-mürdeye şemşîr olmaz

(G. 101/1)

(Sineyi hedef alan kirpik gibi bir ok olmaz. Kılıç kaş gibi ölmüş gönüle şemşir (kılıç) olmaz.)

3.3.4. Göz (Çeşm, Dîde)

3.3.4.1. Umumi Olarak Göz

Göz sevgilinin kişiliğini aksettiren ve ona uygun düşen bir güzellik unsurudur. Göz, aşıkları sevgiliye cezbeden, bağlayan, aşığı yaralayan, durmadan kargaşa çıkarıp fitne yaratan en önemli güzellik unsurlarından biri olarak ele alınır. Bu sebeple hileci, sâhir ve câdu, olarak vasıflandırılır. Göz ile bir bütünlük gösteren kaş, kirpik ve gamze hûnî olarak vasıflandırılan gözün silahları durumundadır:

Hayl-i müje pîrâmen-i çeşm-i siyehünde
Âşûb-rübâ olmada her bir nigehtë

(G. 244/1)

3.3.4.2. Göz İle İlgili Tasavvurlar

3.3.4.2.1. Ahû (Ahû-yı Çîn) Gazal, Fettân

Göz güzellik bakımından âhû ve gazal olarak vasıflandırılır. Asıl benzerlik, âhûnun iri ve siyah gözlerinin güzelliğidir. "Âhû-yı Çîn" terkîbi, Çin'in âhûlarıyla meşhur bir ülke oluşuna dayanır.

Vesîmâ ol gazâl-ı 'işvenün çeşm-i sühan-gûyı
İder ta'lîm-i gûyâ dîdehâ-yı âhu-yı Çîn'e

(G. 279/5)

(Ey Vesîm o işveli ceylanın (sevgilinin) konuşan gözleri, Çin ceylanının gözlerine sanki bir şeyler öğretir.)

Bir diğer beytinde Hoten ahusunun (sevgilinin) gözünü sihirli göz açmaz. Çünkü gamzenin casusluğundan (gammazlığından) ve korkutuculuğundan gönül ürkmüştür, demiştir:

Çeşm-i efsûn açamaz dîde-i âhû-yı Hoten
Dil-hirâsendegi-i gamze-i gammâzından

(G. 205/3)

Bir diğ er beytinde şiirim, o      g  zl m n aşk sevdasıyla koşucu olup vahşi geyik gibi aşk ovasını seyreder, demiştir:

Ol     -  ş     n sevdâ-yı 'aşkıyla olup p    n
Gazâl-ı vahşiveş h    n-ı' aşkı geşt ider n   e

(G. 243/7)

3.3.5. Gamze (Yan Bakış)

3.3.5.1. Umumi Olarak Gamze

Gamze, sevgilinin aşka cevri   cefa etmekte görevli ve katil olarak vasıflandırılan gözünün en önemli silahlarından biri olarak düşünülür. Aşığın sevgiliye ilgi duyup bağlanmasına sebep olan güzellik unsurları arasında önemli bir yeri olan gamze, aynı zamanda aşığın, gönlünün ve canının yaralanmasına sebep olan öldürücü bir silahtır.

Ben   k   k-ı gamze-i cellâd-ı 'aşkunum
ş  ş r-i     n olsa n'ola cevşen- ş  

(G. 9/4)

(Ah kılıcı göğsümde y zm ş olsa nola, aşk cell dı (sevgilinin) gamzesi beni parça parça etti.)

3.3.5.2. Gamze İle İlgili Tasavvurlar

3.3.5.2.1. Ok (Siham, T r)

Sevgilinin gamzesi kılıç, hançer, ok, s ng ye teşbih edilir. Yan bakış keskinliği, yaralayıcılığı, can alması, kan saçması sebebiyle bu unsurlara ilgi kurularak oluşturulmuştur. Bu tasavvurda göz ve göz ile bir bütünlük arz eden kaşın önemli bir yeri vardır. Ahmed Vesîm bu yönüyle Divanı'nda kullanmıştır:

Teğ f l-i nige  nd r helâk iden yohsa
Vir rdi c nını dil t ğ-i gamze yarasına

(G. 247/3)

(Aşığı helak eden sevgilinin görmezlikten gelen bakışıdır. Yoksa gönül (âşık) gamze oku yarasına canını verirdi.)

3.3.5.2.2. Tatar

Gamze-Tatar teşbihinde güzelleriyle meşhur olan Tatar ilindeki sevgililerin büyüleyici gamzelerinden söz edilir.

O ince belli Tatar güzellerinin gamzesini gören ebediyyen aşkın esiri olurlar ve Çerkez istemezler:

Tâtâr-ı ğamzesin gören ol mû-miyânun
Olur esîr-i 'aşkı ebed Çerkez istemez

(G. 99/7)

Aşk askerleri gönül ülkesine akın edince, akılları yağmalayıp Tatar güzellerinin gamzelerini öğretir:

Akın idince leşker-i 'aşk kişver-i dile
Târâc-ı hûşî gamze-i Tâtâr'ı öğredür

(G. 74/5)

Tatar sevgilinin gözündeki cefa oku, yayındayken hedefi tatar bir şahın gözüne atmaktır:

Âmâc-ı sehm-i dîde-i Tâtâr'ı bir şehün
Çeşm-i Tatâr'a tîr-i cefâ der-kemân iken

(G. 224/7)

Tatar sevgilinin gözü, gamze ve kaşlarla aynı fikirde olup birleşirse, ne zulüm okları atması gerektir:

Kemân-ı ebruvânı ittihâd eylerse gamzeyle
Ne tîr-endâz-ı cevri olsa gerekdür çeşm-i Tâtâr'ı

(G. 288/5)

3.3.5.2.3. Fettân

Sevgilinin gamzesi adeta büyüleyici bir özellik taşıırken bu yönüyle fitneci olarak nitelendirilir. Ahmed Vesîm'in de Divan'da gamze ile ilgili en çok kullandığı tasavvurdur.

Ey Vesîm, gönül sırları sîne sandığında gizli kalır. Fitneci gamze gibi bir sırdaşım var:

Kalur esrâr-ı dil sandûka-i sînemde ser-beste
Vesîmâ gamze-i fettân gibi bir râz-dâşum var

(G. 96/7)

Bir diğer beytinde de şöyle diyor: "Şöyle ki fitneci gamzeyi mekkâr (çok hile yapan) uyandırdığı gibi, o işve sarhoşu(sevgili) uykuda iken ağyar(başkası) uyandırmış.

O mest-i 'işveyi der-h^vâb iken ağyâr uyandırmış
Velîkin ğamze-i fettân gibi mekkâr uyandırmış

(G. 137/1)

Sevgili gamzesinin büyüyle, işve köşesine fitne askerlerini korkusuzca tam yerine sıkıştırmış:

Cünûd-ı fitneyi ğamzen ki bî-pervâ sığışdurmuş
Sihir-sâzıyla künc-i 'işveye ber-câ sığışdurmuş

(G. 139/1)

Ey sevgili, bakışın büyü araya girmese, işve büyüyle gamze çok fitnelik eder:

Araya girmese cânâ o câdû-yı nîgehün
Füsûn-ı 'işve ile ğamze pür-fitnelik ider

(G. 52/5)

3.3.6. Kirpik (Müje, Müjgân)

3.3.6.1. Umumi Olarak Kirpik

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan kirpik, beyitlerde olumlu yönüyle ele alınmaz. Genellikle katil olarak vasıflandırılan sevgilinin ve gözünün öldürücü bir silahı durumundadır. Göz ve yay olarak düşünülen kaşa olan yakınlığı buna sebep olan en önemli husustur. Kirpiğin ilgi kurduğu diğer unsurlarla benzerliğinde şekli, sayısının çokluğu ve düzgün bir sıra meydana getirmesiyle ele alınır.

3.3.6.2. Kirpik ile İlgili Tasavurrılar

3.3.6.2.1. Ok (Tîr), Kılıç (Şemşîr, Tîğ), Hançer

Kirpik şeklinden hareketle aşağı inciten, yaralayan vasıf taşıması yönüyle ok, kılıç ve hançere benzetilmiştir. Ahmed Vesîm bu vasfı kullanarak şöyle demiştir:

Tîr-i müjgân cân-güdâz ü gamzeler ser-tîz nigâh
Ser-be-hem âverde ebrû tîğ ü hançer söyleşür

(G. 40/2)

(Bakışın keskinliği can alıcı kirpik oku ve gamzeler bir olup kaşa ulaşınca kılıç ve hançer söyleşir.)

Kime tîr-i müjeyle kasdun eyâ kemân-ebrû
Yine ebrû-yı pür-çînün be-hem peyveste itmişsün

(G. 211/2)

Ey keman kaşlı sevgili kime kastın yine karışık kaşlarınla birlikte kirpik okunu (aşığa) ulaştırmışsın.)

3.3.7. Yüz ve Yanak (Ruhsâr, Rûy)

3.3.7.1. Umumi Olarak Yüz ve Yanak

Yüz ve Yanak Divan'da en çok bahsedilen güzellik unsurlarından biridir. Yüz ve yanak genellikle birlikte ele alınır. Yüz (yanak) rengi parlaklığı ve güzelliği sebebiyle en çok dikkati çeken bir güzellik unsurudur ve bu özelliği sebebiyle aşkın dikkatini çeken, onu kendine bağlayan bir vasıf taşır.

3.3.7.2 Yüz ve Yanak ile İlgili Tasavvurlar

3.3.7.2.1. Güneş (Mihr, Afitâb), Ay (Mah, Meh)

Sevgilinin yüzünün ve yanağının bu unsurlara benzetilmesindeki amaç yüzün ve yanağın şeklinin yuvarlak, güneş kadar parlak veya ay gibi aydınlık olarak nitelendirilmesidir. Ahmed Vesîm de Divanı'nda sevgili için bu vasıfları kullanmıştır:

Ne dem göz atsa o meh-rû çün âftâb bana
Sevâd-ı çeşmüm olur perde-i sehâb bana

(G. 10/1)

(O güneş gibi ay yüzlü sevgili güneş gibi ne zaman göz atsa bana, gözlerim kararır; kara perde olur bana.)

Lem'-a-i 'aşkı ider evc-i derûnı pür-nûr
Mihr-i pür-heyyir-i imkân o meh-rûya fedâ

(G. 11/3)

(Aşkın parıltısı nurun içinde en yüksek yerededir. O ay yüzlü sevgiliye parlak güneşin imkânı feda olsun.)

Bir âfete tutulmuş o meh-rû cüvân iken
Evc-i hüsünde hüsn ile mihr-i cihân iken

(G. 224/1)

(O ay yüzlü sevgiliye tutulmuş genç iken, güzelliğiyle cihan güneşi ile güzelliğin zirvesinde iken.)

3.3.7.2.2. Gül

Sevgilinin yüz ve yanağı renk ve şekil itibariyle güle benzer ve yanak rengini gülden almıştır. Ahmed Vesîm'de bu yönüyle sevgiliyi nitelemiştir:

Ne rütbe ihtirâz eyler o gül-rû bûse-bahşîden
Ki düzdîde nigh hulyâda öpsem sem kıyâs eyler

(G. 46/2)

(O gül yüzlü sevgiliyi öpmekten rûtbem ne çekinir. Ki hayalimde bakış hırsızlığında öpsem duyanlar kıyas eder.)

Bu âhı dil dime tenhâ o gül-'izâr işidür
Çemende 'âşık-ı dil-şîftesi hezâr işidür

(G. 69/1)

(Bu ahı gönül deme yalnız gül yanaklı işidir. Çimenlikte tutkun âşık olmak bülbül işidir.)

Çalış germ itmege bezm-i meyi gam çekme ey sâkî
Olur rengînterin ruhsâr-ı yâr sahbâ-yı gül-fâmndan

(G. 200/2)

(Ey sâkî içki meclisinde gam çekme, coşkulanmaya çalış. Sevgilinin yanağının renginden gül renkli şarap olur.)

3.3.8. Hatt (Ayva Tüyleri)

Sevgilinin yüzündeki tüyler renk itibariyle ele alınır. Sevgilinin ayva tüyleri genellikle siyah rengindedir. Ahmed Vesîm, Divan'da sevgilinin yüzündeki siyah nur çizgisinin âşıkları hasrette bıraktığını dile getirir:

Müstağrak itdi rûyını nûr-ı siyâha hat
Uşşâkı hasret itse n'ola subhgâha hat

(G. 147/1)

(Hat yüzünü siyah nura gark etti. Hat, âşıkları sabah vaktine hasret etse n'ola)

O siyah yüzlü sevgilinin görünen tüyleri taraf taraf olmuş (yan yana dizilmiş) güya güzel ayın çevresine hâle oluşturmuş:

Ol mâh-ı hüsnî hâle muhît oldu gûyiyâ
Oldı bedîd hat-ı siyeh-rû taraf taraf

(G. 155/9)

Bir diğer beytinde sevgilinin yüzünün hattıyla (ayva tüyleriyle) gönül levhasında aşk destanlarımı muhaşşi eyleyip kitap etsem gerek, demiştir:

Hatt-ı rûyunla muhaşşî eyleyüp levh-i dili
Dâstân-ı 'âşkumı cânâ kitâb itsem gerek

(G. 171/4)

3.3.9. Dudak (Leb)

3.3.9.1 Umumi Olarak Dudak

Dudak en çok üzerinde durulan ve tasavvurlara konu edilen güzellik unsurlarından biridir. Rengi, güzelliği, yakıcılığı, dirilticiliği, ölümsüzlük bağışlayıcılığı ve vuslata vesile olan bir unsur olarak nitelendirmesi yönüyle ele alınır. Ahmed Vesîm Divan'ında rengi ve güzelliği münasebetiyle dile getirir:

Hayâl-i la'lün ile sâkiyâ mey içsem eger
Gül-i tahassür-i çeşmân olur habâb-ı şarâb

(G. 15/2)

(Ey sâkî sevgilinin dudağının hayaliyle içki içersen eğer, gözlerimin acısının gülü şarabın üstündeki kabarcık olur.)

3.3.9.2 Dudak İle İlgili Tasavvurlar

3.3.9.2.1. Şarap, Kadeh

Sevgilinin dudağı şarap rengindedir ya da şarabın verdiği lezzeti sevgilinin dudağı karşılar.

Sâkî virür dehânımı ger sâğar istesem
La'1-i lebün sunar mey-i rûh-perver istesem

(G. 183/1)

(Sâkî'den (Sevgiliden) içki istesem ağzını verir. Eğer ruh okşayan içki istesem kırmızı dudağını sunar.)

3.3.9.2.2. Gonca

Goncanın tasavvurlara konu olan en önemli özelliği küçüklüğü ve kapalı oluşudur. Bu özellikle Ahmed Vesîm sevgilinin dudağını goncaya benzetmiştir:

Dehânun yok mı çün bûy-ı vefâ ey gonca-leb söyle
Hayât-ı nev virür çün mürdeye nutkı Mesîhâ'nun

(G. 173/2)

(Ey gonca dudaklı sevgili! vefa kokan ağzın yok mu? Mesih'in nefesi gibi ölüye yeni bir hayat verir.)

3.3.10 Ağız (Dehân)

3.3.10.1. Umumi Olarak Ağız

Ağız dudakla beraber bir bütünlük gösteren güzellik unsurudur. Divan şiirinde küçüklüğü sebebiyle nokta, sıfır, mim, mühür, gonca ve teng olarak tasavvur edilir. Sözün tatlı oluşu ağzı şekerle münasebetine sebep olan önemli bir husus olarak göze çarpar.

3.3.10.2. Ağız ile İlgili Tasavvurlar

3.3.10.2.1. Gonca

Ağız kapalı şekli ve küçüklüğü sebebiyle goncaya benzetilir. Ahmed Vesîm Divanında sadece bir beyitte zikretmiştir. Beyitte "gonce-dehen" terkiibini kullanarak sevgiliyi kasteder:

Şîrîn-güvâr-ı bâde-i 'aşk-ı cihân 'aceb
Sâkî kenâr-ı câma o gonce-dehen mi kor

(G. 39/8)

(Sâkî cihanda aşk badesinin tatlılığını kadehin kenarına o gonca ağızlı mı kor acaba?)

3.3.11. Ben (Hâl)

3.3.11.1 Umumi Olarak Ben

Yüzde bir güzellik unsuru olarak görülen ben siyah rengi ve küçük şekli sebebiyle çeşitli tasavvurlara konu olur. Yüzün kitap, safha ve ay; güzelliğin tuzak ve koku unsurunda benin değişik hayaller içinde yer almasına sebep olur

3.3.11.2. Ben ile İlgili Tasavvurlar

3.3.11.2.1. Hindû

Ben siyah rengi sebebiyle Hindûya benzetilir. Âşığın bakışına karşın sevgiliyi koruyan askerler olarak da tasavvur edilir. Sevgilinin bağında bir bekçi olarak hayal edilir.

O sevgiliyi bencil eden yüzündeki benidir. Güzellik gururu ile sanmayın ki benlik ister:

İden o âfeti hod-bîn o hâl-i Hindû'dur
Gurûr-ı hüsn ile zann itmenüz ki benlik ider

(G. 52/3)

Hint askerleri (sevgilinin saç-beni gece baskını yapmak) sevgilinin yüzündeki benler olarak tek tek göründü:

Bir bir görindi ruhda o hâl-i siyeh yahûd
Şeb-hûn kıldı leşker-i Hindû taraf taraf

(G. 155/2)

Bir diğer beytinde işve tarihinde benlerin büyüsunü izinden giden perçem de ne efsunludur ki fitneler başa çıkamazlar:

Fitende başa çıkmaz hâl-i Hindû pür-füsûn ammâ
Tarîk-i 'işvede ne sâlik-i reh-yâbdur perçem

(G. 181/6)

3.3.11.2.2. Hâle

Hâle, "ay ağılı veya bazı geceler ayın etrafında halka şeklinde görülen beyazlık" olarak ifade edilir. Ahmed Vesîm'de bu yönü kullanarak sevgilinin benini hâle olarak niteler:

Degül hâle sevâd-ı hattun ey mâh-ı siyeh-çerde
Kelefdür gûyiyâ pertev-figen meh-tâb-ı Keşmir'e

(G. 252/7)

(Ey ay yüzlü esmer sevgili! yüzündeki tüyler topluluğu (kalabalığı) hale değildir ama sanki Kaşmir ay ışığına (ayına) ışık saçan bir benektir.)

3.3.11.2.3. Habeş

Bir beytinde gecenin rengi, sevgilinin kara renkli zülfü ve beni, Habeş olarak niteledirilir. Yine bunun karşıtı olarak da Rum (Anadolu ve halkı) yüz; gündüz ve aydınlık özellikleriyle Habeş'e alternatif olur. Ahmed Vesîm de Divanı'nda tam bu vasıfları nitelendirecek şekilde beytinde zikretmiştir:

İder cünd-i Habeş dâmân-ı mülk-i Rûm'ı san mahsûr
Dökildükce siyeh-fâm perçemün zeyl-i 'arak-çîne

(G. 279/4)

(Sevgilinin takkesinin altından siyah renkli perçemleri döküldükçe Habeş askeri (sevgilinin beni) Rum ülkesinin eteğinde (sevgilinin yüzünde) mahsur kalır.)

3.3.11.2.4. Karınca

Ben, küçük ve siyah renkli oluşu sebebiyle karıncaya benzetilir. Sevgilinin dudağının etrafında hayal edilir.

Beyitte sevgilinin susamışlığını gideren suyu, karıncalar sanki zemzem kuyusundan çıkan sudur ki onu önemseyip yuvarlak içine almışlar, demiştir:

Hatt-ı nev leb-teşne la'1-i yâra ol denlû Vesîm
Girdün almış mûrlar gûyâ ki çâh-ı zemzemün

(G. 166/5)

Çün teşne-lebân çeşme-i hayvânda gezerken
Mûr-ı hat-ı çâh-ı zekanun kevsere düşmiş

(G. 134/4)

(Susamışların çeşme çeşme su ararken yerdeki karıncanın çenesinin ucu kevser suyuna değmiştir.)

3.3.12 Boy (Kad, Endâm)

3.3.12.1. Umumi Olarak Boy

Sevgilinin en çok üzerinde durulan özelliklerinden biri de boyudur. Boy, uzunluğu, düzgünlüğü ve inceliği sebebiyle çeşitli tasavvurlara konu edilir. Sevgilinin erişilmezliği, âşıklarına tepeden bakışı, kusursuz bir fiziğe sahip olduğunu gösterir. Bu vasıflarla sevgili mübalağalı ifadelerle anlatılır.

3.3.12.2. Boy İle İlgili Tasavvurlar

3.3.12.2.1. Servi

Boyun münasebet kurulduğu tasavvurların başında servi gelir. Servi, boy, uzunluk, incelik ve düzgünlük bakımından ele alınır:

O serve zıll-ı nâz-endâzı nezdikâne düşvârdur
Çü zâhir sâye-i devr-efgeni eşcâr-ı hurmâda

(G. 242/4)

3.3.12.2.2. Gül

Sevgilinin güle benzetilmesindeki amaç gülün ince ve narinliğindendir. Ahmed Vesîm Divanı'nda "Eğer o gül boylu sevgili ne zaman baştan ayağa kırmızı giyse nazlı yürüyüşünde boyu mercan şahına döner:

Şâh-ı mercâna döner kaddi hırâm-ı nâzda
Ger ne dem giyse o gül-endâm ser-tâ-pây-ı sürh

(G. 32/2)

Bir diğer beytinde o gül boylu sevgili omuzlarını bağ süsü gül eylemiş. Gül dalı gıpta ile çemende yara üstüne yara olsun, demiştir:

Ol gül-endâm eylemiş bâzûların gül-zîb-i bâğ
Şâh-ı gül reşk ile ko olsun çemende dâğ dâğ

(G. 154/1)

Hezârın görmüşüz gîlzâr-âmâlün tehi kalmaz
Bu bâğda biz de bir şûh-ı gül-endâm almamız vardur

(G. 85/4)

(Ümit gül bahçesi boş kalmaz bülbülünü görmüşüz.Bu bağda biz de bir gül boylu sevgili almamız vardır.)

3.3.13. Bel (Miyân)

Bel inceliği ve nazikliği yönüyle ele alınmıştır. Sevgilinin belini saran kemer söz konusu edilir ve bu vasıflarla sevgili nitelendirilir:

İder ol tünd-hû ol rütbe tehdîd kim 'itâblarda
Olur tâb-âverî bü'gsiste-târ-ı pîç-tâblarda

(G. 254/2)

Bir diğer beytinde Kahraman'ın (sevgilini) zaferinin doğruluğu tartışılmazdır. Eğer ki tartışılır olsa bile, beli hançer gibi ince olan o sevgili pek yiğittir, demiştir:

Müsellemdür egerçi dest-bürd-i Kahramânîde
Velîkin pek dilr ol mû-miyân hançer husûsında

(G. 280/4)

Bir beytinde sevgilinin belindeki kemer ne sinsidir. Ortada durup fesat çıkarandır, ifadesini kullanır:

Der-miyân fitnekârdur kemerün
Beli ne yâd-kârdur kemerün

(G. 169/1)

Bir beytinde o ince belli Tatar güzellerinin gamzesini gören ebediyyen aşkın esiri olurlar ve Çerkez istemezler, der:

Tâtâr-ı gamzesin gören ol mû-miyânun
Olur esîr-i 'aşkı ebed Çerkes istemez

(G. 99/7)

3.3.14. Beden, Ten

Rengi, tazeliği, kokusu ve yumuşaklığı sebebiyle üzerinde durulan beden, tez bu vasıflarıyla sevgiliye nitelendirme yapılır. Sevgilinin bedeni güle benzetilir. Ahmed Vesîm gül bedenli sevgililer olarak beytinde bahsetmiştir:

Burc-ı visâle dik 'alem-i h'âhişi Vesîm
Mihr-i giyâ gibi sarılup gül-bedenlere

(G. 240/9)

(Arzu âlemindeki gül bedenli sevgililere güneş bitkisi (sarmaşık) gibi sarılıp, kavuşma yıldızı dik.)

3.3.15. Sîne, Gerdân

Sevgilinin sinesi ve gerdanı parlaklığı ve temizliği münasebetiyle konu edinilir. Göğüs, yasemin gibi beyaz olduğu için temizliği ve saflığı ifade eder. Berraklığı, rengi ve süsle anılarak benzetmelere konu olmuştur:

Hemîşe sîne-i hülyâya bâğbân-ı hayâl
'Îzâr-ı yâr-ı semen-rûyî yâsemenlik ider

(G. 52/4)

(Her zaman hülya sinemdeki hayal bahçem yasemen yüzlü sevgilinin yanağı yasemenlik eder.)

Bir beytinde o güzellik bağının yasemininden koku toplayan gönül ara sıra hayal uykusunda sevgilinin beyaz gerdanını öpmek ister, demiştir:

İder der-h'âb-ı hulyâ gerden-i kâfûrını takbîl
Gehî dil nefha-çîn ol bâğ-ı hüsnün yâsemîninden

(G. 208/8)

3.3.16. Koku

Sevgilinin kokusu misk ve anber kokusunu andırır hatta misk ve anber kokusundan daha da üstündür. Aşık sevgilinin kokusunun heveslisidir. Bu koku çok uzakta da olsa aşığa ulaşır ve sevgilinin kokusu olduğunu bilir.

Bir diğer beytinde o gönül çeken sevgilinin zülfünün kokusunu, güzel kokulu Hoten ceysenlerinden çıkan kokuya benzetsem hata mıdır? demiştir:

Teşbîhde ol zülf-i dil-âvîzi hatâ mı
Hem-nâfe-i bûyâ-yı ğazâl-ı Hoten etsem

(G. 182/4)

Bir diğer beyitte sevgililerin saçına Hoten kokusu diyen hata etmez ki bu koku Çin ve Kaşan'a kadar yayılarak gözümde canlanır, demiştir:

Hatâ itmez diyen müşk-i Hoten zülf-i ğazâlânâ
Ki bu rengîn tasavvur neşr olur tâ Çîn ü Kâşân'e

(G. 235/3)

3.3.17. Gabgab

Gabgab şekil bakımından elma ve tat bakımından şarap olarak tasavvur edilir (Sefercioğlu, 2001: 213).

Yine bintü'l-' ineb hem çün şafak gül-gûne-pîrâ kim
Nümâyân hem- tulû' -ı mihr-i rahşân gabgab-ı mînâ

(G. 4/2)

(Güle rengini süsleyen kim olduğu aşikârdır. Şarap ve şafağın kızılıdır. Yine gerdanındaki parlaklığının sebebi güneşin doğuşundaki aydınlıktır.)

Beyitte sevgilinin yanakları gül rengindedir ki beyazlı kırmızıdır. O kâfir sevgili elma gerdanıyla bir İngilizlidir, demiştir:

Gül-gûne-i ' izâr ki aklı kızılıdır
Kâfir o sîb- gabgâb ile İngilizlidür

(G. 65/2)

3.4. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar

3.4.1. Bûse

Sevgiliye ait bir diğer unsur da onun aşığa karşı bağışlama lütfunda olduğu busesidir. Âşık, sevgilinin busesini hep ister, ondan yalvararak niyaz eder.

Ahmed Vesîm bir beytinde yalvarmanın değeri sevgilinin gül busesinedir. Yani gönül bilir mi ki gül busesi nedir, demiştir:

Nakdîne-i niyâzı ki gül bûsesinedür
Yârun gönül bilür mi ki gül bûsesi nedür

(G. 59/1)

Bir diğer beytinde ; "Ey işveli sevgili en gerideki bir nefes (son nefes) nedir, aşığın kelimasını red etme ; bir buse bağışla, demiştir:

Redd itme nutk-ı 'âşıkı bir bûse kıl 'atâ
Ey cân-ı 'işve bir nefes-i vâ-pesî nedür

(G. 59/4)

3.4.2. Söz (Kelâm, Lisan)

Sevgilinin dili şeker sözleri tatlıdır. Hatta sözleri kötü, acı da olsa yine tatlıdır. Sevgilin kelamı kekeme de olsa âşık onu anlar.

Bir beytinde o güzel söz söyleyen Rumi yavrunun (sevgilinin) sözler lezzetli, tatlı, şeker kamışının özünden akan şeker gibidir:

Kand-ı sükker-rîz-i güftârı o Rûmî-beççenün
Hem-çünîn şîrîn sühan tûtî-i şekker-hâ lezîz

(G. 38/3)

Bir diğer beytinde o yemin bilmeyen şeker dudaklı Rum kızı tatlı sözlerini söylerken sanki Sakızlıdır:

Ol Rûm-beççe 'ahd-ne-dân sükkerîn lebün
Güftâr-ı sükkerîni de gûyâ Sakızlıdur

(G. 65/3)

Lezzet-çeşân-ı 'aşk bilür bu halâveti
Düşnâm-ı telhninde ne şîrin edâsı var

(G. 71/3)

3.4.3. Kûy (Mahalle)

Sevgilinin kûyu, onun salındığı ve gezdiği, güzelliğini sergilediği yer olarak bir çok hayale konu olmuştur. Ahmed Vesîm Divanı'nda "kûy" önemli bir yer tutmaz. Sadece bir beyitte dile getirilen kûy-ı aşk şöyle ifade edilir:

Reh-yâb olunca meş'al-i âhıyla ey Vesîm
Ser-geşte itdi deşt-i temennâda kûy-ı 'aşk

(G. 157/8)

(Ey Vesîm, aşk mahallesi temenni ovasında, (aşık) ah meşalesiyle yolunu bulunca şaşkın etti.)

3.4.4. Hande, Naz, İşve

Sevgilinin en önemli özelliklerinden biri işveli, nazlı oluşudur. Tüm güzellik unsurlarını ön plana çıkaracak nokta sevgilinin naz ve edasını kullanmasıdır. Bu nazlı ve işve duruma âşık alışmış olsa da bazen onu üzmektedir. Çünkü sevgili naz yaparak aşığı peşinden koşturmak ister:

Lezzet-çeşân-ı 'aşk bilür bu halâveti
Düşnâm-ı telhninde ne şîrin edâsı var

(G. 71/3)

Ne denlû itse îmâ-yı visâl ebrû-yı istiğnâ
Komaz îfâ-yı va'de gamze-i câdû-yı istiğnâ

(G. 6/1)

Girizgâh-ı cefâdan râh-ı vasla uğramaz hergiz
O şûhun vâdi-i pür-cilvesidür sûy-ı istiğnâ

(G. 6/6)

(Eziyetli başlangıç asla kavuşmanın yoluna uğramaz. O sevgilinin nazlanması çok fazla cilveye sahip olmasındandır.)

Sevgilinin gülüşü çok tatlıdır ve gülüşü şekerle birlikte nitelendirilir:

Aldum ağız haberin ben leb-i h'âbîde senün
Bir şeker-hande ile lüknet-i güftârından

(G. 197/4)

(Ben senin uyuya kalmış dudağında şeker gülüşünle kekeleme sözlerinden aldım ağız haberini.)

3.4.5. Gönül

Sevgili katı gönüllü, zalim ve merhametsizdir. Aşığa durmadan eziyet eder ve bir gün olsun ona merhamet etmez. Bu yönüyle sevgilinin gönlünün en önemli özelliği onun taş, mermer ve çelik olarak nitelendirilmesidir. Ahmed Vesîm de Divan'ında bu vasıflarla sevgiliyi dile getirmiştir.

Yine aşk yarasıyla ahımın yanan fitilinden, (sevgilinin) gönül bahçesinde sevinç çirasını lale gibi yaktım, demiştir:

Dâğ- ı'aşkunla fetîl-efrûz-ı âhumdan yine
Bâğ-ı dilde lâleveş yakdum çerâğ-ı ibtihâc

(G. 30/6)

Sevgilinin gaddar gönlü ne denli çok sert kayadan da sert olsa da mazlum (aşığın) ahına geçen can okundan sağlam olmaz:

Dil-i ğaddâr ne denlû olsa sahtîn seng-i hârâdan
Hadeng-i cân-güzâr-ı âh-ı mazlûmdan selîm olmaz

(G. 108/4)

Her aşk deryasında yüzme, yüzme değil o gönül deryası ki muhabbet bilen (aşığın) denizi var:

Her âşnâ-yı lücce-i 'aşk âşnâ degül
Deryâ-dil ol ki bahr-ı mahabbet-şinâsı var

(G. 71/2)

3.5. Âşık

3.5.1. Umumi Olarak Âşık

Âşık, daima sevgiliden bir beklenti içinde olan, ayrılık derdiyle ah ve feryad eden, sevgilinin nazını çeken, gözyaşı dökten, sıkıntı ve gam çeken, bağı yaralar içinde olan fiziki ve rûhî durumu çöküntü içinde olan kişidir. Sevgili aşığı halden hale sokar ve ona hiç acımaz.

Ahmed Vesîm bir beytinde güzeller âşıkların gözlerinden çok su isterler. Gözlerinden yaş aktırmada buluta benzemelerini isterler, demiştir:

Reşha-bâr olmada mânend-i sehâb isterler
Dil-berân dîde-i 'uşşâkı pür-âb isterler

(G. 87/1)

Eğer sevgili istemez görünmese âşıkları rezil rüsva etmese, arzulu ok varmak istediği yere hasretle gider:

Resânîde olurdu tîr-i kâm âmâc-ı maksûda
Kepâde itmese 'uşşâkı ger bâzû-yı istiğnâ

(G. 6/2)

3.5.2. Âşık ile İlgili Tasavvurlar

3.5.2.1. Bülbul (Andelib, Hezâr)

Aşığın bülbul olarak tasavvuruna sebep olan en önemli unsur, sevgilinin güle benzetilmesidir. Âşık sevgiliden ayrı kaldıkça bülbul gibi inlemektedir. Sevgilinin yüzünü görünce coşku ve sevince tutulmaktadır. Ahmed Vesîm Divanı'nda bu vasıflarıyla dile getirmiştir.

Eyler Vesîm murğ-ı dilüm nâle hezâr
Bâğ-ı emelde olmaya tâ gülşen-âşnâ

(G. 9/5)

(Gönül kuşum ümit bağında gül bahçesine dost olana kadar inleyen bülbuldür.)

(Aşık) şarap meclisinin başında ne zaman bülbüle döndü , gam çeken gönül çok sevinç ve coşkuyla bülbüle döndü, der:

Ser-meclis-i sahbâda ne dem bülbüle döndi
Pür-şevk ü tarab ğam-zede dil bülbüle döndi

(G. 301/1)

3.6. Aşığa Ait Vücut Aksamı ile İlgili Unsurlar

3.6.1. Vücut

3.6.1.1. Umumi Olarak Vücut

Aşığın vücudu sevgili tarafından yaralanmıştır. Yaralar içerisindedir ve zayıftır. Sevgilinin gamze ve kirpik oku, cefa kılıcı vb. aşığı yaralar. Ama bu yaralardan âşık şikâyetçi olmaz hatta çeşitli tasavvur ve benzetme kullanarak içinde bulunduğu durumu süsleyerek sevgilinin dikkatinin çekmek ister.

3.6.2. Vücut ile İlgili Tasavvurlar

3.6.2.1. Bağ, Gülistan, Gülzâr

Aşığın vücudundaki yaralar kat kat olup gül şeklini oluşturur. Ve "dağ-ı gül" yara gülü olarak tasvir edilir ve oluşan güller gül bahçesinin andırı. Hatta Hz. İbrahim'in gül bahçesinden daha güzel olduğu ifade edilir:

Sirişk ile tarâvet-yâb olup yer yer gül-i dâğum
Fezâ-yı sînem oldu gûyiyâ gülzâr-ı İbrâhîm

(G. 191/3)

(Yara gülüm zaman zaman gözyaşlarımla tazelendi. Sanki İbrahim'in gül bahçesi gibi sinem uçsuz bucaksız oldu.)

3.6.3. Göz (Çeşm), Gözyaşı (Sirişk, Eşk, Yaş)

3.6.3.1 Umumi Olarak Göz ve Gözyaşı

Aşığın gözleri sevgiliyi gördükten sonra başka kimseyi görmez. Âşık ve sevgili mânâlı bakışlarla gözleriyle konuşur. Sevgiliye bir şeyler anlatmak istemektedir. Ahmed Vesîm bir beyitinde şöyle ifade etmektedir:

Çeşm-i pür-gû bî-zebân hem-râzı gûyâ yârumun
Fehm ider remzün dehâna gelmedin güftârumun

(G. 164/2)

(Çok konuşan dilsiz gözlerim sanki sevgilimin sır arkadaşıdır. sözüm ağzıma gelmeden işaretle anlamıştır.)

Gözyaşı, aşığı ön planda tutan özelliklerden biridir. Sevgili için âşık gözyaşı döker; onun hasretiyle, derdiyle kavrulur. Döktüğü gözyaşlarının çok oluşu, hareketliliği, kanlı gözyaşı olması, tane tane olması gibi tasavvurlarla ele alınır. Ahmed Vesîm bir beytinde sevgili için döktüğü gözyaşının Nil Nehri'ne ulaştığını belirtir:

Tüfân- hurûş olursa sezâ mevc-hîz olup
Mânend-i rûd-ı Nîl bu cûşîşle cûy-ı 'aşk

(G. 157/4)

(Aşığın aşk nehrine sevgili için döktüğü gözyaşı uygun olursa dalganıp bu coşkunlukla Nil Nehrine benzer.)

Ne gam kanum kurıtdıysa ol âfet tâb-ı 'aşk ile
Hele bu mâcerâyla çeşm-i giryânümde yaşum var

(G. 96/3)

(O aşk yaratılışlı afet sevgiliyle gamı, kanımı kuruttuysa da, bu aşk macerasıyla ağlayan gözümde yaşım var.)

3.6.4. Sîne

Aşığın sinesi yaralıdır. Bu yaraların sebebi sevgilidir. Sevgilinin ayrılık derdi, hasreti, cefası aşığın sinesinde "gül-i dâğ " yaraya benzeyen gül olarak açar. Ve açan güller gül bahçesini oluşturur.

Bir beytinde sinemde yeni gün muhabbeti ile yara gülünün yenilenmesi gül bahçesi cennetini kıskandırdı, demiştir:

Reşk-âver-i gülzâr-ı cinân eyledi sînem
Tecdîd-i gül-i dâğ ile nev-rûz-ı mahabbet

(G. 25/2)

Sinem ateşine neden olan sıradan kıvılcımlar mıdır? O işveli sevgili midir dile gelmiyor neden, demiştir:

Lehîb-i sîneme kemter şerer midür bâ'is
Zebâne gelmiyor ol 'işveger midür bâ'is

(G. 27/1)

Ey sevgili sinemde yüz yara gülü hasretle açar. Külâhın etrafında omuza dökülen sevgilinin saçları seyr eder, demiştir:

Sad-dâğ-ı gül-i hasret açar sînede cânâ
Seyr iden o gîsûlan taraf-ı kûtehünde

(G. 244/6)

3.7. Maddi ve Manevi Haller

3.7.1. Âh, Feryâd, Figân, Nâle

Sevgiliye düşkünlüğü ve karşılık alamaması neticesinde aşık, acizliğini dile getirir ve bunu âh, feryâd, figân halleriyle gösterir. Âşığa ait en önemli unsur olan âh, üzerinde çok durulan ve tasavvurlara konu edinen bir unsurdur. Ahmed Vesîm de Divanı'nda bu tasavvurlara uyacak şekilde kullanmıştır:

Bu âhı dil dime tenhâ o gül-'izâr işidür
Çemende ' âşık-ı dil-şîftesi hezâr işidür

(G. 69/1)

(Bu ahı gönül deme yalnız gül yanaklı işidir. Çimenlikte tutkun âşık olmak bülbül işidir.)

Yakar kâşâne-i mağrûrî bir kemter zebâneyle
Bizüm kânûn- dilde pür-şerâre âhımız vardır

(G. 84/2)

(Yetersiz bir ateş yalını gurur yuvasını yakar, bizim gönül ocağında kıvılcım dolu ahımız vardır.)

Lehîb olsa n'ola kemter şerârî âh-ı 'uşşâkın
Ki çün şem'-i fûrûzânun ziyâsı artar eksilmez

(G. 102/7)

(Âşıkların ahının kıvılcımı ateş olsa nola. Ki aydınlatan mum gibi ışığı artar eksilmez.)

3.7.2. Yara (Dağ, Zahm)

Aşığın vücudu, sinesi, bağı, canı, gönlü, yüreği, ciğeri, yaralar içindedir. Ve buna sebep olan da sevgilidir. Sevgilinin ayrılığı, kederi, hasreti veya gamzesi, kirpiği aşığın bağırında yaralara neden olur. Ahmed Vesîm bir beytinde bu durumu şöyle ifade eder:

'Aşkunla olur sînede her bir gül-i dâğum
Gül-gonce-i gülzâr-ı ferah-zâd-ı mahabbet

(G. 23/2)

(Sinede her bir yara gülü aşkınla olur. Gül bahçesinin gül guncası muhabbetle sevinç doğurur.)

3.7.3. Gam, Dert, Gussa, Keder

Aşığın sahip olduğu unsurlardan biri de onun sevgili için gam çekmesi, dert sahibi olması ve kederlenmesidir:

Ne gam kanum kurıtdıysa ol âfet tâb-ı 'aşk ile
Hele bu mâcerâyla çeşm-i giryânumda yaşum var

(G. 96/3)

(Gam aşığın kanını kurutsa da, aşığın aşk macerasıyla ağlayan gözünde yaşının olduğunu dile getirir.)

Çekmem Vesîm gussa-i rûz-ı ümîdi hîç
Mihr-i emel tulû'ı ki vuslat şebindedür

(G. 67/7)

(Vesîm ümid gününün kaygısını hiç çekmem. Emel güneşi doğdu ki kavuşma akşamınadır.)

3.7.4. Cevr ü Cefa

Sevgili aşığa daima cevır ü cefa çektirir. Âşık sevgilinin cefasından şikâyet etmez ve ona katlanmayı kabul eder. Ahmed Vesîm bir beytinde bu durumu şöyle ifade eder:

Dimâğ-ı nahvetinde şemme-i cevır olmasa yârın
Meşâm-ı h'âişe gelmezdi ey dil bûy-ı istiğnâ

(G. 6/5)

(Ey gönül, sevgiliyi koklayamama düşüncesinin acısı akılda olmasa. O nazlı kokuyu koklama arzusu burnuma gelmezdi.)

O ser-keş âfetün derd ü cefâsı artar eksilmez
Dil-i bîmârumun nabz-âşnâsı artar eksilmez

(G. 102/1)

(O başı çeken afet sevgilinin dert ve cefası artar eksilmez. Hasta gönlümün nabzından anlayan artar eksilmez.)

3.7.5. Hasret, Ayrılık (Firkat)

Aşığın içinde bulunduğu durumlardan biri sevgiliye duyulan hasret ve sevgilinin âşıktan ayrılmasıdır. Âşık bu durum içerisinde çok sıkıntı çeker ve üzülür.

Dimâğ-âzürdegân-ı fûrkata ey Yûsuf-ı hüsnüm
Şemîm-i hasretün çün nefha-i pîrâhen olmuşdur

(G. 48/5)

(Ey Yusuf yüzlüm ayrılık düşüncesi zihnimi gücendirmiştir. Hasretinin kokusu gömleğimin kokusuna karışmıştır.)

Dil-i hasret-keşe fûrkatla ferâgat gelmez
Dem mi var hâtıra endîşe-i vuslat gelmez

(G. 121/1)

(Hasret çeken gönül sevgiliden ayrı kalmakla ondan vazgeçmez. Kavuşma düşüncesine zaman mı var hatıra gelmez.)

3.7.6. Vuslat

Vuslat aşığın istediği en önemli şeydir. Çektiği bütün eziyet ve sıkıntıların sonucunda sevgiliye kavuşacağı ümidi vardır. Bu sebeple çektiği sıkıntılara katlanır ve dayanır:

Eyleyen ' âşıkı tahrîs-i ümîd-i vuslat
Nâz-ı pür-' işve-i dil-dâr idüğün ben bilürüm

(G. 186/2)

(Aşığın kamçılayan, kavuşma ümidiyle eyleyen, gönülde yer tutan sevgilinin çokça işveli ve nazlı olduğunu ben bilirim.)

Degül dil-sahti yan çizdügi yârin bezm-i vuslatda
Ümîdi kesme ey dil çevri nâzişveligindendür

(G. 97/4)

(Ey gönül ümidi kesme, sevgilinin kavuşma meclisinde yan çizdiği gönlünün sertliğinden değil, nazlanmanın verdiği eziyettendir.)

Çekmem Vesîm gussa-i rûz-ı ümîdi hîç
Mihr-i emel tulû'ı ki vuslat şebindedür

(G. 67/7)

(Vesîm ümid gününün kaygısını hiç çekmem. Emel güneşi doğdu ki kavuşma akşamınadır.)

3.7.6 Aşk (Muhabbet, Sevda)

Aşığın içinde bulunduğu haldir. Aşk, kimi zaman yaşanan sıkıntı ve eziyetle aşışın sitem ettiği ama tüm bu hal ve durumlara karşı katlandığı duygu olarak nitelendirilir. Ahmed Vesîm bir beytinde aşk deryası olarak nitelediği denizde yüzmeye, yüzmeye değil; o gönül deryası ki muhabbet bileninin denizi var, demiştir:

Her âşnâ-yı lücce-i 'aşk âşnâ degül
Deryâ-dil ol ki bahr-ı mahabbet-şinâsı var

(G. 71/2)

3.7.8. Kan

Kan unsuru aşışın yarası, gözyaşı münasebetleri ile ele alınır. Âşık, sevgili tarafından acı çektikçe kanlı gözyaşı döker.

Bu akşam iç derdimin defteri kırmızı rakamlarla yazılsa, kan saçan gözyaşlarım sonsuz sayı eder, demiştir:

Künc-i ğamda hasret- i sahbâ-yı la' lünle müdâm
Sâkıyâ hûn-ı dil-i zârum şarâb itdün bu şeb

(G. 8/3)

3.8. Râkib (Ağyâr)

3.8.1. Umumi Olarak Râkib

Rakib, Divanda önemli olan çeşitli tasavvurlara konu olan tiplerden biridir. Rakib ile ilgili tasavvurlarda aşığın, sevgili için kıskançlık duygusuna kapılıp, sevgiliyi rakipten koruyucu vasıf üstlenir. Bu sebeple rakib kötüdür ve sevilmez. Sevgili için tehlikelidir. Rakib sevgilinin yakınında bulunmak ister, âşık ile sevgili arasında bir engeldir. Bu yüzden istenilmeyen, beğenilmeyen itibar edilmeyen bir unsurdur.

Ahmed Vesîm bir beytinde sevgilinin Allah aşkına rakibe gönül vermemesini dilemektedir:

İtmesün gencûr-ı dil dersen tılısm-ı âhı bâz
Açma genc-i vuslatun ağyâre Allâh 'aşkına

(G. 265/6)

(Büyülü ah kuşu gönül hazinesinde bekçilik etmesin dersen kavuşma hazineni
açma başkasına Allah aşkına.)

Sinenden özge ' âşıkun âyînesi nedür
Levh-i derûn birisi [diger] birisi nedür

(G. 59/2)

(Sinenden başka aşğın sureti nedir, birisi kalbin(m) diğer birisi kimdir?)

Bişürdük ol büt-i tabbâhı sûziş ile hele
Soğuk su katmadın ağyâr pişmiş aşımuza

(G. 234/4)

(Nihayet o aşçı sevgili ile (aşkımızı) yanarak pişirdik. Soğuk su katmadın ağyâr pişmiş aşımıza)

Harâm olsun şehâ bensiz şebân-rûz 'ayş ü 'işretler
Ki ağyâr ile hem-dem olduğın bezmi helâl itmem

(G. 185/4)

(Haram olsun o sevgiliye bensiz yeme içmeleri, başkalarıyla olduğun meclisler de haram olsun.)

3.8.2. Rakîb ile İlgili Tasavvurlar

3.8.2.1. Kâfir

Rakîb, kâfir ve dinsiz olarak nitelendirilir. Sevgilide bazen kâfir rakîbe uyup, aşığı düşmanlık eder.

Ahmed Vesîm rakibi şöyle ifade eder: Kâfir rakibe şeker kamışı dudağını emdirdikten sonra, bu inleyen gönüle soğukluk getirdin bu akşam.

Kand-ı la'lün emdürüp rağmen rakîb-i kâfire
Bu dil-i nâlâna vaz'-ı şekker-âb itdün bu şeb

(G. 18/4)

3.8.2.2. Bed-kirdâr

Ahmet Vesîm rakibi kötü yaratılışlı olarak tasvir eder:

Degül tenhâ-girîzân bizden ol âhû-yı istiğnâ
Meğer ağyâr-ı bed-kirdâr ile tenhâya girmiştir

(G. 83/6)

(Tenhaya kaçan o nazlanan sevgili bizden değil. Meğer kötü tabiatlı ağıyarla tenhaya girmiştir.)

3.8.2.3. Köpek

Rakîb, aşığı sevgiliye yaklaştırmayan, ona saldıran, sevgilinin kapısında bekleyen köpek tasavvuru olarak nitelenir. Ahmed Vesîm bir beytinde rakîbi köpek yaratılışlı olarak ifade eder ve onu aşağılar:

Rakîb-i seg-menişi ol gazâl-ı istiğnâ
Çalışdı deşt-i ümîdi yılışduruncaya dek

(G. 167/4)

(O köpek yaratılışlı rakîb o nazlanan sevgiliyi umduğu yerde (kendisine) yanaştırana kadar çalıştı.)

3.8.2.4. Şeytan (Dîv)

Rakîbin şeytan olarak tasavvurunu onun kötü karaktere sahip olduğunu hatta şeytan olarak nitelendirilmesine neden olur. Ahmed Vesîm bir beytinde şöyle ifade eder:

Dûr-bînân câna minnet itseler takrîb-i bu'd
Dîv-i ağyârdan tek olsun ol perî-rûyum ırâğ

(G. 154/4)

O peri yüzlü sevgiliden yeter ki şeytan rakîb uzak olsun. Âşık, uzağı yakınlaştıran dürbünlere ihtiyaç olsun.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TABİAT

4.1. Kozmik Âlem

4.1.1. Gökyüzü (Çarh, Asuman, Sipihr, Gerdun, Felek, Feza, Semâ)

Dünya dokuz felek üzerinedir. Dokuz kattan oluşmaktadır. Her gök katında bir seyyare bulunduğu kabul edilir ve şöyle sıralanır:

1. Ay
2. Utarit
3. Zühre
4. Güneş
5. Mirrih
6. Müşteri
7. Zuhâl

Ahmed Vesîm bir beytinde dünyanın dokuz katmanlı olduğunu dile getirerek şöyle ifade eder:

Tâ ki şöhret-yâb ola bu nüh tıbâk-ı dehrde
Sâmirîsây-ı hayâli kıl-k-i sihr-asârumun

(G. 164/16)

(Bu dokuz katmanlı dünya yaratıldığından beri eserlerimin sihirli kalemi Samiri'nin hayalleri gibi şöhretli ola.)

Divan şiirinde felek, şikâyet etmek için kullanılır. Felek derken kastedilen gökyüzüdür. "Şekil, yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık" gibi özellikleriyle ele alınmaktadır.

Dâğ-ber-bâlâ-yı dâğ olmazdı ten mânend-i ney
Âsmân-ı sînde göstermese kevkeb semâ'

(G. 152/8)

(Neye benzeyen bedende yara üstüne yara olmazdı. Göğün sinesinde yıldızlar sema göstermese.)

Bir beytinde gökyüzünden izin istemektedir:

Şevk-ı vicdânî-i Mevlânâ sâbit sînde
Hâme destümde Vesîmâ eylese enseb semâ'

(G. 152/9)

(Gökyüzü uygun görürse elimde kalem Mevlana gibi kendinden geçmiş şekilde sinesinde sabit kalsam.)

Bir beytinde dünyayı sevgilinin koruyucusu olarak ifade eder. Sadece dünya değil gökyüzündeki yıldızların da sevgiliyi koruduğunu dile getirir:

Degül yer yer kevâkib çeşm-i bedden hıfz için gerdûn
O mâh-ı evc-i hüsne sad hezâr çeşm ile nâzırdur

(G. 80/3)

(Güzellik zirvesinde olan o ay sevgilinin bahtını kötü gözden korumak için dünya değil yıldızlar da yüz bin göz ile izlemektedir.)

4.1.2. Yıldızlar

4.1.2.1. Umumi Olarak Yıldızlar

Divan'da kevkeb, necm, sitâre adlarıyla yer alan yıldızlar, parlak oluşları, çoklukları ve gökyüzünde bulunuşları sebebiyle değişik hayallere konu olurlar.

Bir beytinde dünyayı sevgilinin koruyucusu olarak ifade eder. Sadece dünya değil gökyüzündeki yıldızların da sevgiliyi koruduğunu dile getirir:

Degül yer yer kevâkib çeşm-i bedden hıfz için gerdûn
O mâh-ı evc-i hüsne sad hezâr çeşm ile nâzırdur

(G. 80/3)

Bir beytinde sevgiliyi naz yıldızı olarak ifade eder:

Sipîhr-i nâza çıkar bedr olup o mâh yetişür
Ne lâbe kâr ider ey dil ne târ-ı âh yetişür

(G. 64/1)

(Ey gönül, naz yıldızı çıkar bedr olup (ayın on beşi) o ay sevgili yetişir. Ne yalvarma fayda eder ne de kara ah yetişir.)

Yıldızlar gece yol tayininde yardımcı olurlar. Bu münasebetle Ahmed Vesîm de Divanı'nda yer vermiştir:

Güm-kerde-râh-ı matlaba leyl-i hayâlde
Kûy-ı merâma reh-ber olur kevkeb-i ümîd

(G. 36/4)

(Hayal akşamında arzu edilen adı sanı bilinmeyen yolda sevgilinin bulunduğu yere gitmek için ümit yıldızı rehber olur.)

Bir diğer beytinde sevgiliyi parlayan bir yıldıza benzetir:

Ne burcun kevkeb-i rahşânısın ey mâh-ı istiğnâ
Hazîz-i künc-i gamda evc-gîr-i rif'atün kimdür

(G. 54/7)

(Ey nazlanan ay sevgili, parlayan yıldızsın burcun nedir? Gam köşesinin aşağısında seni yüksekte tutan yücelik kimdir?)

Ne mümkün necm-i rahşân rûşenâyîde ola hem-ser
Vesîmâ burc-ı şâdîdür tulû'-ı kevkeb-i mînâ

(G. 4/9)

(Ey Vesîm gönül ferahlığın parlak yıldızın doğmasındandır. Ne mümkün bu meydanda (gökyüzünde) parlak yıldızla arkadaş olmak.)

4.1.2.2. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

4.1.2.2.1. Kevkeb-i Ümid, Kevkeb-i Rahşân, Kevkeb-i Mînâ, Şî'râ

Ümid, Rahşân, Mînâ, Şî'râ kelimelerinin lügat kelimeleri düşünülerek Divan'da yer verilir. Bir beytinde sevgilinin damağında ümid yıldızının doğduğunu dile getirir:

Ta' ne-fezâ-yı subh olur ammâ şeb-i ümîd
İş evc-i kâmda toğmadadur kevkeb-i ümîd

(G. 36/2)

(Sabahın fezası tek amma ümit akşamında, ümid yıldızı sevgilinin damağında doğmaktadır.)

Yıldızlar gece yol tayininde yardımcı olurlar. Bu münasebetle Ahmed Vesîm de Divan'ında yer vermiştir:

Güm-kerde-râh-ı matlaba leyl-i hayâlde
Kûy-ı merâma reh-ber olur kevkeb-i ümîd

(G. 36/4)

(Hayal akşamında arzu edilen adı sanı bilinmeyen yolda sevgilinin bulunduğu yere gitmek için ümit yıldızı rehber olur.)

Ne mümkün necm-i rahşân rûşenâyîde ola hem-ser
Vesîmâ burc-ı şâdîdür tulû' -ı kevkeb-i mînâ

(G. 4/9)

(Ey Vesîm gönül ferahlığın parlak yıldızın doğmasındandır. Ne mümkün bu meydanda (gökyüzünde) parlak yıldızla arkadaş olmak.)

Şî'râ gökyüzünde bulunan iki yıldızın adıdır. Ahmed Vesîm sadece bir beytinde zikreder:

Çıkarmış rütbe-i Şî' râ'ya şî' rûn hod-pesend ammâ
Vesîmâ refte refte râtibe ihrâzelendürmiş

(G. 131/7)

(Ey Vesîm şiirin, kendini beğenen sevgiliyi Şî'ra yıldızının rütbesine çıkarmış ama sevgili bunu git gide görev haline getirmiş.)

4.1.3. Burçlar

Burçlar ile ilgili olarak Divan'da "Burc-ı Şâdî, Burc-ı Kirişme" terkipler kullanılır. Beyitlerde sevgiliyle ilgili teşbihlere konu edilir. Bir beytinde sevgiliyi parlayan bir yıldızla benzetir:

Ne burcun kevkeb-i rahşânısın ey mâh-ı istiğnâ
Hazîz-i künc-i ğamda evc-gîr-i rif'atün kimdür

(G. 54/7)

(Ey nazlanan ay sevgili, parlayan yıldızsın burcun nedir? Gam köşesinin aşağısında seni yüksekte tutan yücelik kimdir?)

4.1.4. Güneş (Afitâb, Şems, Mihr)

Güneş rengi, parlaklığı, şekli, herkes tarafından yüce tutulması, dünyayı aydınlatması vb. hususlar dolayısıyla ele alınmakta ve bu münasebetlerle çeşitli tasavvur ve benzetmelere konu olmaktadır:

Yine bintü'l-' ineb hem çün şafak gül-güne-pîrâ kim
Nümâyân hem- tulû' -ı mihr-i rahşân gabgab-ı mînâ

(G. 4/2)

(Güle rengini süsleyen kim olduğu aşikârdır. Şarap ve şafağın kızılığdır. Yine gerdanındanki parlaklığının sebebi güneşin doğuşundaki aydınlıktır.)

Sevgilinin ay ve güneş olarak tasavvurunda en önemli husus sevgilinin güzelliğidir. Sevgilinin aşkın nazarındaki değeri ve aşkın sevgiliyi yüceltme arzusu da bu tasavvurlara sebep olur:

Tâ seher hâle-i hulyâyâ çeküp râm idelüm
Ol mehün leyle-i zülfinde bir ahşam idelüm

(G. 180/1)

Îrişsün penc ü deh sâle bedir olsun da seyr eyle
Olur ol mâh-rû bir gün mukâbil mihr-i rahşâna

(G. 235/7)

(Bir beytinde sevgiliyi mah-ı bedir (ayın on beşi) olarak tasvir edip sevgilinin on beş yaşına geldiğini belirtir.)

4.1.5. Ay (Mâh, Meh)

Ay rengi parlaklığı, yuvarlaklığı ve yüksekliği yönünden çeşitli benzetmelere konu olur. Işık kaynağı olması bakımından insanlar için geceyi aydınlatan bir unsur olarak büyük önem taşır. Gece görünmesi, zaman içinde değişik şekillerde bulunması, ışıklılı oluşu ve ışığını güneşten alması münasebetleri ile ele alınır. Daha çok sevgiliye yönelik tasvir ve benzetmelere konu olur. Ahmed Vesîm Divanı'nda sevgiliye bu yönüyle oldukça yer vermiştir. Divan'da sevgili mâhr-u, mehr-u mâh, meh-pâre, şeklinde ifade edilir.

Sevgiliyi mah-ı bedir (ayın on beşi) olarak tasvir edip sevgilinin on beş yaşına geldiğini belirtir:

Îrişsün penc ü deh sâle bedir olsun da seyr eyle
Olur ol mâh-rû bir gün mukâbil mihr-i rahşâna

(G.235/7)

(O ay yüzlü on beş yaşına ulaşmış bedir ayı gibi olsun da seyret, bir gün parlayan güneşe karşı (eş) olur.)

İrer hengâm-ı hat evc-i kemâle hüsni etfâlün
Anunçün pertevün mâh-ı bedir ahşam için saklar

(G. 68/2)

(Çocuk (sevgililerin) güzelliği olgunluğun zirvesine zamanla erer. Onun için on beş yaşındaki sevgili ışığını akşam için saklar.)

Miyân-ı lâbe vü nâzişde bir dâd ü siteddür bu
O meh-pâre Vesîmâ gösterürse rûy-ı istiğnâ

(G. 6/7)

(Ey Vesîm! O ay parçası sevgili, nazlı yüzünü göstermesi demektir ki bu nazlanmanın ve yalvartmanın arasında bir alışveriştir.)

O mâhı hâleveş çek sîneye ahşamdan sonra
Toğarsa mihr-i ümmîdün hat-ı şeb-fâmdan sonra

(G. 238/1)

(Şafak vaktinde sonra ümit güneşi doğarsa, o hâle gibi ay sevgiliyi çek sineye akşamdan sonra)

Degül ol meh-cebînün mû hilâl-i ebruvânında
Kelef-pîrâ-yı hüsn olmuş yine mâh-ı sipih-râsâ

(G. 7/3)

(O güzel yüzünün güzelliği yüzünün tüylerinde hilal kaşlı olmasında değil. Yüzünü süsleyen benler güzel olmuş, gökyüzündeki aya benzemiş.)

4.2. Diğer Kozmik Unsurlar

4.2.1. Hâle, Mehtâb, Evc

Hâle, "ay ağılı veya bazı geceler ayın etrafında halka şeklinde görülen beyazlık" olarak ifade edilir. Ahmed Vesîm de bu yönü kullanarak sevgiliye hitap eder:

Toğar bir subh olur mihr-i ümîdüm zulmet-i şebde
Çü hâle ol mehl âğûşâ bir şâm almamız vardur

(G. 85/2)

(Zulmet akşamından ümit güneşim doğar sabah olur. O ay sevgilinin kucağına hâle gibi bir akşam almamız vardır.)

Sevgili Ahmed Vesîm'e göre mehtâb (ay şıgı) olarak tasvir edilir:

O mâhı hâleveş çek sîneye ahşamdan sonra
Toğarsa mihr-i ümmîdün hat-ı şeb-fâmdan sonra

(G. 238/1)

(Şafak vaktinde sonra ümit güneşi doğarsa, o hâle gibi ay sevgiliyi çek sineye akşamdan sonra)

Hâle-i dilde nihândur cevher-i cânım gibi
Var mıdır 'âlemde bir meh-pâre cânânım gibi

(G. 290/1)

4.3. Zaman ve Zaman ile İlgili Mefhumlar

4.3.1. Zaman (Rûzgâr, Devr)

Zaman genel olarak rûzgar kelimesinin tevriyeli kullanılışları içerisinde yer alır. Aşık rûzgar ve devr kelimelerini kullanarak sevgiliye olan mesafesini ve şikayetini dile getirir:

Bu rûzgârda sâhil-i maksûda irmeyen
Fûlk-i emel ne demde olur yelken-âşnâ

(G. 9/3)

4.3.2. Mevsimler

4.3.2.1. Evvel Bahar (İlk Bahar)

Bahar mevsimi her tarafta gül menekşe ve diğer çiçeklerin açtığı, bülbüllerin öttüğü bir mevsimdir. Bu mevsimde canlılık, coşkunluk, eğlence, zevk ve işret önemli bir yer tutar. Ahmed Vesîm bu münasebetle sevgilinin yaşını nev-bahar mevsimi olarak değerlendirir. Bir beytinde sevgilinin gül renkli yanağının güzellik hattını (ayva tüylerini) biz biliriz. İlkbahar çemenliğinin canlılığını biz biliriz, demiştir:

Letâfet-i hat-ı gül-gûn- izârı biz bilürüz
Tarâvet-i çemen-i nev-bahârı biz bilürüz

(G. 120/1)

Bir diğer beytinde sevgilinin ayva tüylerini bahar da çıkan çimenlere benzetilir:

Letâfet-bahş olur çünki çemen vakt-i bahârîde
Füzûn eyler hat-ı nev-âmede hüsnün dil-ârânun

(G. 173/5)

(Sevgilinin yeni yetişmiş ayva tüyleri güzellik bahşeder. Çünkü bahar vaktinde çimen çok çıkar.)

Bir diğerk beyitnde sevgilinin gençlik vaktini bahar vakti ve hilal vakti olarak değerklendirir:

Rebî' -i hüsnî cûş-â-cûş imiş gerçi o meh-rûnun
Velîkin biz irişdik mevsim-i köhne-bahârında

(G. 262/7)

(O ay yüzlü sevgilinin güzellik baharı (gençliği) coşkun imiş. Ama biz sonbahar mevsimine eriştik.)

Füzûndur gerçi mâhun şöhreti vakt-i hilâlinde
Hat-âverveş velî zevk-i diğerk vardur kemâlinde

(G. 272/2)

4.3.2.2. Köhne Bahar (Son Bahar)

Sonbahar, bahar ile tezat teşkil eden bir mevsimdir. Bahar mevsimindeki canlılık insana huzur ve mutluluk veren güzellikler yerini sararmış yapraklara, serin havaya ve hüzne bırakır. Bu münasebetle baharın coşkunluğu sona ermiş, güzellik ve gençlik kaybolmuştur. Ahmed Vesîm bir beytinde bu münasebetle ele almıştır. Sevgilinin gençliğinin bittiğini köhne baharında kavuştuğunu dile getirir:

Rebî' -i hüsnî cûş-â-cûş imiş gerçi o meh-rûnun
Velîkin biz irişdik mevsim-i köhne-bahârında

(G. 262/7)

(O ay yüzlü sevgilinin güzellik baharı (gençliği) coşkun imiş. Ama biz sonbahar mevsimine eriştik.)

4.3.3. Akşam (Şâm) ve Gece (Şeb, Leyl)

Güneşin batışıyla başlayıp doğuşuna kadar süren akşam-gece karanlık olması münasebetiyle sıkıntı ve üzüntü kaynağıdır. Çekilen bu sıkıntı ve ızdırabı azaltacak tek unsur sevgiliye ve sevgilinin yüzüne benzetilen aydır. Bunun yanında akşam-gecenin karanlık rengi sevgilinin güzellik unsurlarından saçının rengidir. Bu münasebetlerle Ahmed Vesîm Divanı'nda yer alır.

Bir diğ er beytinde o ay sevgilinin siyah z l f nde ta sefer vakti aydınlalana kadar bir ak şam edelim, demi ştir:

T  seher hâle-i hulyâya çeküp r m idelüm
Ol meh n leyle-i z l f nde bir ah şam idelüm

(G. 180/1)

Bir diğ er beytinde Vesîm  mid gününün kaygısını hiç çekmem. Emel güneşi doğ du ki kavu ma ak şamınadır, demi ştir:

 ekmem Vesîm gussa-i r z-ı ümîdi hiç
Mihir-i emel tulû'ı ki vuslat  ebinded r

(G. 67/7)

Toğ r bir subh olur mihr-i  m d m zulmet-i  ebde
   hâle ol mehl  ğ    bir   m almamız vardır

(G. 85/2)

(Zulmet ak şamından  mit g ne im doğ r sabah olur. O ay sevgilinin kucağına hâle gibi bir ak şam almamız vardır.)

4.4. Dört Unsur (Anâsır-ı Erba'a)

4.4.1. Su

4.4.1.1. Umumi Olarak Su

Su hayat kaynağıdır. Su, an sır-ı erba'a adı verilen dört önemli unsurdan biridir. Canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyduğı en önemli unsurlardan birdir. Hayat verme özelliğine sahiptir. Latif, parlak ve berraktır. Divan  iirinde " b" kelimesinin parlaklık ve ter vet mânâsı da kastedilerek; sevgilinin dudağı, yanağı, g zelliğı, a ıg n gözyaşı, sözü ve şiirini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Suyun bir başka özelliğı akıcılığıdır. Akıcılığı ve meyletme özelliğı gönül ile arasında ilgi kurulmasına neden olur. Su ateşi söndürme özelliğı ile de beyitlerde söz konusu edilir. G zya ının suya, benzetildiğı tasavvurlarda a ıg n gönlündeki ve

sinesindeki ateşi söndüren de gözyaşındır.

Su, temizliği saflığı sebebiyle temizlikte asıl unsurdur. Bu sebeple İslamiyette abdest su ile alınır.

4.4.1.2. Su ile ilgili Benzetmeler

4.4.1.2.1. Gözyaşı

Su bazen ırmak, nehir veya deniz olarak gözyaşının benzetileni durumundadır. Asli benzerlik yanında akıcılık ve çokluk gibi hususlar da benzetme yönünü meydana getirir. Ahmed Vesîm bir beytinde Hz. Yakup peygamberin Yusuf'un güzelliğinin hayaliyle ağlayan gözlerinin yaşı Nil nehri gibi aktığını dile getirmiştir:

Hayâl-i Yûsuf-ı hüsnîyle pîr-i Ken'ânveş
Sirişk-i dîde-i giryân çü rûd-ı Nîl akdî

(G. 284/4)

Aşğın aşk nehrine sevgili için döktüğü gözyaşı (şiddetli yağmur olarak tasvir edilir) uygun olursa dalganıp bu coşkunlukla Nil nehrine benzediğini dile getirir:

Tüfân- hurûş olursa sezâ mevc-hîz olup
Mânend-i rûd-ı Nîl bu cûşîşle cûy-ı 'aşk

(G. 157/4)

4.4.1.2.2. Deniz

4.4.1.2.2.1. Umumi Olarak Deniz

Divan edebiyatında bahr, bihâr, kulzüm, umân, deryâ, yemm, muhît gibi deniz anlamına gelen kelimeler çok kullanılmıştır. Büyüklük, genişlik, sonsuzluk, derinlik bolluk gibi mânâlar ifade eden deniz, insanlara sonsuz faydalar sağlamaktadır. İnci ve mercan oradan çıkarılır. Bitmez, tükenmez bir hazine gibidir. Bazen çoşar, taşar. Ancak onun garkedicilik, helâk edicilik özellikleri de vardır. Deniz övülen kişinin cömertliğini temsil eder. Hatta bu cömertlik yanında deniz küçük kalır. (Pala, 2017: 111)

Dür-i şâhvâr-ı eşke yem-i gamda var mı minnet
Biz o kulzüm-i cefâya ne zamândur âşnâyuz

(G. 103/6)

(Gam denizinde gözyaşı şahlarına layık inciye var mı minnet. Biz o cefa denizine ne zamandır aşınayız.)

4.4.1.2.2.2 Deniz İle İlgili Benzetmeler

4.4.1.2.2.2.1. Âşk, Âşık, SadeF

SadeF; inci kabuğu, inciyi meydana getiren hayvan olarak bilinen istiridyedir. Ahmed Vesîm bir beyitinde denizi anlam ilişkisi yönüyle sadeFe benzetir:

Degül cünbiş-künân emvâc-ı yem bî-hûde raks-âver
Meğer kim çün sadeF bir dür der-âğüş eyledi deryâ

(G. 8/3)

(Denizin oynatıcı (dans eden) dalgaları boşuna eğlendirici değil meğer deniz sadeF gibi bir inci (sevgili) kucağıma getirdi.)

Her âşnâ-yı lücce-i ' aşk âşnâ degül
Deryâ-dil ol ki bahr-ı mahabbet-şinâsı var

(G. 71/2)

(Her aşk deryasında yüzme, yüzme değil. O gönül deryası ki muhabbet bilen denizi var.)

Ahmed Vesîm "kulzûm-i matlab" olarak nitelendirdiği bir beytinde kelimeyi tevriyeli olarak ele almıştır:

Düşmüşüz gird-âb-ı ye 'se zevrak-ı âmâl ile
Kulzûm-i matlabda hergiz nâm-ı meltem bilmezüz

(G. 127/8)

(Umut sandalıyla ümitsizlik girdabına düşmüşüz. Kızıldeniz' de katiyyen Meltem adını bilmeyiz. Arzu ettiğimiz denizde asla engel tanımayız.)

(Aşığın aşk nehrine sevgili için döktüğü gözyaşı uygun olursa dalganıp bu coşkunlukla Nil nehrine benzer.)

Hayâl-i Yûsuf-ı hüsniyle pîr-i Ken'ânveş

Sirişk-i dîde-i giryân çü rûd-ı Nîl akdı

(G. 284/4)

(Yakup gibi Yusuf'un güzelliğinin hayaliyle ağlayan gözlerinin yaşı Nil nehri gibi aktı.)

4.4.1.5. Çiğ (Jale, Şebnem)

Ahmed Vesîm bir beytinde yer vererek, gülün jalesinin olması bülbüle karşı utangaçlığını gösterir:

Teşrîf-sâz-ı bülbüle çün jâle-i niyâz

Gülşende haclet ile döker âb-ı rûy-ı gül

(G. 174/7)

(Gül, yüzünün suyunu gül bahçesinde utanarak döker. Çünkü teşrif eden bülbüle niyaz jalesini gösterir.)

4.4.2. Ateş

Divan Edebiyatında ateş, aşkın içinde bulunduğu aşkın ızdırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima aşığı yakar. Ateş gözde tutşur ve gönülde alevlenir. Âşık, gönlündeki ateşi söndürebilmek için daima gözünden su akıtır. Ama o ateş asla sönmez. Ateşin yanında sudan başka bir de hava vardır. O da ah şeklinde ateşi arttırır. Hatta bu ah ateşli olarak ağızdan çıkar. Ateş bazen mum ile birlikte kullanılır ve şairin aşk ateşiyle içinin yanması hali, tıpkı için için yanan muma benzetilir (Pala, 2017: 41). Ateş, چراغ, mum, ocak vb. nesnelerle birlikte kullanılır.

Ahmed Vesîm Divanı'nda ateş unsuruna pek yer vermez. Dile getirdiği bir beyti vardır:

Lehîb-i şem'a-i sûzendeveş fütâdelerün

Hevâ-yı' aşk ile serde ne âteşîn yeli var

(G. 90/2)

(Aşka düşenlerin mumlu fitil alevi yakıcılığı gibi aşk havası ile başta ne ateşin yeli var.)

4.4.3 Hava

4.4.3.1. Rüzgâr (Yel)

Rüzgâr yel; esinti, nesim, bâd, rîh, riyâh sözcükleriyle divan şiirinde oldukça geniş bir kullanım bulmuştur. Öncelikle âşğın "ah" ı ile sıkı bir münasebeti vardır. Sevgilinin saçlarındaki koku rüzgarda daima mevcuttur. sabah ve seher vakitlerinde esen rüzgarda bu özellik daha belirgindir.

Rüzgâr, sevgilinin saçını çözer. Rüzgârdaki misk kokusu yine sevgilinin saçından alınmadır. Bazen rüzgârı bir postacı bir ulak olarak görürüz. Bu durumda sevgiliden âşğa koku, âşıktan sevgiliye özleyiş, niyaz, âh u feryâd getirip götürür (Pala, 2017: 381).

Lehîb-i şem'a-i sûzendeveş fütâdelerün
Hevâ-yı' aşk ile serde ne âteşîn yeli var

(G. 90/2)

(Aşka düşenlerin mumlu fitil alevi yakıcılığı gibi aşk havası ile başta ne ateşin yeli var.)

4.4.3.2. Bazı Rüzgâr Çeşitleri

4.4.3.2.1. Sabâ

Doğu cihetinden esen hafif ve latif rüzgâr. Sabâ yelinin divan şiirinde kullanımı, sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması esası üzerine kurulmuştur. O, daima sevgilinin saçlarından bir iz ve koku taşır (Pala, 2017: 383).

Bir diğer beytinde Ahmed Vesîm sabâ rüzgarına seslenir:

Sabâ tokınma meded eyleme perîşânî
Güşâyîş-i girih-i zülf-i yâr müşkildür

(G. 58/2)

(Perişan sevgiliye Sabâ dokunma, yardım etme. Yârin zülûf düğümünün açılması zordur.)

Bir diğ er beytinde ey saba o g z el kokulu sevgilinin per emine değ men hatadır. Bu Hoten ahusunun g beğ ini (hoten miskin n naf n ) k skandıran sa  lülesi değ ildir, demiştir:

Hatâdur ey sabâ degme o bûya perçemi y re
Degüldür turre reşk-i n f-     -y  Hoten'd r bu

(G. 228/4)

4.4.3.2.2. Nesîm

Divan şiirinde nes m, sevgilinin kokusunu taşımaktadır. Sevgilinin mahallesine gider gelir ve saçları ile sık  alakası vardır. Bu bakımdan bir haberci kabul edilir ve aşık, nes m ile sevgilisinden haber alır. Seher ve sabah vakti eser (Pala, 2017: 357).

Ahmed Vesîm Divanı'nda nes m r zg rından haber beklemektedir:

Misâl-i m zd-i cân hasret-keş ne nâme-ber-nâme
Get rse y rdan peyk-i nes m nâme-ber-nâme

(G. 243/1)

(Hasret çeken aşığa armağan misali mektup götüren name. Nesîm rüzgârı, sevgiliden haber getirse mektup ulaştıran name.)

4.4.3.2.3. Meltem

Yazın karadan denize doğru esen kara r zg rıdır. Ahmed Vesîm Divanı'nda sadece bir beyitte zikretmiştir:

D şmiş z gird- b-  ye 'se zevrak-     l ile
Kulz m-i matlabda hergiz n m-  meltem bilmezüz

(G. 127/8)

(Umut sandalıyla ümitsizlik girdabına düşmüşüz. K z ldeniz' de katiyyen Meltem ad n  bilmeyiz. Arzu ettiğ imiz denizde asla engel tanımay z.)

4.5. Hayvanlar

4.5.1 Kuşlar

Kuş unsuru herhangi bir cinsi belirtmeden doğrudan ele alındığında, aşığın gönlü, canı, aşk, ecel, kılıç, aşkın veya şairin kendisi için benzetilen olmaktadır. En çok kullanılanı da " murg-ı dil" gönül kuşudur. O, can ile birlikte daima yârin semtine doğru uçar. Aşığın gönlü ve canı, kuş ile ilgili tasavvurlardan en önemli unsurdur (Kurnaz, 1996: 515).

4.5.1.1 Kuş Çeşitleri

4.5.1.1.1 Bülbül (Andelîb, Hezâr)

Kuşlar içinde en çok sözü edileni bülbüldür. Klasik edebiyatın değişmez iki motifi olan bülbül-gül ikilisi, klişe halinde âşık ve sevgiliyi sembolize etmektedir. Bülbül, ağlayan, inleyen, âh ü feryâd ile gözyaşı döken bir âşık görünümündedir. Gül ise, nazlı, vefasız, zalim bir sevgili... (Kurnaz, 1996: 514).

Ahmed Vesîm Divan'da en fazla sözü edilen kuş çeşidi bülbüldür. Aşığın sembolü durumundadır. Bülbülün söz konusu edildiği beyitlerin hemen hemen tamamında gül, gülşen, diken(rakip), figan, naz, niyâz, feryâd ve firkat unsurlar yer alır. Sevgili ile âşık arasında söz konusunda olan bütün davranış biçimleri bülbül ile gül arasında var kabul edilir.

Ser-şâr-ı câm-ı ' aşk olup ey ' andelîb-i mest

Tâ key çemende hâr ile bu güft-gûy-ı gül

(G. 174/3)

(Ey sarhoş bülbül, aşk kadehini ağzına kadar doldurup çimenlikte ta ne vakite kadar dikenle gülün dedikodusunu yaptın.)

Bu âhı dil dime tenhâ o gül-'izâr işidür

Çemende 'âşık-ı dil-şîftesi hezâr işidür

(G. 69/1)

(Bu ahı gönül deme yalnız gül yanaklı işidir. Çimenlikte tutkun âşık olmak bülbül işidir.)

4.5.1.1.2. Güvercin (Kebûter)

Güvercin, gökte uçuşu, halhal takması, etinin kebab yapılması, barınacak yerleri gibi hususlar ile kanadına mektup bağlanılarak postacılıkta kullanılması sebebiyle ele alınır. Aşk, gönül, sevgili, zülûf vb. için benzetilen durumundadır (Kurnaz, 1996: 520).

Sâğar-ı hûn-ı kebûtermi ne yandurdu sâba
Yine gül-gonce-i leb-teşneyi kandurdu sâba

(G. 13/1)

(Kan kadehini bülbül mü ne yandırdı saba, yine susamış gül goncaları kandırdı saba.)

4.5.1.1.3. Tûtî (Papağan)

Tûtî (papağan) ; konuşması, şeker yemesi, ayna karşısında konuşması, kırmızı rengi gibi hususlar münasebetleri ile ele alınır. Tûtî şeker ile beslenirmiş. Tatlı oluşu da buna bağlıdır. Divan şiirinde ayna ve şeker ile birlikte anılır. Renkli bir kuş oluşu da zaman zaman söz konusu edilir (Pala, 2017: 461).

Açarsa tûtî-i gûyâyı kilik-i ter açar yohsa
Vesîmâ tab'-ı gam-endûdı degme bir sühan açmaz

(G. 114/6)

(Konuşan papağanın genç kalemi açarsa açar. Yoksa Ey Vesîm! yaratılışı gamla sıvanmışa değme bir söz açmaz.)

4.5.1.1.4. Yarasa

Yarasa, gece uçuşu, gün ışığına bakmaması münasabetiyle zikredilir. Ahmed Vesîm bir beyitte zikretmiştir:

Darîrû'l- ayn-ı hüznî seyr-i gül-geşt-i çemen açmaz
Hüveydâ dîde-i huffâşî şem' -i encümen açmaz

(G. 114/1)

Görmeyen hüznü gözler bahçedeki gülleri seyretmekle açılmaz. Belli ki bunun için yarasa gözlerini gündüz (mum meclisinde) açmaz. (dışarı çıkmaz)

4.5.1.1.5. Ankâ (Simurg)

İsmi olup da cismi olmayan büyük bir kuştur. Simurg, Zümrüdüankâ da derler. Yüzü insan yüzüne benzermiş. Boynu çok uzunmuş, tüyleri renk renk imiş. Vücudunda otuz kuşun renk ve alameti varmış. İnsan ve hayvanlardan kaptığını parçalarmış (Onay, 2000: 90). Anka veya Sîmurg, Kaf dağında yaşadığı için Ankâ-yı Kaf, Sîmurg-ı Kaf şeklinde de zikredilir.

Ahmed Vesîm Divanı'nda Anka kuşuna oldukça yer vermiştir:

Degül murğ-ı dili ' ankâ-yı bî-pervâ şikâr eyler

Rehâ-yâb olma düşvâr gîsuvân-ı pür-kemendîden

(G. 219/2)

(Sevgilinin saçlarının kahkülünden kurtulmak zordur. Gönül kuşu değil, pervasız anka kuşu avlanır.)

Rehâ mümkün mi ol şeh-bâz-ı hüsnün gîsüvânından

K' olur 'ankâ-girifte tâ-be- taraf-ı âşiyânından

(G. 214/1)

(O sevgili saçlarının güzelliğinden kurtulmak mümkün mü? Ki yuvasının tarafına kadar anka esir olur.)

Bî-bâl ü per 'ankâ-yı hayâlüm tayarândur

Ey murg-ı hevâ sanma ki bâl ü pere mahsûs

(G. 144/5)

(Ey arzu kuşu sanma ki kol ve kanat sana mahsustur. Kolsuz ve kanatsız anka kuşu hayalimde uçmaktadır.)

4.5.1.1.6. Hûma Kuşu

Devlet kuşu, talih kuşu, cennet kuşudur. Kaf dağında Okyanus adalarında veya Çin'de yaşadığına inanılan efsanevi bir kuştur (Pala, 2017: 216). Devlet ve saadet kuşu

olarak tanımlanır. Edebiyatımızda refah, kudret ve mutluluğa giden bir baht açıklığının sembolü olarak anılır. Hûma kelimesi ile birçok terkipler yapılmış olup hemen hepsinde talih ve baht açıklığıyla ilgili düşünceler hakimdir (Pala, 2017: 216).

Ahmed Vesîm Divanı'nda hûma kuşunun kanatlarının gölgesinde sevgilinin kaşlarına düştüğünü dile getirir:

Degül tenhâ gül-i mü ebruvân-ı yârda peydâ
Ebed olmuş fütâde sâye-i perr-i hümâ güyâ

(G. 7/1)

Şair vatan sevgisi ve hasretiyle dolu biridir. Bu yönüyle kaleme aldığı üç gazelini "vatan" redifleriyle yazar ve vatan aşkını, özlemini dile getirir:

Gözümde uçmada murğân-ı per-güşâ-yı vatan
Serümde ârzu-yı sâye-i hümâ-yı vatan

(G. 202/1)

(Gözümde kanat açan vatan kuşları uçmaktadır. Başımda hûma kuşunun gölgesinin arzusunu geçmektedir.)

Nihâdeyüz seri zânû-yı ser-terâşımuza
Hümâ-yı sâye- figendür nigâhı başımuza

(G. 233/1)

(Berberin dizine baş koymuşuz. Bakışı gölge düşüren hûma'dır başımıza.)

4.5.2. Dört Ayaklı Hayvanlar

4.5.2.1 Aslan (Şîr)

Pençesi kuvvetli, yırtıcı bir hayvandır. Bu sebeple övülen âşık, Ferhad, göz, gamze, gökyüzü ve güneş gibi unsurların benzetileni olarak ele alınır. Ahmed Vesîm Farsça kaleme aldığı bir gazelde kullanmıştır:

Ân kadar mî-yâfte nîrû ki çün âhen-dilân
Hem tevân şîr-i nerî dâned hodeş her mûr-râ

(G. 1/2)

(Demir gönüller gibi o kadar güç bulmuş ki kendini erkek aslan görür her karınca.)

Bir diğerk beytinde güneş ışınlarını aslan pençesine benzetmiştir:

Pençe-i hurşîd cânâ bî-temâşâ-yı ruhun
Pençe-i zûr-âzmâ-yı şîrdür sensiz bana

(G. 5/4)

(Ey sevgili, ruhunu seyretmemek güneşten yayılan ışınlar aslanın denemiş kuvvetli pençeleridir sensiz bana.)

Yeter kanlar kaşandı câm-ı mey-i mînâyâ ey sâkî
Cebe satsun biraz da germe dizgin eşheb-i mînâ

(G. 4/5)

(Ey sâkî! şarap kadehinin şişesine yeter kanlar kaşandı. Kadeh aslanının kayışını sıkma birazda o caka satsın.)

4.5.2.2. Âhû (Gazâl)

Âhû, misk hâsıl etmesi, Çin, Hoten gibi ülkelerde bulunması , vadilerde ve sahralarda gezmesi, gözlerinin güzel olması vb. hususlar dolayısıyla söz konusu edilir. Ahmed Vesîm sevgilinin iri ve siyah gözlerini ve şiirini âhûya benzetir:

Ol âhû-çeşmümün sevdâ-yı ' aşkıyla olup pûyân
Gazâl-ı vahşiveş hâmûn-ı' aşkı geşt ider nâme

(G. 243/7)

(Şiirim o âhû gözlümün âşk sevdasıyla koşucu olup vahşi geyik gibi aşk ovasını seyreder.)

Vesîmâ ol gazâl-ı ' işvenün çeşm-i sühan-gûyı
İder ta'lîm-i gûyâ dîdehâ-yı âhu-yı Çîn'e

(G. 279/5)

(Ey Vesîm, o işveli ceylanın (sevgilinin) konuşan gözleri, Çin ceylanının gözlerine sanki bir şeyler öğretir.)

Bir beytinde Harem ahusunun gözleri senin büyüleyen gamzene kurban olsun. Hoten miskinin nefesi, sevgilinin hoş kokulu saçına kurban olsun, demiştir:

Çeşm-i âhû-yı Harem gamze-i câdûya fedâ
Nâfe-i müşg-i Hoten turre-i hoş-bûya fedâ

(G. 11/1)

4.5.2.3. At

Ahmed Vesîm Divanı'nda atı "edhem-i hâme " olarak dört beyitte zikretmiştir:

Edhem-i hâme Vesîmâ yine h'âyîde-licâm
Rahş-ı çâpük-rev-i endîşe devânîde midür

(G. 45/8)

(Ey Vesîm karayağz atın başına yine eski gem vurulmuş. Hızlı giden düşünce atım yine koşan mıdır?)

4.5.2.4. Köpek

Ahmed Vesîm Divanı'nda bir beytinde rakip için köpek kullanmıştır. Beyitte şaire göre rakip köpek yaratılışlıdır.

Rakîb-i seg-menişi ol gazâl-ı istiğnâ
Çalışdı deşt-i ümîdi yılışduruncaya dek

(G. 167/4)

(O köpek yaratılışlı rakîb o nazlanan sevgiliyi umduğu yerde (kendisine) yanaştırana kadar çalıştı.)

4.5.3. Böcekler

4.5.3.1. Karınca (Mûr)

Karınca küçüklüğü, siyah rengi bakımından sevgilinin hattı ve beni için benzetilen olarak düşünülür. Zayıflığı ve acizliği ile âşık da onun gibi tasavvur edilir.

Ahmed Vesîm bir beytinde sevgilinin dudağının kenarında olan benleri karınca olarak dile getirir:

Hatt-ı nev leb-teşne la' 1-i yâra ol denlû Vesîm
Girdün almış mûrlar gûyâ ki çâh-ı zemzemün

(G. 166/5)

(Vesîm, karıncalar sanki sevgilinin susamış dudağı zemzem kuyusudur ki o denli yuvarlak içine almışlar.)

Çün teşne-lebân çeşme-i hayvânda gezerken
Mûr-ı hat-ı çâh-ı zekanun kevsere düşmüş

(G. 134/4)

(Susamışların çeşme çeşme su ararken yerdeki karıncanın çenesinin ucu kevser suyuna değmiştir.)

4.5.3.2. Semender

Ateşte yanmayan bir çeşit efsanevi hayvandır. Su kertenkelesi denilen bir hayvandır. Cisminin iki tarafında su ifraz eden kesesi bulunan bu hayvan kıvılcımlı kül üstünde yürüdüğü tarafları sulayarak geçtiğinden yanmazmış (Onay, 2000: 399). Divan şiirine bu yönüyle konu edinilir. Ahmed Vesîm, Divanı'nda sadece bir beyitte zikreder:

Firâk-ı âteşîn-ruhsâr-ı yâr ile semendervâr
Vesîmâ murg-ı fikret tab' -ı âteşnâke dönmişdür

(G. 50/6)

(Fikir kuşu, sevgilinin yanak ateşinin ayrılığıyla Semender hayvanı gibi kızgın yaratılışlı olmuştur.)

4.5.3.3. Nesnâs

Yarı insan görünümündeki efsanevi bir hayvandır. Ahmed Vesîm, Divanı'nda sadece bir beyitte zikretmiştir.

Pâ-keşîd-i 'uzlet ol ey dil ki bezm-i nâsdan
Olsun âsûde girîbânun yed-i nesnâsdan

(G. 206/1)

(Ey gönül, insanlar meclisinden inzivaya çekil ki yakan huzur bulsun insan görünümündeki hayvan(lar)dan.)

4.6. Bağ, Çemen, Çiçeklik Ve İgili Unsurlar

4.6.1. Bağ (Bahçe)

Sevgiliye ait güzelliklerin birçoğu bağlarda, bahçelerde olan özelliklerdir. Çiçeklerden, meyvelerden, ağaçlardan söz edilirken bağdan da elbette bahsetmek gerekir. Şair de bunu yapar ve sevgilinin güzelliğini, özellikle yüzünü ve yanağını bahçeye benzetir (Pala, 2017: 53).

Dâğ- ı 'aşkunla fetîl-efrûz-ı âhumdan yine
Bâğ-ı dilde lâleveş yakdum çerâğ-ı ibtihâc

(G. 30/6)

(Yine (sevgilinin) gönül bağında sevinme çırağının ılık fitilini aşk yarasıyla lale gibi ahımdan yaktım.)

Hezârın görmüşüz gîlzâr-âmâlün tehi kalmaz
Bu bâğda biz de bir şûh-ı gül-endâm almamuz vardur

(G. 85/4)

(Ümit gül bahçesi boş kalmaz bülbülünü görmüşüz.Bu bağda biz de bir gül boylu sevgili almamız vardır.)

Meşşâte-zîb-i hüsn olur künc-i bâğda
Lü 'lû-yi şeb-nem ile sehergeh gelû-yı gül

(G. 174/9)

(Bağ köşesinde gülün boğazı seher vaktinde oluşan inci jaleler gelini süsleyen güzellik süsü olur.)

Eyler Vesîm murğ-ı dilüm nâle hezâr
Bâğ-ı emelde olmaya tâ gülşen-âşnâ

(G. 9/5)

(Gönül kuşum ümit bağında gül bahçesine dost olana kadar inleyen bülbül (gibi) eyler.)

4.6.2. Çemen

Divan edebiyatındaki seyr ve temâşâ yerlerindendir. Sebz, sebzâr ve merg-zâr gibi şekillerde kullanılan kelime, yeşil otlarla dolu kır-bayır anlamındadır. Bağ için geçerli olan bütün özellikler hemen hemen çemende de vardır (Pala, 2017: 99).

Ser-şâr-ı câm-ı 'aşk olup ey 'andelîb-i mest
Tâ key çemende hâr ile bu güft-gûy-ı gül

(G. 174/3)

(Ey sarhoş bülbül aşk kadehini ağzına kadar doldurup çimenlikte ta ne vakite kadar dikenle gülün dedikodusunu yaptın.)

Çün sebze-i hod-rû tîr-i ağyâr-ı tebehkâr
Bir âfet-i nev-hat ile seyr-i çemen itsem

(G. 182/6)

(Yok eden ağyarın oku kendi kendine biten sebze (yeşillik) gibi. Yeni yetme bir sevgili ile çimenliği seyretsem.)

4.6.3. Gülistân, Gülşen, Gülzâr

Gül bahçesi; gülzâr, gülşen, gülistân adlarıyla anılır. Divan' da en çok sözü edilen unsurlardan biridir. Güzelliği; kokusu ve bilhassa gülden dolayı kırmızı rengiyle sık sık tasavvurlarda yer alır. Sevgilinin ve övülenin âşığın ve şairin nazarında taşıdığı değer, ferahlık ve huzur verme özellikleri de onun çok anılmasının sebepleri arasında bulunur (Sefercioğlu, 2001: 455).

Gül bahçesi belirtilen özellikler dışında yüz, yanak, güzellik, kûy, yaralı vücut, sine, gönül vb. ile benzerlik içinde ele alınır.

Eyler Vesîm murğ-ı dilüm nâle hezâr
Bâğ-ı emelde olmaya tâ gülşen-âşnâ

(G. 9/5)

(Gönül kuşum ümit bağında gül bahçesine dost olana kadar inleyen bülbül (gibi) eyler.)

Benüm ol dâğ-güşâ-yı gülşen-efrûz-ı mahabbet kim
Gül-i dâğ-ı tahassür ile sînem gülşen olmuştur

(G. 48/7)

(Hasret çeken yara gülü ile sinem gül bahçesi olmuştur. Benim o gül bahçesinde yaramı açan muhabbet ışığı kim?)

Ne dem olurdu 'işve kopsa ger taraf-ı gülistândan
Kopar 'uşşâkdan feryâd ü nâliş reh-güzârında

(G. 262/5)

(Eğer gül bahçesi tarafından ne zaman bir ıve kopsa. Yol üzerinde aşıklardan feryad ve inlemeler kopar.)

Bir beyitte Gülistân ve Baharistân kelimeleri tevriyeli kullanılarak aynı zamanda Sâdî ve Câmi' nin eserleri çağrıştırılmıştır.

Gül- goncelar 'uşşâkın eger kadrini bilse
Bülbülleri hemvâre gülistâne okurdu

(G. 282/4)

(Eğer gül goncalar âşıkların kadrini bilse, bülbülleri her zaman Gülistân okurdu.)

4.7.Bitkiler

4.7.1.Ağaçlar

4.7.1.1.Servi (Serv)

Ahmed Vesîm Divanı'nda bir beytinde serv ağacını zikretmiştir. Serv ağacının ince ve uzun olması münasebetiyle sevgilinin boyuna benzetilir:

O serve zıll-ı nâz-endâzı nezdikâne düşvârdur
Çü zâhir sâye-i devr-efgeni eşcâr-ı hurmâda

(G. 242/4)

4.7.2. Çiçekler

4.7.2.1.Umumî Olarak Çiçekler

Umumî anlamda çiçek; renk, şekil ve koku özellikleri sebebiyle beyitlerde yer alır.

4.7.2.2.Çiçek Çeşitleri

4.7.2.2.1.Gül

Gül, Divan şiirinde en çok sözü edilen çiçektir. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazen gül, yüz ve yanağa; bazen de yüz ve yanak güle benzetilir. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir.Bu yönüyle bağın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ögesidir.Bizzat kendisine mahsus gülşen, gülistân ve gülzârlar vardır.

Gülün yaprağı, dalı ve fidanı da güzeldir. Tazelik, tarâvet, incelik, narinlik, nazlılık da diğer özellikleridir. Bunun yanında sevgilinin boyu, yüzü, yanağı vb. olurlar.

Şiirlerde gül ile bülbülün âşkları dillere destândır. Gül, bülbülün sevgilisidir. Âşık da sevgili denen gül karşısında şakıyıp duran bir bülbüldür (Pala, 2017: 171).

Ahmed Vesîm tüm bu özellikleri kullanarak Divanı'nda en çok yer verdiği çiçektir.

Teşrîf-sâz-ı bülbüle çün jâle-i niyâz

Gülşende haclet ile döker âb-ı rûy-ı gül

(G. 174/7)

(Gül, yüzünün suyunu gül bahçesinde utanarak döker. Çünkü teşrif eden bülbüle niyaz jalesini gösterir.)

Gül-i tasvîr hergiz gonce-i bûyâ yirin tutmaz

Muhassal lâle-i hamrâ ruh-ı zîbâ yirin tutmaz

(G. 107/1)

(Gülün tasviri asla goncanın kokusunun yerini tutmaz.Velhasıl kırmızı lale de güzel yanağın yerini tutmaz.)

4.7.2.2.2. Gonca

Açılmamış çiçek, tomurcuktur. Divan şiirinde gonca; sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Goncanın gülmesi açmasıdır. Gonca açılınca çiçeğin kokusu ortaya çıkar. İçinin kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle de ele alınan gonca, içinde mücevher saklama özelliği gösterir (Pala, 2017: 168).

Hezârun nâle vü zân gülistânsızlığındandır
Hemîşe gonceveş hâmûşî handansızlığındandır

(G. 81/1)

(Bülbülün inleme ve âhları gül bahçesizliğindendir. Her zaman gonca gibi suskun gülmemesindendir.)

Gül-i tasvîr hergiz gonce-i bûyâ yirin tutmaz
Muhassal lâle-i hamrâ ruh-ı zîbâ yirin tutmaz

(G. 107/1)

(Gülün tasviri asla goncanın kokusunun yerini tutmaz. Velhasıl kırmızı lale de güzel yanağın yerini tutmaz.)

4.7.2.2.3. Lâle

Divan şiirinde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları lâleye benzetilir. Lâlenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağlama olur. Ortasındaki karalığı ile lâle, üzerinde ben olan bir yanaktır. Sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları lâleden daha kırmızıdır. Şekil yönünden kadehe benzeyen lâle; şarap, kan, la'l, kâse-i mercan, câm, şem, çerağ, kanlı kefen, al sancak vb. olabilir. Rengi ve şekli yönünden hâyli geniş bir kullanıma sahiptir (Pala, 2017: 284).

Gül-i tasvîr hergiz gonce-i bûyâ yirin tutmaz
Muhassal lâle-i hamrâ ruh-ı zîbâ yirin tutmaz

(G. 107/1)

(Sözün özü, katiyyen sevgilinin ruh süsünün (hanımlığının) yerini ne gülün resmi ne güzel kokulu gonca ne de kırmızı lâle tutabilir.)

Çıksa ser-mest-i hırâmında eğer gülzâra
Lâle dâğ-ber-dil olur reşk ile ruhsârından

(G. 197/7)

(Eğer sevgili gül bahçesine sarhoş bir şekilde salına salına çıksa lâlenin gönlünde yara, yüzünde kıskanma olur.)

Dâğ- ı 'aşkunla fetîl-efrûz-ı âhumdan yine
Bâğ-ı dilde lâleveş yakdum çerâğ-ı ibtihâc

(G. 30/6)

(Yine (sevgilinin) gönül bağında sevinme çırağının ılık fitilini aşk yarasıyla lale gibi ahımdan yaktım.)

4.7.2.2.4. Yasemen (Semen, Yasemin)

Divan şiirinde daha çok rengi, kokusu ve yaprağı dolayısıyla anılır ve sevgilinin yanağıyla ilgili olarak gösterilir.

Hemîşe sîne-i hülyâya bâğbân-ı hayâl
'Îzâr-ı yâr-ı semen-rûyî yâsemenlik ider

(G. 52/4)

(Her zaman hayal bahçemin hülya sinesine yasemen yüzlü sevgilinin yanağı yasemenlik eder.)

Bir beytinde o güzellik bağının yasemininden koku toplayan gönül ara sıra hayal uykusunda sevgilinin beyaz gerdanını öpmek ister, demiştir:

İder der-h'âb-ı hulyâ gerden-i kâfûrını takbîl
Gehî dil nefha-çîn ol bâğ-ı hüsnün yâsemîninden

(G. 208/8)

4.7.2.2.5. Sünbül

Sünbül sevgilinin saçlarıyla ilgili olarak ele alınır. Divan şiirinin sık rastlanan çiçek adlarından biridir. Şekli ve kokusu itibariyle sevgilinin saçına benzer. Güzel kokusu ve rengi sebebiyle “müşg” e benzetilen sünbül sevgilinin güzel kokulu saçları, teninin de vasıflandırma unsurudur.

Mu'attar eyledi dehri ol âhû-yı hüsnün
Şemîm-i sünbül-i gîsûsı müşg-i nâb gibi

(G. 300/5)

(O güzel âhû sevgilinin berrak mis gibi sünbül kokan saçları dünyayı kokulu eyledi.)

Hûş-ı dil-i 'uşşâkı nice itmeye tâlân
Gîsûları tağıldı yine sünbüle döndi

(G. 301/4)

(Nice âşıkların akıl ve gönüllerine saldırmak için sevgilinin saçları dağıldı yine sünbüle döndü.)

Degüldür ser-nümâ jûlîde-hat taraf-ı binâgûşa
Letâfetzâr-ı hüsn-i yârda sünbül henûz açmış

(G. 142/4)

Bir diğer beytinde vatan hasreti çekmekte olan Ahmed Vesîm bunu beytinde de dile getirmiştir. Vatanımın havası (koku) Hoten' den (ahularından) çıkan kokudan daha çok özlemimdedir. Çünkü vatanımın kokusu sünbül kokusu gibi ferahlık verir bana, demiştir:

Dimâğ-ı h'âhişe nâf-ı Hoten'den efzûnter
Virür çü sünbül-i bûyâ ferah hevâ-yı vatan

(G. 202/3)

4.7.2.2.6. Karanfil

Divan'da sadece bir beyitte yer alan karanfil, değişik renkleri olan ve saksıda yetişirilen bir çiçektir. Ahmed Vesîm, Divanı'nda “çak-ı girîbân çü karanfûl “ olarak tasavvur eder:

Dâmâne girer çâk-ı girîbân çü karanfûl
Görse o güli sîne-güşâyende çemende

(G. 236/7)

(Âşık çimenlikte sinesini açan o gülü (sevgiliyi) görse yaka yırtan karanfil gibi eteğine girer.)

4.7.2.2.7. Nergîs

Divan'da sadece bir beyitte yer alan nergis gülle birlikte coşku meclisine göz kulak olan varlık olarak görülür:

Bezm-i taraba nergis ü gül göz kulağ olmuş
Olsun dil-i nâlende ko h^vânende çemende

(G. 236/9)

(Coşku meclisine nergis ve gül göz kulak olmuş.Çimenlikte inleyen gönül de olsun şarkı söylesin.)

4.7.2.2.8. Nilûfer

Nilûfer, yaprakları yuvarlak ve geniş; çiçekleri beyaz, sarı, mavi ve pembe olan bir çiçektir. Ahmed Vesîm, Divanı'nda iki beyitte yer verir. Sevgiliyi “nîlûferî çeşm“ olarak niteler:

Nigeh-senc olmamak mümkün mi ol nîlûferî çeşme
İder çün kârın altun zerger-i enzâr-ı hulyânun

(G. 165/2)

(O nilûfer gözlü sevgilinin bakışını tartmamak mümkün mü? Hülya nazarının kuyumcusu altın kârı gibi kazanç eder.)

SONUÇ

Ahmed Vesîm, kaleme aldığı tek eseri olan Divan'ı için yapmış olduğumuz çalışmamız neticesinde, onun şairlik gücü, kelimelere yüklediği derin anlam, düşünce ve hayalleri bakımından önemli bir şahsiyet olduğu kanaatine vardık.

Ahmed Vesîm'in bilinen tek eseri Divanı'dır. Divanı'nda "Vesîm mahlasını kullanmıştır. 302 gazelden oluşan Divanı'nda gazelden başka nazım şekli yoktur. Dikkat çeken en önemli özelliği onun nazireciliğidir.

Ahmed Vesîm Divanı'nın tahlili adlı çalışmamızın giriş kısmında Ahmed Vesîm'in hayatı, edebi kişiliği ve Divanı üzerine bilgiler verdikten sonra Divanı dört bölümde inceledik: Din-Tasavvuf, Cemiyet, İnsan ve Tabiat.

Divanı'nın birinci bölümünde "Din-Tasavvuf" başlığı altında İslam dininin ölçütlerine aykırı bir ifade ve mânâya rastlanmaz. Divan'da Allah lafzı isim ve sıfatlarıyla 16 beyitte geçmektedir ve bir gazelini "Allah aşkına" redifiyle oluşturmuştur. Divan'da ayet ve hadisler pek yer almaz sadece iki beyitte kısmen görülmüştür. Meleklerden sadece Harut kullanılmıştır. Peygamberler oldukça fazla kullanılmıştır. Yer alan peygamberler Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'tur. Genellikle sevgili nefesiyle can bahşeden Hz. İsa'ya, güzelliğiyle Hz. Yusuf'a benzetilmiştir. Divan'da belirgin bir şekilde bir mezhep adı yokken "çar mezhep" terkihiyle büyük mezheplerin tümü kastedilir. Ahiret ile ilgili mefhumlar başlığı altında :Amel defteri, Cennet ve Cehennemle ilgili mefhumlar başlığı altında: Kevser suyu kullanılmıştır. Divan'da Haram-Helal kavramlarına da yer verilmiştir. İman-Küfr-Kâfir başlığı altında sevgili halden anlamayan, imanı olmayan bir kâfir olarak geçer. İbadet ile ilgili mefhumlar olarak: Secde, Hac başlıkları olarak sevgilin yüz çehresi ve kaşları ibadet edilecek, tavaf edilecek yer olarak nitelendirilmiştir. İtikadi mefhumlar olarak "Peri" başlığında sevgili periye benzetilir. Sevgili peri çehrelidir, görünmezdir.

Ahmed Vesîm'in Divanı'nda tasavvufa yer vermesi onun sadece tasavvufi terim ve imgeleri kullandığını görüyoruz. İlgili başlıklar şunlardır: Hak Aşığı, Dergâh, Tarikatler, Vahdet-Kesret, Zikr, Tesbih, Fenâ-Bekâ, Üçler, Zahid vd. Her bir başlığa da uygun örnekler verilmiştir.

Divan'ın ikinci bölümü olan Cemiyet başlığında geniş bir şahıs kadrosu görmekteyiz. Şahıslar bölümünde herhangi bir padişah adı yoktur ama o dönemde görevlendirilmiş devlet adamlarına, şairlerine, bilgin ve ilim adamlarına yer vermiştir.

Osmanlı sahası devlet adamlarından Cezzar Ahmet Paşa, Şeyhülislam Yahya Tevfik ve Melek Mehmet (Muhammed) Paşa'ya yer vermiştir. 164. gazeli Cezzar Ahmet Paşa için, 287. gazeli Melek Mehmet (Muhammed) Paşa için 136, 264, 281. gazelleri de Şeyhülislam Yahya Tevfik için yazmıştır. Yine diğer gazellerinde de bahsetmiştir. Şairler kadrosunda önemli isimlere yer vermiştir. Adı geçen Divan şairleri Dâniş, Kâmî, Ragıp Paşa, Reşîd, Nâbi, Nedim, Sâbit, Seyyit Vehbî; Fars Şairleri Sâ'ib ve Şevket'dir. 264. gazelin 10 ve 11. beyitlerinde Fahrettin Razî, Sadeddin Teftezânî, İbn-i Melek gibi ilim adamlarına yer vermiştir. Divan'da adı geçen eserler Baharistân, Gülistân, Gülşen-i Râz, Hâşiye, Keşşâf-ı Esrâr ve Şehname'dir. Bu eserler tevriyeli bir kullanımla ele alınmıştır. Tarihi ve efsanevi şahsiyetlere oldukça önem vermiştir. Toplam 18 başlıkta ele aldığımız şahsiyetlerde en çok kullanılanı Cem'dir. Cem dışında yer alan şahıslar, Bîhzâd, Kahramân, Sâmiri, Sinimmâr, Kârûn, Sührâb, Key, Efrasiyâb, Zâl, Behmen, Sâm, Âsaf, Şeyh San'ân, Hızır, Hatem, Eflâtun ve Aristo'dur. Masal ve halk kahramanları olarak sadece Leyla-Mecnun ve Ferhat-Şirin adları kullanılmıştır. Muhyiddin adlı biri adına 223. gazeli yazmıştır. Divan'da kavim ve millet olarak Efranc, Bulgar, İngiliz, Teriz, Çerkes, Tatar, ve Hindu adlarına yer verilmiştir. En fazla adı geçen kavim ve millet: güzellerin bulunduğu Tatar ve Hint adlarıdır.

Ülke ve şehirler başlığı altında şehrin ve ülkenin ön plana çıkan özelliği ile sevgili, nitelendirilerek kullanılmıştır. Adı geçen ülke ve şehirler: Aden, Acem, Bedehşân, Keşân, Nişabur, Rum, Çin, Maçin, Hatem, Horasan, Hoten, Keşmir, Kâhire, Hâbeş, Hicâz, Şâm, Tûs, Isfahan, İran, Ahmed-i Abâd, Nahşeb, Çaldıran, Revân Akdeniz ve Sakız. Nehirlerden Nil Nehri'nin, dağlardan Kâf, Bî-sütun, ve Tûr Dağının adı geçmektedir.

"Sosyal Hayat" başlığını saray ve çevresi, çeşitli görev ve meslekler; şairin yaşadığı dönemin sosyal yapısı, eğlence hayatı, giyim ve süs eşyaları alt başlıklarıyla sıraladık. Ahmed Vesîm'in derin bir musiki bilgisine sahip olduğunu görüyoruz. Divanı'nda 20, 163 ve 229. gazellerinde tamamen musiki terimlerini kullanmıştır.

Üçüncü bölüm "İnsan" başlığı altında yer verilen asıl kişi sevgilidir. Divan'da genel olarak bu bölümde sevgili tasvir edilip, güzellik unsurları detaylandırılmıştır. Tip veya kişiler âşık-sevgili-rakip üçlüsünün etrafında yoğunluk kazanır. Ahmed Vesîm, Divanı'nı bilinen kalıplar etrafında şekillendirir. Güzel olarak tasavvur edilen sevgili, son derece acımasız, zalim ve vefasızdır; aşığa zulmeder, acı çektirir. Ama âşık sevgiliden gelen her türlü ceza ve cefadan yakınsa da kaderini kayıtsız şartsız

kabullenir. Ahmed Vesîm'e göre sevgili rüyaya girerse kötü rüya görülmez. Âşık ah sahibidir fakat bunun sevgiliden gelen lütuf ve ihsan olarak kabul eder. Sevgili fiziki bakımından ince, uzun boylu, esmer ve peri çehrelidir. Sevgiliye ait güzellik unsurlarını "saç, kâkül, kâş, göz, gamze, kirpik, yüz, yanak, hatt, dudak, boy, bel, sine, gerdan, gabgab" başlıkları altında detaylı olarak verdik ve sevgiliye ait diğer unsurları da belirttik. Aşığı değerlendirdik ve onun maddi-manevi hallerine yer verdik. Son olarak rakip başlığında menfî bir tipe sahip olan rakip, aşığın sevmediği, istemediği düşman olarak gördüğü kişidir. Rakip köpek yaratılışlı, şeytan olarak tasvir edilir.

Bu tezimizde sevgilinin güzellik unsurlarını vücut aksamının tamamında ele almak istedik. Fakat tahlil çalışmamızda sevgilinin dişi, burnu, çenesi, kulağı, başı, tırnakları ve baldırı ile ilgili herhangi bir ifadeye rastlamadık. Sevgilinin güzellik unsurlarının yer aldığı beyitlerin sayısı şöyledir:

Saç unsuru 8 beyitte, kâkül-perçem unsuru 7 beyitte, kâş unsuru 12 beyitte, göz unsuru 7 beyitte, gamze unsuru 15 beyitte, kirpik unsuru 5 beyitte, yüz ve yanak unsuru 11 beyitte, hatt unsuru 6 beyitte, dudak unsuru 8 beyitte, boy unsuru 5 beyitte, bel unsuru 5 beyitte, beden-ten unsuru 1 beyitte, sine, gerdan unsuru 6 beyitte, gabgab unsuru 3 beyitte, koku unsuru 2 beyitte, ben unsuru 7 beyitte, ağız unsuru 1 beyitte yer almaktadır.

Sevgilinin diğer güzellik unsurları; bûse, söz, sevgilinin bulunduğu yer (kûy), sevgilinin naz ve işvesi ile gönlü olmak üzere 5 alt başlıkta değerlendirilmiştir.

Aşk ile ilgili konulara eserde çok yer verilmezken vücut aksamı ile ilgili unsurlar ve maddi-manevi haller toplam 57 beyitte geçmektedir. Aşığın düşmanı olarak rakip de 15 beyitte geçmektedir.

Dördüncü bölümde "Tabiat" başlığını kozmik unsurlar, zaman unsurları, anasır-ı erba'a, hayvanlar ve bitkiler alt başlıkları altında değerlendirdik. Din-Tasavvuf, Cemiyet ve İnsan bölümlerinde olduğu gibi, Tabiat bölümünde de benzeyen, benzetilen unsur ve tasavvurların birbirleriyle ilişkili olduğunu gördük. Genellikle Tabiat bölümündeki unsur ve tasavvurların mukayese edildiğini gördük. Çoğunlukla kozmik unsurlardan ay, güneş ve yıldız; anasır-ı erba'a'dan su ön planda olmuştur. Ahmed Vesîm Divanı'nda hayvanlardan kuş türü olarak bülbül, güvercin, anka, hüma ve yarasa adları geçmektedir. Dört ayaklı hayvan olarak da at, köpek, ceylan, aslan, semender ve nesnâs; böceklerden de karınca kullanılmıştır. Divan'da bağ, çemen unsurlarının

yanında servi ağacına ve bitki türlerine (gül, gonca, lale, yasemin, sümbül, karanfil, nergis ve nilüfer) yer verilmiştir.

Sonuç olarak Ahmed Vesîm özgün bir şair olmasına rağmen yeterince tanınmamıştır. Bu tahlil çalışmamızla şiirlerinin daha iyi anlaşılması, tanıtılması ve şairin hak ettiği değere kavuşması konularına katkı sağlama inancındayız.

Hazırlamış olduğum bu tezin divan tahlili adına bir değer teşkil etmesini ümit ediyorum.

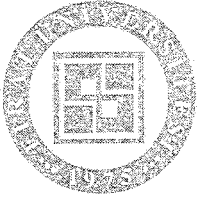

BİBLİYOGRAFYA

- AKÜN, Ömer Faruk, (2013), **Divân Edebiyatı**, İsam Yayınları, İstanbul.
- AY, Ümran, (2009), "Divan Şiirinde Güneşin Sevgili Tipine Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 2, s. 117-162, İstanbul.
- ÇUKURLU, Talip, (2017), "Divan Şairinin Gülistan/Gülzar/Gülşen Mefhumu", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 3, S.2, s. 70-83.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (2013), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DOĞAN, Kaya, (1996), "Divan Şiiri ve XIX. Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasviri", **Türklük Bilim Araştırmaları**, S. 3, s. 57-75, Sivas.
- EREN, Bilal, (1997), **Osmanlıca – Türkçe Sözlük**, Türdav Basım ve Yayın, İstanbul.
- ERGİNLİ, Zafer, (2006), **Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kalem Yayınevi, İstanbul.
- GÜLER, Zülfi, (2006), **Divân Şiirinde Peygamber Hikâyelerine Telmihler**, Uğurel Matbaası, Malatya.
- İSEN, Mustafa, ve Diğerleri, (2015), **Şair Tezkireleri**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Halûk, (1994), **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KANAR, Mehmet, (2009), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul.
- KANDEMİR, Fatma, (2008), "Bâkî ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

- KURNAZ, Cemal, (1996), **Hâyalî Bey Divânı'nın Tahlîli**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KÜLEKÇİ, Numan, (1995), **Edebi Sanatlar (Açıklamalar ve Örnekler)**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (2015), **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler/ Mazmunlar ve Mefhumlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- MACİT, Muhsin, (1996), **Dîvân Şiirinde Âhenk Unsurları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- MENGİ, Mine, (2000), Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi – Metinler, Akçağ Yayınları, Ankara.
- MERMER, Ahmed, Koç, Neslihan, (2016), **Eski Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ONAY, Ahmed Talat, (2000), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖĞEL, Bahaddin, (2014), **Türk Mitolojisi 1. ve 2. Cilt**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- PALA, İskender, (2004), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Melisa Matbaacılık, İstanbul.
- PARLATIR, İsmail, (2011), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, (2001), **Nev'î Divânı'nın Tahlîli**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, "Divan Şiirinde Mûsikî İle İlgili Unsurların Kullanılışı", **Osmanlı Dergisi**, C. 9, s. 649-668.
- ŞÜKÜN, Ziya, (1984), **Farsça – Türkçe Lûgat**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- TANYILDIZ, Ahmet, (2009), "Sevgilide Güzellik Unsuru Olarak Saç", **Turkish Studies** C. 4/2, s. 976-990.
- TARLAN, Ali Nihat, (1985), **Fuzuli Divanı Şerhi**, C.I, C.II, C.III, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

- TOPŞİR, Veli, (2015), "Helâkî Divanı'nın Tahlili", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu.
- TOZLU, Musa, (2014), "Âsım Divanı'nda Mûsikî Unsurlar", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S.13, s. 141-166.
- TÖKEL, Dursun Ali, (2016), **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TUĞLUK, İbrahim Halil, (2010), **Ahmed Vesîm Divânı (İnceleme–Metin)**, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum.
- ULUDAĞ, Süleyman, (2012), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- YENİTERZİ, Emine, (2012), "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 3, S.15, s. 302-331.
- YILDIRIM, Ali, AKDEMİR, Ayşegül, (2012), **Söz...Bir...Ateş...(Gazel Çözümlemeleri)**, Yılmaz Matbaacılık, Malatya.
- YILDIRIM, Nimet, (2006), **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- YURTBAŞI, Metin, (2012), **Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü**, Barış Matbaası, İstanbul.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adi-Soyadı	Sevilay DOĞAN
Öğrenci Numarası	121213110
Enstitü Anabilim Dalı	Erki Türk Edebiyatı
Programı	Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Serim BİRİCİ
Tez Başlığı (Türkçe)	Ahmed Vesim Divânının Tahlili

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 201 sayfa ile kısmına ilişkin, 05.09.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 10.22'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Serim BİRİCİ
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Doç. Dr. Muhlis DEVECİ
Anabilim Dalı Başkanı V.
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı: Sevilay Doğan
Doğum Yeri ve Tarihi: Elazığ / 01.06.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Fırat Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
(07.09.2010 - 03.07.2014)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Fırat Üniveristesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili
ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı/ Eski Türk Edebiyatı
Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Çalıştığı Kurumlar: Doğru Tercih Etüt Merkezi

İletişim

E-posta Adresi: 23baskansevo23@gmail.com

Cep Telefonu: 0555 897 48 91

Tarih ve İmza: